7

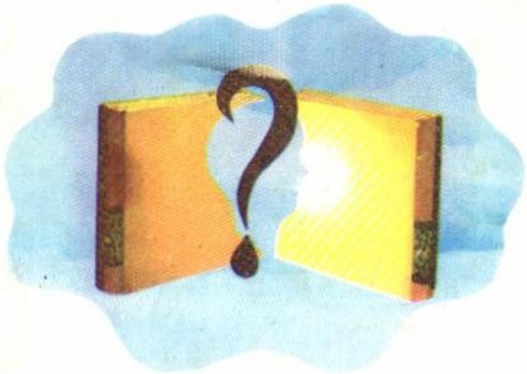
MİKELANJ · *Namık İsmail*

Biyografi

MİKELANJ

"MICHEL-ANGE"

Namık İsmail

M.E.B.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 2134
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 445
Biyografi Dizisi : 7

Kitabın adı
MİKELANJ
Yayın Kodu
94.34.Y.0002.1116
ISBN 975.11.0463.7
Baskı yılı
1994
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 13.7.1990 tarih ve 5711 sayılı yazıları ile 20.000 adet basılması uygun görülmüş, Yine Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın 27.10.1992 tarih ve 8996 sayılı yazıları ile ikinci defa birinci parti olarak 5.000 adet basılmıştır.

CATVLLVS

Biyografi

MİKELANJ

"MICHEL-ANGE"

Namık İsmail

İstanbul, 1994

MUKADDEME

Her yerde ve her zaman yaşayan, insanların kalplerini aynı heyecanla titreten, dimağlarını sihirli bir ağ ile biribirlerine bağlayan deha, insanlığın müşterek servetidir. Ve bütün insanlığın elemini, neş'esini, gayretini, zahmetini tek başına taşıyan dâhilere hürmet ve muhabbet borcumuzdur.

Mikelanj Rönesans devrinin en büyük san'atkârı ve beşeriyetin en büyük dâhilerinden biridir. Bir asır kadar süren ömrü fevkalbeşer ve baş döndürücü bir faaliyetle dolu olan bu insan, bir hastalık gibi ruhunu istilâ eden dehanın elinde kâh muztarip bir esir kâh dağları yontan bir dev idi. Heykeltraş, ressam, şair, mühendis, mimar ve büyük vatanperver olan Mikelanj içinden taşan korkunç kuvvet ve hamadan nihayet eserinin önünde yıkılıp ölünceye kadar çalıştı.

Mikelanj bütün dâhiler gibi insanların cevherlerini kızgın ateşte döğerek çelikleştiren büyük ve ebedî alemin şikârı idi. Fevkalbeşer işler yapmağa doymayan, müşkülü yenmeden usanmayan ve tabiatin kendine verdiği bu dev kuvvetini zayıf vücuduna sığdıramayan ve büyülenmiş gibi bir dakika dinlenmeden çalışan bu insan mağmum ve kederli idi. Bundan dolayıdır ki sükutî, abus ve merdümgiriz olan bu adam daima yalnız kalmak, yalnız çalışmak ve her şeyi yalnız yapmak isterdi. Bir abide yapacak olsa taş ocağına girer azîm mermer bloklarını kendi çıkarır nakilleri için arabaları, şosaleri kendi yapar ve sarayları tek başına inşa etmek isterdi.

6

Kabiliyette bu tenevvü Renessans san'atkârlarının farıkasıdır. Bu günün san'atkârı bu günün insanı gibi kabiliyetini bir noktada teksif etmek zaruretindedir. Çünkü fert, bir kar kütlesi gibi mütemadiyen büyüyen medeniyetin altında ezilmekte ve vaktile kolayca 'aşıyabildiği bu kesif ihtiraat yükü bugün artık kuvvetinin nisbetini aşmış bulunmaktadır. Bugünkü sanatkârin bir tarafa çekilerek yalnız bir şeyle meşgul olması, dimağını binbir tesirden sıyanet etmesi lâzımdır. Her an maruz kaldığımız binlerce iltima dimağımızın sükûnetini haleldar etmiştir. Bundan dolayıdır ki san'at eski rükûdet ve ahenginini gaip etmiş ve bütün bir nesle değil, hatta bir şehir kalkına bile hitap edebilen sanatkâr nadir olmuştur. Yapanlar gibi anlayanlar da ihtisaslara ayrılmaktadır.

Mikelanj'ın tek başına başardığı işler akla hayret verir. Papaların hususî kilisesi olan Chapelle Sixtin'in bütün tavanını hiçbir yardımcı almadan dört senede resimlerle doldurdu. Ve insan kudretinin erişemiyeceği bir merhalede, zincirlerinden boşanmış bir defa cinnetinin korkunç hamlelerile dolu, dört senede hilkatten beri ilk ve belkide son muazzam san'at eseri olan bu tavanı vücuda getirdi. Senelerce dehasını, ruhunun kudretini resim şeklinde duvarlara çizen ve esirini bitirdiği zaman başı yukarı bakmaktan çarpılmış olan bu abus, sükûtî ve kapalı adam, iskelesinin kalasları arasında muhakkak ki, arza düşmüş ve insanların yapamayacağı muazzam ve esrarengiz bir işi yapması için oraya hapsedilmiş olan bir deve benzerdi.

Mikelanj'ın eserlerini fotoğraf halinde olsun çoğumuz görmüşüzdür. Floransa'daki Laurant de Medisisin mezarını gördüğüm zaman resim, fotoğraf yazı, velhasıl hiçbir şeyin bu meşhur kubbenin altında toplanan mermer yığınlarının, bu fevkalbeşer ve devcüsse mermer vücutların uzanmış boylarının gerilmiş pazılarının azamet ve dehşetini ifade edemiyeceğine kani oldum. Sanılırki katı ve sert mermer bu adamın eli altında en yumuşak inhinaları alan seyyal bir madde haline gelmiştir. İşte mezarlardan birinin üzerine yaslanmış bir kadın ki, bizim ırkımızın fevkında bir nesle mensuptur ve mağrur çıplaklığı insana korkak bir hayranlık vermektedir. Bu kadın uykusundan uyanmakta ve gördüğü fena ruyadan silkinir gibidir. Başı düşük, gözleri çukur, yanakları çukur, bu güzel vücut bu hale gelmek için kim bilir nekadar derunî azap geçirdi? Yanında oturmuş ve yarı yontulmuş bir insan var hiddetli bir haraketle dönüyor. Ve kurtulamadığı mermer blokun içinden müthiş bir omuz gözteriyor. Kızgın ve bekleyen bir mağlûp gibi. Bu cesim gövde harakete gelse ve düşmanına saldırsa ne korkunç bir şey olurdu?..

Diğer tarafta büyük bir kadın uyumaktadır. Ayaklarının yanında bir baykuş var. Bu ümitsizliğin, hüznün uykusudur. Bu heykelin ismi gecedir ve Mikelanj ellerile kaidesinin üstüne şu mısralarını kazmıştır: (Bu hecalet ve esaret devam ettikçe uyumak ve taş kalmak daha tatlıdır. Benim için zevk; görmemek, işitmemek, hissetmemektir. Zair! yavaş konuş. beni uyandırma!..) San'atkâr bu heykelleri yontarken

ellerini tahrik eden hissi anlatmak için bu mısraları haketmeğe ihtiyacı yoktu. Çünki bu mermerler bu makerin sükûtu içinde sanatkârın elemlerini yüksek sesle biribirlerine nakletmektedirler. Floransa heykeltraşın sevgili vatanı bir sene muhasaradan sonra papa Clement tarafından zaptedilmişti. Mikelanj beyhude yere şehrini müdafaa etmiş, tahkim etmişti. Bu suretle son hür hükumette tahrip edilmişti. Ücretli askerler evleri arıyorlar, vatanperverleri tevkif ve idam ediyorlardı.

Mikelanj papa tarafından bu makberi yapmağa mecbur edildi. Sixtine kilisesinin tavanını yaparken olduğu gibi Mikelanj buraya da kendini tek başına hapsetti. Gayz ve kinin hırsını çalışmakla teskin etmek, felâketleri vücudünün ve dimağının yorgunluğu ile unutmak istiyordu. Gaip olan hürriyet, ayak altında kalan vatan, ezilen adalet, intikam, ümitsizlik, isyan, esaret... Bütün bu hislerin tezahürlerini demir bir kafese hapsedilen bir aslan gibi bu taşlara haketti.

*
**

Ruh düşkünlüğüne tahammül edemiyenler, kalbin ve dimağın meyvasını tatmadan yaşayıp ölmeğe razı olmayanlar için hayat acı ve müşküldür. Her geçen gün nefisle ve küçle daimî bir mücadeledir. Her günün işi, yaşamak derdi, belki iyi ve temiz şeyler yapmak kabiliyetinde olan ruhumuzu yorar, güzel ve büyük şeylere karşı hissiz kılar. Güzelliği iyiliği daima sevebilmek ve daima fenalığın fevkında durabilmek için kanatlarımızın kuvveti tükendiği zaman bize şevk

ve kuvvet verecek kahraman dostlara, ihtiyacımız vardır, onların iyilik ve güzellik için azap çekmiş ruhlarını yakından görmek ve tanımak her günün miskin işleri altında ezilen kalplerimizi ümitle, cesaretle doldurur. Rahat ve şöhretin tazyiki altında kuvvetimiz azaldığı zaman bu büyük dostlarımızın huzuruna çıkalım bize taze kuvvet vereceklerdir. Bu mukaddes ruhlardan öyle, sakin ve ahenkdar bir kuvvet seli akmaktadır ki bize, mes'ut hayatın-mahrumiyetle dolu olsa bile-azabın ateşile temzilener gelecek nesillere şevk ve ümit vermek olduğunu öğretecektir. Hayatının hailesini burada teferruatile nakledeceğim insan bu dostlardan biridir.

Eylül 1929

NAMIK İSMAİL

HAYATI

Michel-Ange (*Mikelanj*) 1475 senesi altı martta Floransa civarında Kabrese de doğdu. Kapreze ve Chiusi kasabalarının hâkimi bulunan Babası orta halli gazup ve endişeli bir adamdı. Annesini beş yaşında iken kaybettiği için bakılmak üzere Settignano lı bir taşçının ailesine teslim edildi. Michel-Ange bu taşçı ailesinin sütünü kendisini heykeltraş olmağa sevkettiğini lâtife yollu ekserî mektuplarında yazmıştır. Mektebe verildi; fakat orada da resimden başka bir şeyle meşgul olmadı. Bundan dolayı san'atkârlık mesleğini sevmeyen babası ve amcaları tarafından daima tazyika maruz kalır ve ekseriya dayak yerdi. Bu acı ve sert hareketler daha çocuk iken kendisini çekingenliğe ve ruhunu azlete sevketti. Maamafih nihayet inadı babasınınkine galip geldi ve on üç yaşında Floransanın o zaman en büyük ressamı olan Pomenice-Cirlandaio nın yanına çıraklıkla girdi. İlk işleri okadar nazarı dikkatı celbetti ki rivayet edildiğine göre hocası kıskanarak bir sene sonra kendisine yol verdi. Mıchel-Ange resimden çabuk usandı. Ağır işlerle boğuşmağa haheşger olan kabiliyeti başka bir saha arıyordu. O zaman Floransa reisicümhuru olan Prens Laurent de Medicis tarafından açılmış olan heykeltraşlık mektebine girdi.

Prens kendisile alâkadar oldu. Kendisini saraya aldı ve çocuklarile birlikte ikamet ettirdi. Bu suretle genç Michel-Ange İtalyan rönesansının merkezine, kalbine düşmüş oldu.

Etrafı en maruf filosoflar, en büyük edipler, en güzel yuna heykelleri ile dolu idi. Tamamile kadîm yunan fikr ve zevki hüküm süren bu güzide muhitte Michel-Ange in genç ruhu yunan kültürile beslendi ve kendisi bir yunanî heykeltraş oldu. Edip Politiennin delâletile Santorların mücadelesi namında bir kabartma heykel yonttu (*Resim 2*). Bugün Floransada Michel-Ange müzesinde mahfuz bulunan bu eser büyük heykeltraşın ilk eseridir. Adalî kuvvet ve güzelliği gösteren bu taş daha çocuk denecek bir yaşta olan heykeltraşın ruhunda nasıl vahşi devlerin saklı olduğunu gösterir. Esasen ruhu vahşi olan bu delikanlının huşunetini yalnız eserlerinde değil hayatında da görürüz:

O zaman Michel-Ange atelye arkadaşları olan Lorenzo di Credi Bugjandini, Kranaci ve Torrigiana ile Carmine kilisesindeki Masacio nun duvar resimlerini kopye etmeğe giderler ve bu haşin mizaçlı gençlerin resim münakaşaları ekseriya kavgaya müncer olurdu. Bu arbedelerin birinde Mikelanjın suratı Torrigianonun müthiş bir yumruğuyle hurdahaş oldu. Benvenüto-Cellimi hatıratında Torrigiano nun bu vak'ayı iftiharla şöyle naklettiğini hikâye eder «Yumruğumu sıktım ve yüzüne öyle şiddetle vurdum ki elimin altında kemiklerin bir sepet gibi ezilip kırıldığını hissettim. Daha iyi resim yaptığı için benimle alay etti ama ben de ona elimin resim kadar başka işlere de yarayacağını bütün ömründe unutmayacağı bir şekilde gösterdim.»

Mikelanj için çökük burun ve ezik yüzü ölünceye kadar bir azap mevzuu olarak kaldı.

*
**

Yunan terbiyesinin geniş zihniyeti Mikelanjın hıristiyan imanını silememişti. Bu iki düşman âlem heykeltraşın ruhunda cidal halinde idiler. 1490 da papas Savanarole şeamet haberlerini vermeğe başlamıştı(1).

Savanarole 35 yaşında ve Mikelanj on beş yaşında idi. Genç san'atkâr; vücudu taasubun ateşile kavrulan bu küçük cılız papazın Duomo kilisesi menberinde papaya yıldırımlar yağdıran, ve Floransa üzerine gelmekte olan kanlı felâket ve afetleri haber veren müthiş sesini dinleyip korkunç nazarlarını gördüğü zaman haşyetle titredi. Bütün Floransa korku ve telâş içinde çırpınıyordu. Sokaklarda insanlar mecnunlar gibi bağrışıyor, ağlaşıyor ve kiliselere âbitler sığamıyordu. En zengin, en maruf kimseler dine avdet ediyorlar yunanî terbiyeyi veren âlimler, filosoflar bile manastırlara kapanıyorlardı. Mikelanj bu dehşetin sirayetinden kurtulamadı ve yeni peygamberin tehdit ettiği bu sodom ve gomordan firar etti. Hayatında birkaç defa tekerrürünü göreceğimiz bu batıl korku ve ümitsizlik her defasında kendisini

(1) Savanarole hıristiyanlığın ilk devrelerine rücuu vaız eden ve Yunan dinsizliğini terviç eden Rönesans hareketine karşı halkı kıyam ettirerek birçok asarı yaktıran bir mutaassıp papazdır ki bilâhare kendisi de yakılarak idam edilmiştir.

perişan bırakırdı. Müşkülâtı yenmekte zevk bulan azim ve kuvveti bu irsî ve ruhî endişenin tamamile zebunu idi. Venediğe kadar firar etti. Ve Floransanın bu cehennemî havasından kurtulur kurtulmaz sükûn buldu. Bolonyaya avdet ederek kışı orada geçirdi. Bolonyada zadegândan Jiovanni Franseskonun misafiri olarak kaldı ve orada San Petronie nin heykelini ve diğer küçük bir melek heykeli yaptı ki bunlarda dinî evsaf yoktur. Bilâkis tamamile atik san'at tesirindedir. Artık yeni peygamberin tesirinden kurtulmuş ve hayatın güzelliğini tekrar hissetmeğe başlamıştı. Petrarque i Bocace yi okumakta idi.

1495 in baharında Floransaya avdet etti. O esnada etrafında entrikaların, dinî hırsların delicesine kaynaşmasına lâkayt, hatta Savonarolistlerin taassubuna meydan okur gibi (*uyuyan Küpidon*) namile bir heykel yaptı ki bu heykeli görenler atik bir Yunan heykeli sandılar. Esasen Floransada yalnız iki ay kadar kalarak Romaya geçti ve orada Savonarolun vefatına kadar muasırı bulunduğu san'atkârların en az dinle alakadarı olarak kaldı. Ve sarhoş (*Baküs resim 3*) ölen (*Adonis*) ve diğer büyük bir (*Küpidon resim 4*) heykellerini yonttu. Bu esnada Floransada Savonarolun kuvveti dağılmış, kendisi tevkif ve ihrak edilmiş taraftarları meyanında bulunan kardeşi rahip Lionardi de takibata duçar olmuştu. Mikelanj ne kardeşini ve ne de Savonarolu müdafaa etmedi. Ve bu vak'a üzerine bütün hayatında bir şey söylememiş ve mektuplarında bir şey yazmamıştır.

Bir vakit tesirinde kaldığı mutaassıp rahibin ihrakı etrafında bir tek kelime söylemedi, fakat (*Piyeta resim 5*) namındaki meşhur dinî eserine başladı. Bugün Romada St Pierre kilisesinde bulunan ve Isanın cesedini dizleri üstünde taşıyan genç Meryemin bu heykeli dinî hüznün en bariz gözüktüğü bir eserdir. Heykele koyduğu bu hüzün mikelanjın ruhuna da sinmiştir. Artık bu hüzünden kurtulmıyacaktır. Onu kedere sevkeden yalnız civarında gördüğü sefalet ve cinayet sahneleri değildir. İçine artık kendisini rahat bırakmıyacak olan gaddar müstebit bir kuvvet yerleşmişti. Ölünciye kadar kendisine nefes aldırmıyacak olan deha nin hadit faaliyetine şikâr olmuştu. Zafer hakkında büyük ümitler beslemediği halde kendi şerefi için ve ailesinin şerefi için her müşkülü yenmeğe karar vermişti. Ailesinin bütün ağırlığı yalnız onun omuzlarına yüklenmişti; ailesi daima para isterdi. Parası azdı, fakat; onları reddetmek gururuna giran gelir ve onları parasız bırakmamak için kendisini satabilirdi.

Sıhhati bozulmağa yüz tutmuştu. Fena gıda, soğuk, rutubet fazla çalışmak onu tahrip ediyordu. Babası mektuplarında bütün bu mahrumiyetlere kendi sebebiyet verdiğinden bihaber oğlunu sıhhatine bakmadığından, fazla çalıştığından dolayı tayip ve tahtıe ediyordu.

*
**

Mikelanj 1507 senesi baharında Floransaya avdet etti. Yirmi altı yaşında idi. Kırk seneden beri

16

Floransa katedralı önünde bir ev kadar cesim bir mermer blok durmakta idi. Bu taş bir peygamber heykeli yapılmak üzere Agustino di Duçio namındaki heykeltraşa teslim edilmiş ve san'atkârın vefatile heykel başlanılmadan kalmış ve bilâhare bu işi yapmağa hiçbir san'atkâr cesaret edememişti. Mikelanj bu işi tekeffül eddi. Ve bu azîm kayadan meşhur devcüsse (*David resim 6*) heykeli meydana geldi. Bu esnada sienna katedraline konmak üzere diğer bir heykel için kardinal Frencesca ile bir mukavele imzalamıştı. Bu heykeli hiçbir zaman yapamadı ve bütün hayatında bunun azabını çekti.

Hikâye ederler ki (*David*) heykelini sipariş eden vali Pietro-Siderini ekseriya Mikelanjı çalışırken görmeğe gelirmiş. Heykel bittikten sonra yine gelmiş ve bazı tenkitlerde bulunmuş, bilhassa burnunun kalın olduğunu söylemiş. San'atkar itiraz etmeden iskelelere çıkmış ve avucunda gizlediği mermer tozunu azar azar yere dökerek çekiç ve kalemle burunu yontar gibi yepmiş. Ve sonra inerek sormuş.

— Şimdi nasıl?

— Mükemmel oldu. Heykele can verdin!

*
**

1504 senesi kânunusanisinin yirmi beşinci günü David heykelinin konacağı mahallin intihabı için Leonard da Vençi, Botiçelli, Perüjino ve Flippo-Lippi gibi büyük san'atkârların iştirak ettiği bir heyet toplandı ve valinin talebi veçhile heykelin hükûmet sarayı önündeki meydana dikilmesine karar verildi(1). Bu devcüsse heykelin üç dakikalık bir mesafeye nakli dört gün sürdü. Yüzlerce mandanın çektiği heykel imal edildiği barakanın içinde cidarı hedmedilerek meydana çıktığı zaman çıplaklığı halkın taassubuna dokundu ve taşa tutuldu.

⁂

1504 de Floransa hükûmetinin bir siparişi Mikelanja Leonard da Vinçiyi biribirlerine düşürdü. Bu iki büyük san'atkâr biribirlerini sevmezlerdi. İkisinin de merdümgiriz ve münzevi oluşları biribirlerine yaklaşmak için bir sebep olabilirdi. Fakat kendilerini biribirlerinden insanlardan daha uzak hissetmekte idiler. Leonard da Vinçi o zaman elli yaşında idi. — Mikelanjdan yirmi yaş büyük — otuz yaşından beri Floransayı terketmişti. Bu şehrin şedit ihtirasları ince sakin ve mahcup olan hassasiyetini tahriş ve herşeye açık olan sakin, mütevazin ve biraz reybî zekâsını rencide ediyordu. Herşeyi zevki için

(1) David heykeli 1823 tarihine kadar bu meydanda kaldı. Fakat yağmur, heykel üzerinde tahribat yapmağa başladığından Floransada Güzel san'atler akademisinde bilhassa inşa edilen kubbeli daireye nakledildi. Ve yerine mermerden yapılan bir kopya vazedildi.

yapan ve ruhu tamamile hür kalan bu insan dinden vatandan ve bütün dünyadan rabıtalarını kesmiş olduğu için ancak kendi gibi hür fikirli büyük müstebitlerin yanında rahat edebilmekte idi. 1499 senesi hamisi olan Ludrvig de More nin sukutu üzerin Cesar Borgia nın maiyetine girmiş ve 1503 de Floransa'ya avdet etmişti. Orada Leonard'ın zarif ve müstehzi tebessümü korkunç ve hummalı Mikelanjın abus sükûtu ile karşılaştı. Mikelanj (*Leonard de Vinci*)den derhal nefret etti. Çünkü kendi ihtiras ve imanının düşmanlarını sevmezdi, fakat hiç ihtiras ve imanı olmayanlardan da nefret ederdi. (*Leonard de Vinci*)nin itidal ve kemali, şöhreti, muvaffakıyeti Mikelanjı kızdırıyor ve bu hissini izhar için ona hiçbir fırsatı fevtettirmiyordu.

Anlatırlar ki (*Leonard da Vinci*) bir gün bir dostu ile Floransa sokaklarının birinde gezerken S. Trinité kilisesi civarında (*(Dante*)nin şiirlerinin bir nüktesi hakkında münakaşada bulunan birkaç Floransalı Leonardı çağırdılar ve bir mısraın manası hakkında bazı izahat sordular. O sırada Mikelanj da oradan geçiyordu. Leonard Mikelanjın şiir yazdığını bildiği için (*Mikelanja sorunuz, dedi, bunu o size daha iyi izah eder*) Mikelanj kendisile istihza edildiğini zannetti ve derhal Leonarda hiddetle cevap verdi. (*İzahatı sen ver! sen ki on senede bir at heykeli yaptın ve onu ta tunca dökemedin ve bundan da mahcup değilsin?*)(1).(*Leonard*) birşey söylemedi ve mahcubi-

(1) Bu telmih Leonard de Vinci nin Milanda yaptığı Fransesko Sforcanın altı heykeline dairdir. Bu heykel uzun zaman dökülmemiş ve nihayet alçı modeli Fransa kralı yedinci Louis nin tirandazları tarafından hedef yapılarak parçalanmıştır.

yetinden kızardı. Hıncını alamamış olan haşin Mikelanj yoluna devam ederken tekrar döndü ve şunları bağırdı (*aptal Milanlıların aklına şaşayım ki senin böyle bir işi başarabileceğine zahip oldular*)(1).

İşte Floransa valisinin hükûmet sarayının salonunun tezyini için rakip olarak karşı karşıya koyduğu iki sanatkâr bu iki kimse idi. Rönessansın bu iki ne büyük kuvvetinin cidali bütün Floransalıları ikiye taksim etti. Bu taraftarlar düşmanlar gibi biribirlerile çarpıştılar. Maamafih her şeyden kuvvetli olan zaman bu iki rakibi bu işte müsavi kıldı, Çünkü ikisinin de yaptığı eser bugün mevcut değildir(2).

***

1505 senesi martında Mikelanj papa ikinci Jul tarafından Romaya davet edildi. Mikelanjın büyük hayatı işte bu zaman başlar. Jul ve Mikelanj, ikisi de şedit tabiatlı büyük düşünceli ve birbirlerile çarpışmak veya anlaşmak için yaradılmış idiler. Dimağlarında azamatli projeler kaynaşıyordu. İkinci Jul kendine eski Roma imparatorlarınınkinden daha cesim bir mezar yaptırmak istiyordu. Mikelanj da bu fikri hakikate inkılâp ettirmek arzusile yanıyordu. Günlerce düşündü. İstiyordu ki bu mezar henüz insanların yapamadığı kadar muazzam ve güzel ol-

(1) Vasari: (büyük heykeltıraş, ressam ve mimarların hayatı) (1568). İkinci cilt.

(2) Bu eserlerin 1512 de Medicislerin Floransaya avdeti esnasındaki ihtilâllerde tahrip edilmiş olduğu tahmin edilmektedir.

sun, Babil kulesi kadar, ihram kadar büyük bir abide tasarladı. Bu bir mimarî dağı olacak ve üzerinde kırktan fazla cesim heykel bulunacaktı. Papa bu fikre meftun oldu ve Mikelanjı mermerlerini intihap için Karara taş ocaklarına gönderdi. San'atkâr, sekiz ay ocaklarda çalıştı. Çıkarttığı cesim blokları taşıya bilmek için arabalar icat etti. Denize kadar şosalar yaptırdı. Mikelanj bu esnada fevkalbeşer bir galeyanın şikârı idi. Bir gün atla gezerken denize doğru ilerlemiş taştan bir dağ gördü bu dağı yontmak ve bu dağı ta uzaklarda denizdeki gemicilerin görebileceği devcüsse bir heykel haline getirmek arzusuna kapıldı. Ona müsaade etselerdi ve vakti olsaydı bunu yapacaktı(1).

1505 de Romaya döndü. İntihap ettiği mermerler deniz ve nehir yoluyla şehre gelmeğe başlamıştı. Bu mermer bloklar okadar büyükdü ki Romalıların hayret ve korkusunu ve papanın şevkini mucip oluyordu. Mikelanj çalışmağa başladı. Tez canlı papa hergün Mikelanjin atelyesine geliyordu. Ve heykeltıraşın mesaisini sabırsızlıkla takip ediyordu. O zaman papa ikinci Jul'ün kardinallarından birinin yazdığı mektupta şu cümle nazarı dikkati celbeder. (*Papa Mikelanja bir kardeşten daha samimî ve bir pederden daha müşfik davranıyor..*) Papa rahat ve kolay gelip gidebilmek için Vatikan sarayından yakınında olan

(1) Vassari ikinci cilt.

Mikelanjın evine bir köprü kurdurmuştu. Papa bu suretle her serbest kaldığı zaman Mikelanjın atelyesine gelmekte idi.

Fakat bu dostluk uzun sürmedi. İkinci Jule'ün tab'ı Mikelanjınkinden daha az geçimsiz ve haşin değildi. Bundan maada papanın zihninde mevcut bin bir büyük proje vardı. Yeni bir proje namını edebîleştirmek için kendisine daha muvafık görünmeğe başlamıştı. Buda o zaman küçük bir bina olan (*S. Pirre*) kilisesini dünyanın en büyük mabedi haline getirmekti. Papayı bunlara sevkedenler. Mikelanjın düşmanları idi. Ve başlarında dehası Mikelanjınkine yakın fakat iradesi onunkinden kuvvetli olan papanın mimarı ve Raffaëlin dostu Bramante d'Urbain vardı. Raffaël ve Bramantın sakin ve ahenkdar muhakemesile Mikelanjın vahşi dehası arasında bir anlaşma imkânı yoktu.

Maamafih bu münaferetin sebebi. Mikelanjın bu iki san'atkârın eserlerini mütemadiyen tenkit etmesi ve daima aleyhlerinde bulunması olduğuna şüphe yoktur, Mikelanj bir mektubunda bu hususta şu satırları yazıyor «Papa ikinci Jules ile aramızda hâdis olan bütün müşkülâtın müsebbibi Bramante ile Raffaëlin hasetleridir. Beni mahvetmeğe çalıştılar. Hakları da vardı çünkü san'at hususunda ne biliyorlarsa benden öğrendiler» Mikelanjın muasırı Condivi yazdığı eserde bu vak'adan şöyle bahsetmektedir. «Bramantın Mikelanja fenalık yapmak arzusunun sebebi evvelâ kıskançlık, saniyen yaptığı eserlerin kusurları-

nın Mikelanj tarafından meydana çıkarılmasıdır. Papanın mimarı olan Bramante iyi yaşamasını çok severdi. Ve debdebesine kâfi gelmiyen maaşını, eserlerinde fena malzeme kullanmakla tezyit etmesini de severdi. Bundan dolayıdır ki S. Pierre kilisesinin Belvedere koridoru inşasından pek az zaman sonra yıkılmıştır.» Hulâsa Bramante Mikelanjı mahvetmek hakkındaki kararını tatbika başladı. Evvelâ papanın heykeltraşa gösterdiği teveççühü silmek için bu ihtiyar rahibin efkârı batılasını tahrik ederek kendisine, bir insanın hayatında iken kendi mezarını hazırlaması ölümünü tacil etmek olduğuna dair avam arasında mevcut kanaati hatırlattı ve bu suretle papayı rakibinin işinden soğutarak kendi projelerine cezbetti.

1506 senesi kânunusanisinde papa S. Pierre kilisesini tevsi etmeğe karar verdi ve mezar fikrini terketti. Mikelanjın bu suretle yalnız rakiplerine karşı izzeti nefsi rencide edilmiş olmakla kalmadı; yapacağı abide için ihtiyar ettiği azîm masraflardan dolayı borçlu oldu.(1)

Papa şimdi bütün servetini yeni esere sarfettiği için Mikelanjın şikâyetlerini dinlemiyordu. Nihayet

(1) Eylûl 1542 tarihli mektubunda «papanın hevesi geçtikten sonra karadan mavnalarla gelen mermerlerin parasını ben tediyeye mecbur kaldım. Floransadan getirtmiş olduğum ve kendileri için ev tutup tefriş ettiğim yüzlerce taşçıları ödemek için bütün varımı verdikten sonra borç altına girdim.»

bir gün Mikelanj sarayın kapılarının kendisine kapandığını gördü ve evine dönerek şu mektubu yazdı. «Mukaddes peder! emrinizle bu sabah sarayınızdan kovuldum. Badema beni ararsanız Romadan başka her yerde bulabilirsiniz.» mektubu gönderdi, taşçıların usta başısını çağırdı. «Bir yahudi getirin, evimde nem varsa satın, parasile hepiniz Floransaya dönün.. Orada görüşürüz» diyerek atına bindi ve Floransaya doğru yola çıktı.

Papa mektubu alır almaz Mikelanjın arkasından beş silâhşor süvari çıkardı. Süvariler Mikelanja Floransa hududunda Poggilonzi köyünde yetiştiler ve papanın şu emrini tevdi ettiler: «Gazebimize duçar olmak istemezsen bu namemezi alır almaz Romaya avdet eyle!» Mikelanj müstakil Floransa cümhuriyeti hududunda bulunuyordu cevaben papaya kendisini Romada görmek ümidini beslememesini tavsiye ederek yoluna devam etti.

Romada rakipsiz kalan Bramant Mikelanjın firarını takip eden gün S. Pierrein temellerini vaz merasimini yaptırdı. Ve Mikelanjın atelyelerini yıktırarak mermer bloklarını kendi inşaatında kullanmak üzere naklettirdi. Bu esnada heykeltraşın bu isyanına fevkalâde hiddetlenen papa Floransa senyörlüğüne name üzerine name gönderiyor. Ve Mikelanjın kendisine teslimini talep ediyordu. Floransa senyörü heykeltraşı çağırttı ve kendisine «Sen papaya karşı Fransa kralının bile cesaret edemiyeceği bir hakarette bulundun. Senin yüzünden papa ile bir harbe girişmek istemeyiz. Onun için romaya avdet et!

Seni Floransanın Roma elçisi gibi göndeririz bu suretle sana yapılacak en ufak bir fenalık hükûmetimize karşı yapılmış olacağından oraya müsterihane gidebilirsin» dedi.

Fakat Mikelanj taannüt ediyor mukabil şerait dermeyan ediyor kabul edebileceği şeyin ancak başladığı eseri itmam olabileceğini ve bunada Floransada çalışabileceğini bildiriyordu.

Papa ikinci Julun isyan eden (*Perucia*) şehirini tedip için Floransa civarına gelmesi ve Mikelanj hakkındaki taleplerinin gittikçe tehditkâr olması heykeltraşa Türkiyeye firar etmeği düşünürdü. Esasen o zaman padişah olan ikinci Bayazıt kendisini Haliçte bir köprü yaptırmak üzere fransisken papasları vasıtasile çoktanberi davet etmekte idi. Condiviye nazaren Mikelanj evelce, yani 1504 de Edirne beyleri tarafından resim yapmak üzere davet edildiği zaman da Türkiyeye gitmeğe niyetlenmişti. Mikelanjın hayatı hakkında bir eser yazan rus muharriri Dimitri Merockovski Mikelanjın Türkiyeye seyahat projesi hakkında şu tafsilâtı veriyor: (Mikelanj papanın nezdine dönmesi hakkında kendisini tazyik eden Floransa reisi hükümeti Soderiniye şöyle cevap verdi:

— Papanın yanına gitmektense büyük Bayazıdın yanına giderim. Ve Türkler papaya karşı beni müdafaa etmesini sizden iyi bilirler.) Soderini Mikelanjın ağzından bu cümlenin her hangi boş bir tehditten ibaret olmadığını biliyordu. Mikelanja hayli zamandanberi istanbula gelmesi için teklifler geliyor ve bu

teklifleri İstanbuldan gelen Firo Timoteo isminde bir fransisken papazı getiriyordu. Padişah Mikelanja İstanbul ile Galatayı bir taş köprü ile raptettirmek istiyordu.

Böyle büyük bir proje Mikelanjı cezp için kâfidi. Papanın korkunç pençesinden kurtulamıyacağını hisseden Mikelanj kararını verdi ve Soderininin sarayından çıkarak doğruca fransisken papazının evine gitti. Papas heykeltraşı her zamanki gibi sevinçle kabul etti. Kendisini gül reçelleri ve tatlılarla izaz etti. Ve İstanbuldan yeni aldığı mektupları göstererek karar vermesini rica etti. Padişah artık beklemek istemiyor ve kat'î bir cevap istiyordu. Heykeltraş karar verir vermez derhal beraberce venediğe gidecekler ve orada daima mevcut(1) türk gemilerinden birile derhal İstanbula hareket edeceklerdi. Rahiple aralarında şu muhavere geçti:

— Fra timoteo.. Isa hakkı için bana doğru söyle.. Padişah benden Muhammedin dinine sülûk etmemi istiyecek midir? Böyle olursa benim için ölmek evlâdır.

(1) O zaman Venedikle büyük bir ticaret temasımız vardı. Elyevm Fondakoda türki namı verilen ve Türkler tarafından inşa edilen büyük bir han sanayii nefise müzesi olarak mevcuttur. Bu cesim bina ve civarında Türklerin adeta transit depoları, otelleri, kahvehaneleri velhasıl ufak bir mahalleleri vardı. Türk satvet ve ihtişamı Venedik san'atı üzerinde büyük tesirler bırakmıştır. Venedik saraylarının mimarîsinde ve bu sarayları dolduran tablolarda daima türk tezyin tarzını, kıyafetlerini görürüz.

— Müsterih ol oğlum. Ruhumun selâmeti namına sana yemin ederimki padişah senden vicdanına muhalif hiçbir şey istemiyecektir. Ben Romada da İstanbulda da yaşadım. Şu anda bu iki şehrin hangisinde daha çok fena ve günahkâr insan olduğuna bir karar veremem. Cenabı hak her şeyden evel doğruluğu sever. Ben öyle müslümanlar gördüm ki ellerinden tesbihleri ve dillerinden yalancı duaları düşmiyen birçok hiristiyanlardan daha doğru ve daha sevapkâr idiler.

— Serbest olacak mıyım Fra Timoteo? tamamile serbest. Padişah san'at vadisinde her istediğimi yapmama müsaade edecek midir?

— Dinle oğlum. Yunanlılar zamanında bir heykeltraş İskenderiye şehri için öyle büyük bir heykel yapmağı tasavvur etmişki bütün bir şehir meydanlarile evlerile binlerce sakinlerile bu heykelin avucuna sığsın. Hayal olan bu eserden daha muazzam bir şey yapmağa cesaret edebilirsen bunu ancak İstanbulda hakikat haline kalpedebilirsin. Papadan bin kat kuvvetli ve zengin olan bu padişah öyle bir şey yaptırmak istiyorki azametini hiçbir fani henüz tahayyül bile etmiş olmasın.

Mikelanj Floransanın sakin sokaklarında derin bir düşünceye dalmış olduğu halde evine avdet ediyordu. Belki yüzüncü defa derunî azabını vicdanının terazisinde tartıyordu. Hangisini tercih etmeli papayı mı, Bayazıdı mı?

O sırada ahbabından birine yazdığı mektupta şu cümle nazarı dikkati caliptir «heyhat! hayatta hürriyet denilen şey hakikaten bir hayal midir?

Bu toprağın üzerinde rahat, istediğim gibi, ne papanın ve ne de padişahın esiri olmadan çalışabileceğim bir yer bulamıyacak mıyım».

Evine geldi. Ve ertesi sabah istanbula hareket etmek üzere eşyasını hazırladı. Fakat ertesi sabah erkenden Floransa Senyoru (*Soderini*) Mikelanja geldi elinde hemen vâsıl olan yeni bir tezkere vardı. Bunda Mikelanjın İstanbula gitmek üzere müzakerede olduğunu öğrenen papa böyle bir hareket yaptığı takdirde derhal kendisini(1) hıristiyan dininden ihraç edeceğini ve bilâkis avdet ettiği takdirde izaz ve ikram edeceğini vadediyordu.

Mikelanj bu cezanın tehdidi önünde sarsıldı. Artık dünyada sevgili memleketine bir daha dönmemek, ailesini görmemek icap edecek ve ölünce cehenneme gidecekti. Diğer taraftan Soderini kendisini iknaa çalışıyor, zerre kadar korkusu varsa Floransanın elçisi olarak gitmesini bu suretle şahsının her tehlikeden masun kalacağını ileri sürüyordu. Mikelanj bir gün müsaade istedi evine kapandı düşündü ve ertesi sabah Soderiniye gelerek papanın nazdine avdet etmeğe hazır bulunduğunu söyledi.

(1) O zamanlar (*Ekskomunyon*) denilen bu dinden ihraç cezası pek korkunç bir şey idi. Bu cezaya duçar olan kimseler herkes tarafından cehennemlik addedilir ve ölünceye kadar merdut kalırlardı.

28

Bu esnada papa ikinci Jul yaşına rağmen bir genç silâhşor gibi zırhları içinde ve at üstünde kendisine isyan eden eyaletleri şehitleri yakarak yıkarak tedip ediyordu. Mikelanj 1506 senesi kânunusanisinde Floransa müstakil hükûmetinin papalık nezdinde elçisi olarak ikinci Jul'e (*Perucia*) şehrinde iltihak etti.

İkinci Jul, Mikelanjı Peruciadaki vali sarayında kabul etti. San'atkâr papanın önünde diz çökerek Romadan koğulmuş olmanın verdiği anî hiddetle memleketine dönmüş olduğunu ve şimdiye kadar avdet etmemişse bunun sebebi sırf mukaddes pederi bihakkın kızdırmış olmak kabahatinin verdiği cesaretsizlik olduğunu söyledi ve af diledi. Papa "Romaya gelmedin ve bekledin ki biz senin ayağına gelelim.!» dedi. Papanın muhtemel gazebinden Mikelanjı himaye etmek istiyen bir kardinal «Mukaddes peder! dedi. Bu san'atkârın işlediği günahı cahilliğine vererk kusuruna bakmayınız, affediniz.» Papa kardinala hiddetle bağırdı. «Bir san'atkâre benim söylemeğe cesaret edemediğim bir kabalığı sen nasıl söylersin, asıl cahil sensin def ol gözüm görmesin.» Kardinal hizmetçiler tarafından itilerek kakılarak dışarıya atıldı Papa Mikelanjı yanına çağırdı oturttu ve sırtını okşadı.

Papa ikinci Jul'ün aktettiği sulh Mikelanja tekrar bu ihtiyarın havai meşrepliğinin neticesini çektirdi. Papa mezarını yaptırmaktan tamamile vazgeçmişti. Heykeltraştan bu defa istediği şey Bolonia şehrine

kendi namına rekzettirmek istediği muazzam bir tunç heykelin imali idi. Heykeltraş itiraz etti. Tunçtan, dökümden bir şey anlamadığını ileri sürdü. Fakat bütün bu itirazlar beyhude oldu. Mikelanj Bolonia da envaı mahrumiyet içinde on beş ay gece gündüz çalışmağa mecbur kaldı. Yamakları olan Floransalı Lapo ve Ludovico mütemadiyen paralarını çalıyorlardı. Bu sıralarda babasına yazdığı bir mektupta yamaklarından şu yolda şikâyet etmekte idi: «Bu mel'un Lapo heryerde eseri yapanların Ludovico ile kendisi olduğunu söylüyor ve kendisini kapıdan dışarı edinceye kadar atelyemde yegâne ustanın kendisi olduğunu zanediyordu. Maiyetimde olduğunu ancak ozaman anladı bu herifi bir uşak kovar gibi kovdum.» fakat Lapo ile Ludovico Mikelanjın yanından çıktıktan sonra Floransaya geldiler ve gürültüler ederek Mikelanjın yevmiyelerini çaldığını, haklarını vermediğini işaa ederek pederinden para çektiler. Mikelanjın bilâhare döküm ustasile de arası açıldı «Bernardo ustaya o kadar emniyetim vardı ki tuncu eritmeden bile dökebileceğine kanidim. Halbuki döküm olmadı ve heykelin yarısı çıkmadı.» Her şeye yeniden başlamak icap etti. Ve Mikelanj 1508 senesine kadar bu heykelle uğraşmağa mecbur kaldı. O sırada kardeşine yazdığı bir mektupta bu heykelden bahsederken şu satırları yazıyor: «Ancak ayakta iki lokma yemeğe vakit bulabiliyorum. Ömrüm büyük bir eziyet ve rahatsızlık içinde heba oluyor. Gece gündüz çalışmağa mecbur kalıyorum. Öyle ki böyle bir heykel daha yapmak icap etse ömrümün kifayet

etmeyeceğini zanediyorum.» Bu büyük yorgunluğun neticesi tamamile heba oldu. 1508 senesi şubatında San Petrino kilisesi önünde rekzedilen ikinci Jul'ün heykeli orada ancak dört sene kalabildi. 1511 senesi teşrinisanisinde ikinci Jul'ün düşmanı olan Bentivoglinin taraftarları bir isyan esnasında bu heykeli parçaladılar. Ve (*Alphonse Sote*) Tunç enkazı satınalarak bunlarla top döktürdü.

***

Mikelanj Romaya avdet etti. Bu defa ikinci Jules kendisine daha güç ve daha tehlikeli bir iş havale etti. Zannedilebilir ki papa Mikelajdan intikam almak için daima kendisini halli kabil olmıyan müşküllerle bililtizam karşılaştırıyor ve bu mağrur san'atkârı bu suretle mağlup etmek istiyordu. Bu sefer kendisinden istenilen (*Sixtine*) kilisesinin bütün tavanlarının Fresk(1) resimlerile tezyini idi. Fakat Mikelanj da müşkülât karşısında ricat edecek bir tıynet yoktu. Bolonia da yaptığı heykel için nasıl aylarca çalışıp tunç dökümünü öğrendi ise bu Fresk işçiliğini de öğrenmek için dört beş ay çalışmaktan çekinmedi. O zamanın müverrihleri derler ki, Mikelanjın Romaya tekrar avdetini endişe ile gören (*Bramante*) rakibini böyle bir müşküle sevkederek şerefini kesretmek için

(1) Fresk, boyayı henüz kurumamış olan sıvaya içirerek yapılan resimdir ki mukavemeti fevkâladedir. Boticellinin üç asır su altında kıldıktan sonra çıkarılmış olan bu tarzda yapılmış bir resmi Floransa müzesinde mahfuzdur ve hiç müteessir olmamıştır. Fresk tarzı bugün tamamile metruktur.

papa nezdinde müessir olmuştur. Esasen heykeltraş olup ressamlığı arızî olan Mikelanj için bu imtihanın bir derece daha müşkül ve tehlikeli olmasını muçip olan diğer bir sebep daha vardı ki o da asrının en büyük ressamı olan (*Raphaël*) o sırada Vatikan sarayında bugün Raphaël odası denilmekle (*Resim 7*) maruf salonun duvar resimlerini yapmakta olması idi. Yalnız asrının değil belki tekmil asırların en büyük ressamı olan Raphaël ile, resim usullerini bilmeyen fakat buna mukabil inatçı ve haşin ruhunda fevkalbeşer kuvvetler saklı olan Mikelanjın bu san'at harbinden bugün bütün dünyanın her köşesinden gelen insanların hayretle seyrettiği ve eşini vücude getirmek için artık hiç bir insanın deha ve kuvvetinin kâfi gelmiyeceği Sixtine kilisesinin muhayyerülukul tavanları vücude geldi.

Mimar Bramante Mikelaj için tavanlara iskeleler kurdu ve Floransadan Fresk işçiliğine vâkıf ustalar getirtildi. Fakat Mikelanj yardım kabul etmeyen ve yardımcıları ile geçinemeyen bir insandı. Evvelâ iskelelerin kabili istimal olmadıklarını ileri sürerek hepsini yıktırdı ve yeniden kendisi yaptı. Bir müddet sonra Fresk ustalarına kızdı ve hiçbir sebep dermeyan etmeksizin hepsini kovdu. Bir sabah bu ustaların yaptıklarının hepsini bozdu ve kiliseye kapanarak kimseyi içeriye almadı. Hatta evine dahi gitmiyordu. Ustalar bir müddet beyhude bekledikten sonra Floransaya avdet ettiler.

Mikelanj iskeleleri üzerinde sıva yapan bir rençberle yalnız kaldı. Babasına yazdığı bir mektupta bu yardımcının da hiçbir işe yaramadığından bahsediyordu «meşguliyetim yetişmiyormuş gibi bu adamın da işini görmek icap ediyor.

Bütün bu yalnızlık ve müşkülât cesaretini kıracağı yerde tab'an mücadeleci olan bu adamı projesini büyütmeğe ve yalnız tavanlarla iktifa etmeyerek kilisenin duvarlarına da resim yapmağa sevketti. Bu muazzam iş 1508 senesi mayısında başladı ve dört sene devam etti.

Mikelanjın fevkalade müşkülât ve azap içinde kaldığını bu sene yani 1509 senesi 27 teşrinievvelinde pederine yazdığı bir mektuptan anlıyoruz: «Ruhen çok düşük ve yorgun bir haldeyim. Bir sene var ki papadan ufak bir ücret bile almadım. Eserim ilerlemediği için istemeğe kendimde hak bulmuyorum. Bu bataete sebep işin müşkül olması kadar erbabı olmayışımdır. Bu tükenmez işle böyle boğuşuyor ve vaktimi gaip ediyorum Allah yardımcım olsun..»

Eserin (tufan) (*Resim 8*) gösteren kısmı bittiği zaman boyalar kararmağa ve şekiller tarifi kabil olmıyacak bir hale gelmeğe başladı. Mikelanj bu muvaffakıyetsizlik önünde esere devamdan imtina etti. Fakat papayı ikna kabil olmadı ve her şeye yeniden başlamak lâzım geldi.

Bütün bu yorgunluklara, endişelere ailesinin mütemadi iz'acatı da inzimam ediyordu. Babası, kardeşleri mütemadiyen para istiyorlar dertlerine

çare arıyorlardı. Mikelanj kendi cesaret ve teşvike muhtaçken daima sızlanan ve şikâyet eden ihtiyar babasına cesaret ve kuvvet vermek izdirarında bulunuyordu.

«Telâş etmeyiniz, dertlerinizi bir hayat, memat mes'elesi değil. Ben bir şeye malik oldukça hayatta sizi hiçbir şeyden mahrum bırakmayacağım. Bütün varınızı gaip etseniz de ben yaşadıkça muhtaç kalmayacaksınız. Sizden yetim kalıp zengin olmaktansa sizi hayatta görüp dilenmeğe razıyım. Yalnız herkes gibi bu dünyanın serveti samanı içinde değilseniz o günkü kısmetinizle iktifa ediniz ve İsa gibi yaşayınız. İyi ve fakır olarak. Bende burada sefalet içindeyim. Fakat beni üzen şey ne hayat, ne servet ve ne şeref kaygusudur. Yalnız sizsiniz. On beş senedir, bir saat rahat etmedim. Fakat her şeye rağmen sizi bir saat ihmal etmedim. Ve bundan sonra da etmeyeceğim. Ta ki Cenabı Hak beni bu iktidardan mahrum etmesin(1).»

Ailesi için Floransada aldığı akarları kardeşleri bilâ teklif satıyor ve biriktirdiği küçük sermayeyi zevk ve sefada yiyip israf ediyorlardı. Mikelanj bu hayırsız kardeşlerin aile rabıtasını sui istimal ettiklerini biliyordu. Fakat kendi mensuplarını refah içinde görünmekten menetmeğe gururu mâni idi. Bazen de kardeşlerinin babalarına fena muamele ettiklerini öğrenerek sabrı tükeniyor ve o zaman korkunç

(1) Pederine 1509 da yazdığı bir mektuptan.

Mikelanj meydana çıkıyordu. Kardeşi Civan Simona yazdığı mektuptan şu cümleleri alıyoruz: «Badema sana para göndermeyeceğim. Çünkü sen kardeşim değilsin. Kardeşim olsaydın babamı tehdit etmezdin sana lâyık olduğun gibi bir hayvan muamelesi yapacağım. On iki senedir bütün mahrumiyete katlanıyor, hayatımı tehlikeye koyuyor ve vücudumu tahrip ediyorum. Bütün bunlara katlanınamın yeğane sebebi baba ocağına yardım edebilmektir. Tamam ailemi kurtarup lâyık olduğu refah ve şerefi temin ettiğim zaman sen bu ocağı yıkmak istiyorsun. Buna kat'iyyen müsaade etmeyeceğimi iyi bil! ben senin gibi bin serseriye haddini bildirecek bir adamım.. Aklını başına topla ve senden daha mühim birçok işi olan bir kimsenin sabrını tüketme!(1).»

Diğer kardaşı Gismondo ya bir mektubundan:

«Burada yalnız, mahrumiyet ve yorgunluk içinde yaşıyorum. Dünyada hiçbir dostum yok ve dost istemiyorum. Mütemadi taleplerinizden usandım beni artık rahatbırakınız..»

Üçüncü kardeşi Buonaroto ya bir mektupdan:

«Nankörlük senin gözünü bürümüş. Geçen sene Santo Masia bankasındaki paradan aldığın 228 dukayı ne yaptın? bundan başka mütemadiyen size gönderdiğim diğer yüzlerce dukaları ne çabuk unuttunuz. Size yaptığım bütün iyilikleri hiçbir zaman tanımadınız. Cenabı Hak sizi affetsin başınızdan

(1) 1509 Teşrinievvel 17 tarihli mektup.

eksildiğim gün ne gaip ettiğinizi anlayacaksınız..»

Mikelanj bir taraftan kendisini mütemadiyen rahatsız eden nankör bir aile diğer taraftan muvaffakıyetsiliğini bekleyen hasut düşmanlar arasında bu cefa ve kinin zehirli havasını teneffüs ederek Sixtinin muazzam eserine çalışıyordu.. Fakat tek başına bu işi başarabilmek için sarfettiği nevmidane gayret hayat ve sıhhati bahasına mal oluyordu. Dehanın müstebeit pençesinde esir olan bu vücut taşıdığı yüke tahammül edemiyor kâh isyan ediyor kâh nevmit oluyordu.

Papa Mikelanjın eserini göstermemekteki inadına, ve işin yavaş gitmesine hiddetleniyordu. Her ikisinin müteazzım *huyları* fırtına bulutları gibi çarpışıyordu. Bir gün papa ikinci Jules Mikelanja kiliseyi ne zaman bitireceğini sordu: Mikelanj adeti veçhile *«ne zaman yapabilirsem.!»* cevabile mukabele etti. Papa hiddeti arasında «Ne zaman bitirebilirsem, ne zaman yapabilirsem ne demek?» diyerek bastonuyle Mikelanja vurdu.

Mikelanj bu tahkir karşısında hemen evine gitti. Romayı terk etmek üzere hazırlandı, fakat papa beş yüz duka altın ihsanla bir memurunu gönderdi ve memur Mikelanjı papayı mazur görmesi ve Romada kalması için iknaa muvffak oldu. Eserini göstermesi için devam eden tacizat hemen ertesi gün tekrar başladı. Papa yine bir gün Mikelanja; «demek seni kurduğun iskelenin üzerinden aşağı attırmaklığımı arzu ediyorsun.!» diye bağırdı. Mikelanj nihayet razı olarak iskeleyi kaldırttı ve 1512 tarihinde Toussaint

günü eserini teşhir etti. Yaratan ilâhi kudretin varlığını bütün haşmetile gösteren bu muazzam ve harikulâde eserin teşhir edildiği günün dinî bayrama tesadüfü, merasimin azemetini bir kat daha arttırdı.

⁂

Mikelanj bu hergül çalışmasından şerefli fakat bitkin çıktı. Sixtin kilisesinin tavanını boyamak için aylarca başı kalkık durmaktan gözlerinin kuvvetini gayip etmişti, okadar ki: aylardan sonrada mektup okumak veya bir şeye bakmak istediği zamanlar iyi görebilmek için onları başının üzerine kaldırmak mecburiyetini hissdiyordu(1).

Mikelanjın bu zahirî neşesine aldanmamalıdır, o çirkinliğinden çok muztaripti. Onun gibi herkesten ziyade vücut güzelliklerine âşık olan bir adam için çirkinlik bir ayıptı. Bu mahcubiyetin derin izlerine birçok şiirlerinde tesadüf edilir: Nitekim bir şirinde bu hususiaki haleti ruhiyesini şöyle ifade eder:

«Mademki Allah ruhlara vücutlarını öldükten sonra, istirahat veya ebedî cefaları için iade ediyor:

(1) Mikelanj bu illeti ile kendi kendine alay ediyor ve halini şöyle anlatıyordu: aylardanberi devam eden bu zahmet bana bir boyun uru yaptı, karnım çeneme doğru yükseliyor, sakalım semaya müteveccih, başım arkama esatirden menkul o mahut yırtıcı kadın gibi yaslanmış, fırçamdan akan boya damlaları yüzümü alaca bulaca bir döşemeye benzetti. Karnım içime girmiş arkam muvazeneyi temin ediyor, ayaklarını görmeden tesadüfî yürüyorum, bir siryani yayı gibi gerildim. Zekâmda vücudum gibi garip; zira eğri yay ile fena atılır.

benim bu çirkin vücudumu semada bırakması için niyaz ederim, zira seven bir kalp güzel bir yüze değer.»

Bütün hayatı aşk ihtirasları içinde geçmiş olduğundan ıstırabatı her zaman daha şiddetleniyordu; aşklarının mukabele gördüğü zannedilemez. İşte böyle nevmit zamanlarında kendi içine büzülür ve bütün dert ve mihnetlerini şiirlerine emanet ederdi. Mikelanj çocukluğundanberi şiir yazardı. Ve bu onun mühim bir ihtiyacıydı. Kâğıtlarını, resimlerinin kenarlarını, mektuplarını şiirlerle doldurur ve sonra bilâtevakkuf resme çalışırdı. Maatteessüf 1518 tarihinde gençliğinde yazdığı şiirlerin mühim bir kısmını yaktırdı, geri kalanları da vefatından evel ortadan kaldırttı. Kalan mahdut kısmı bile aşk ve iptilâlarının tahatturu için kâfi gelecek kadar beliğdir. En eski şirini Floransada 1504 tarihinde yazdığı zannediliyor(1).

Ben par che'lciyel s'adiri

Che'n si begli ochie i imi veggia si bruseio

Mikelanj diğer uzun ve samimî bir şirinde; kuru ve garip bir çıplaklıkla aşk heyecanlarını şu suretle

(1) Senin güzel gözlerin karşısına bu kadar çirkin çıkmaktan dolayı sema hiddetleniyor gibi ıdim (aym kâğıt üzerinde askerî, at resimleri vardır.)

tasvir ediyor(1). Ve sonra yine ıstırabının iniltilerini duyuyoruz(2).

Mikelanjın kudretli heykel ve resimlerinden aşk mevzuu yoktur.

Şah eserlerinde hissinden ziyade düşüncesinin kahramanlığını yaratmıştır. Zanedilebilir ki; kalp zâflarını oralara karıştırmaktan utanmıştır ve bu zâflarını yalnız şiirlere tevdi etmiştir.

Bu çekingen ve müşfik adamın kalbinin esrarını, o sert kabuklu artist şahsiyetinin içinde şiirlerine verdiği sesde aramalıdır Sixtine kilisesi bitmiştir. Papa ikinci Jul'ün vefatından(3) sonra Mikelanj Floransaya avdetle papa Jul'ün kabrine ait projelere tekrar başladı. Bu mezarı yedi senede ikmal etmek üzere konturatla bağlanmıştı. Floransada üç sene mütemadi bu projelere çalıştı. Nisbeten rahat geçen bu üç sene zarfında eserlerinin en kuvvetlilerini yaratmıştır. O eserler ki azim, ihtiras ve azametin tam birer muvazenesidir. Musa. ve Esirler (*Resim 9. 10)*

---

(1) Seni görmediğim gün hiç bir yerde istirahat bulamıyorum, seni gördüğün vakit bana aç bir adamın gıdası gibi geliyorsun... bana güldüğün zaman veya sokakta selamladığın vakit barut gibi ateşleniyorum... Konuşduğun dakikalar, kızarıyorum, sesim kısılıyor, ve ani büyük arzum söniyor.

(2) Yalnızım, gölgede yanıyorum. Güneş kâinatı ışıklarından sildiği zaman herkes memnun ve bende yere uzanmış ıztırap içinde inliyor ve ağlıyorum.

(3) Papa ikinci Jul 1513 21 şubatta Sixtine kilisesi Fresklerinin resmi küşadından üç buçuk ay sonra vefat etmiştir.

Mikelanjın ruhan müsterih geçirdiği bu üç seneden sonra, fırtınalı, azaplı ömrü tekrar başladı. Yeni papa (*Léon*). İltifat ve hüsnü nazarının meşhur ressam Raphaéle müteveccih olmasına rağmen kibir ve azametinin tatmini için bütün İtalyanın şerefi olan Mikelanjı kendi emri altında hizmet ediyor görmek arzusile Mediçilerin Floransadaki Saint-Laurent kilisesinin cephesini yapmasını emiretti.

Mikelanj Romadan uzaklaşmasından bilistifade, orada san'at hükümdarlığını elde etmiş olan Raphaële karşı hissettiği rekabetin tesirile kabul ettiği bu yeni işinden dolayı müteveffa papa ikinci Jul'ün mezarını ihmal etmesi mümkün değildi. Maamafih yeni işinde bir yardımcı almak suretile her iki işine de çalışacağını düşünerek müteselli oluyordu.

Fakat yeni projesine çalıştıkça yaratacağı bu eseri san'atin hayalile sarhoş oluyor ve bundaki şerefin başkasile taksimine bir tülrü razı olamıyarak yalnız çalışmağa karar veriyordu.

Tabiî bu esnada ikinci Jul'ün mezarına devam kabil olamadı. Fakat en ziyade şayanı teessür olan cihet Saint-Laurent kilisesini de yapmağa muvaffak olamadı. Bütün yardımcıları uzaklaştırdığı kâfi gelmiyormuş gibi Floransada oturup eserine çalışacağına kilisenin inşasında kullanılacak taşların ihracına nezaret etmek üzere Carrareye gitti. Orada her türlü müşkülâtla karşılaştı. Mediçi Pietrouanto taş ocaklarının Carrareye tercih etmesi arzu ediliyordu. Taşları Carrare ocaklarından çıkartmakta ısrar eden Mike-

lanj papa tarafından satılmış olmakla itham edilerek tahkir olunuyordu. Papanın emrine itaat için taşları nakledecek kayıkçılarla ittifak eden Carrare ahalisi de Mikelanja tazyik ediyorlardı. Nihayet Mikelanj mermerlerini Cenovadan Pizaya naklettirebilecek bir kayık bile bulamadı. Çare olarak sarp arazi ve dağlar arasından bir yol yaptırmağa mecbur oldu. Ahali bu işe yardım etmek istemediler. Bulunan ameleler de işin ehli değillerdi. Taş ocakları yeni, ameleler acemi. Mikelanj üzülüyordu. «San'ati buraya getirmek için bu asi dağ ve taşları rametmek üzere ölüleri uyandırdım» diyor, ve "Allah isterse, her şeye rağmen vadimi yerine getireceğim, İtalyada şimdiye kadar yapılmamış, görülmemiş güzellikte bir eser yapacağım" diye israr ediyordu.

Ne yazık! nahak yere sarf olan kuvvet, heyecan ve deha!... Mikelanj sıkıntı ve yorgunluktan Seravezzada hastalandı. Sıhhatinin ve hayallerinin bu işlerle mahvolacağını hissediyordu. Bir an evel tekrar eserine başlamak arzusu ve ikmal edememek korkusu bir fikri sabit halinde idi. Bu iş dolayısile ifa edemediği diğer taahhütleri de peşini bırakmıyorlardı. Bu münasebetle kardinal (*Dange*)ye yazdığı mektubunda şu satırları vardı. (Sabırsızlıktan ölüyorum, çünkü fena taliim yapmak istediğimi yapmama müsaade etmiyor, kabahatim olmadığı halde yalancı mevkiine düştüm).

Floransaya avdet etti. Ve orada mermerlerin gelmesini azap içinde beklemeğe başladı. Fakat L'Arno nehri kurumuş olduğundan mermer yüklü kayıklar nehri çıkamıyorlardı.

Nihayet mermerler geldi. Acaba bu sefer çalışmağa başlayacak mıydı? Hayır budefa da ikinci Jul'ün mezarı için olduğu gibi lâzım olacak bütün taşları o koca mermer dağını tamamen getirtmeden işe başlamamakta inat ederek tekrar Carrareye avdet etti. Başlamak zamanını daima geri atıyordu. İhtimal bu, kendisinin mesleği olmıyan mimarîde bir şaheser yapacağını evvelce ilân etmiş olmaktan mütevellit bir korku idi, bu halde ne ileri ne geri gidemiyordu. Bütün bu zahmet ve yorgunluk mermerlerin hepsini Floransaya taşımağa kâfi gelmedi. Gönderdiği yekpare altı mermer sütunun dördü yolda biri de Floransada kırıldı. Bu kadar uzun süren hazırlıktan ve gaip olan kıymetli zamandan dolayı papa sabırsızlanıyordu. Nihayet 1520 senesi martının onunda papa bir emirname ile Mikelanjı Saint-Laurent kilisesini yapmaktan kurtardı, fakat bu hâdise Mikelanj'ın izzeti nefsini fena halde yaralamıştı.

Mikelanje bu münasebetle yazdığı bir mektupta: "ben üç senemi boşuna yazık ettiğimi ve Saint Laurent işi için iflâs ettiğimi, bu işin bana verilmesi ve alınması dolayısile duçar olduğum tahkirleri saymıyorum, netice şu ki; papa taşocaklarını yontulmuş taşlarile gerialıyor ve ben avucumdaki beş yüz doka altınile kalıyorum" diyor.

Halbuki Mikelanj hamilerinden ziyade kendi kendini itham etmeli idi ve esasen bunu bildiğinden ıstırabı bir kat daha artıyordu. Filhakika 1515 den 1520 senesine kadar kuvvetinin en yüksek olduğu bu

zamanda ne yapmıştı? O muazzam şahsiyetinin tam kudretini vermediği Christ te Minerv de tamamlanmamış bir halde idi: (*Resim 11*)

1515 ten 1520 senesi içinde yani İtalyanın itilâ devrini nihayetlendiren senelerde Rafaël Logalari Chambre de L'incendiiyi yapmış şaheserlerile villa Madomyi süslemiş ve Saint-Pierrenin inşaatını idare etmişti. Bunlardan başka İtalyanın her tarafını eserlerile doldurmuş, muvaffakıyatın en parlak bir zamanında vefat etmişti(1)

Mikelanjın bedbin ve kederli geçen senelerini takip eden zaman içinde yaptığı Mediçilerin mezarları ve Papa İkinci Jul abidesinin yeni heykelinde, o beyhude geçen senelerin yeis ve ıstırabı sezilir. Hayatında mütemadi bir boyunduruktan diğerine geçerek yaşıyan hür Mikelanj bir dafa daha efendiyi değiştirmişti; 7 inci Clémen unvanile papalık makamına gelen Kardinal Jul de Medicis 1520 senesinden 1634 senesine kadar Mikelanja hâkim olmuştur. Zamanının san'atkârları Papa Yedinci Clémantın sertliğinden şikâyetçi idiler. Vakıa papanın san'at gururunu tatmin için san'atkârları hizmetçi gibi kullanıyordu. Fakat bu papadan Mikelanjın şikâyete hakkı olamazdı; çünkü hiçbir papa Mikelanjin eserine onun kadar devamlı bir alâka göstermemiş ve hiç kimse bu artisti Papa Yedinci Clémant kadar anlıyamamıştır. Papa Mikelanjın azmini, zâfını hasta ruhu-

(1) 6 nisan 1920.

nu çok eyi sezerdi hatta Floransa ihtilâlinden Mikelannjın serkeşliğinden sonra da hakkında ki aynı teveccüh ve muhabbeti devam ettirmiştir.

Fakat efendisinin bu alâka ve muhabbeti büyük insanın kalbindeki ebedî kederi, isyanları, ihtiyaçları tedavi için kâfi değildi. Hem bir efendinin şahsî eyiliği ne idi? nekadar olsa onun hâkimi ve efendisi... Mikelanj bilâhare yazdığı bir mektupta «papalara hizmet ettim fakat daima arzum hilâfına» diyordu.

Biraz şöhretle bir iki güzel eserin ehemmiyeti ne idi? bunlar onun tasavvurları ve hayallerinden nekadar uzaktı!... Fazla olarak ihtiyarlık yaklaşıyor, etrafında her şey çöküyor, Renaissanse ölüyordu. Rama barbarların tehdidi altında kara talih İtalyanın üzerine çökmekte idi. Mikelanj feci saatin yaklaştığını hissederek boğucu bir ıstırap içinde kıvranıyordu. Papa Yedinci Cléman Mikelanjı saplandığı içinden çıkılmaz işlerden kurtardıktan sonra dehasını yeni yollara sevketmeğe karar verdi. Ona Mediçilerin mezarına mahsus bir kilise yapılmasını havale etti(1).

Papa Mikelanjı tamamen kendi hizmetine almak istiyordu. Bu maksatla kendisini memurini mayanına

(1) İnşaata 1521 martının iptidasından başlandı, fakat asıl ciddî faaliyete Kardinal Jules Mediçinin Yedinci Clémant ünvanile papa olduğundan yani 1523 19 teşrinisanisinde girişti. (Papa Leon X kânunuevvel 1521 de ölmüştü) iptidaî plân dört kabri ihtiva ediyordu. 1524 te papa yedinci Clémant Leon x ınınkini bu plâna ilâve ettirdi.

dahil olarak maaş almasını teklif etti(1). Mikelanje bu teklifi reddetti. Fakat Yedinci Clémant kendisine istediğinin üç misli maaş tahsis etti. Saint-Laurent, civarında bir de ev verdi.

Her şey yolunda gidiyor zannını veriyordu. Küçük kilisenin (*Resim 12*)inşaatı çok ilerlemişti, bu esnada Mikelanj ani olarak evini terk ve Yedinci Clémant'ın maaşını reddetti(2). Görülüyor ki Mikelanj yeni bir cesaretsizlik buhranı geçiriyordu. Yedinci Julin mirasçıları yarıda bıraktığı eserden dolayı kendisini affetmiyorlar, dava edeceklerini ve vicdanını mevzuu bahsediyorlardı. Dava ihtimali karşısında Mikelanje çıldırıyordu. Maamafi vicdanı hasımlarına hak veriyordu. Papa ikinci Jules aldığı paraları iade etmeden yedinci Clémanttan para almağı imkânsız görüyordu. «Çalışmıyordum yaşamıyordum»(3) papaya ikinci Julin mirasçıları nezdinde teşebbüsatta bulunmasını, ve onlara olan borçlarını ödiyebilmesi için yardım etmesini istirham ediyorlardı. «Borcumu iade edebilmek için satacağım, her şeyi yapacağım» dostlarına yahut İkinci Julin abidesini ikmal edebilmem için ona hasrı vücut etmeme müsaade etmelerini söylüyor, yaşamaktan ziyade bu mecburiyetten kurtulmak istiyorum diyordu. Yedinci Clémanın

(1) Papa Yedinci Clémant namına Fattucei tarafından Mikelanja 2 kanunusani 1524 tarihinde yazılmış mektup.

(2) 3 mart 1524.

(3) 19 nisan 1525 tarihli Mikelanjın papanın ajanı Ciovani Spinaye yazdığı mektup.

ölümü ve yalnız düşmanlarının takibatına maruz kalması fikri karşısında çocuk gibi ümitsizleniyor, ağlıyordu.

«Eğer papa beni o vaz'iyette bırakırsa, bu dünyada duramam, ne yaptığımı bilmiyorum, başımı tamamen kaybettim»(1)

Yedinci Clémant bu hali ciddi telâkki etmiyerek artistin yeni bir buhranına hamlettiğinden Mediçilerin mezarını bırakmaması için israr ediyordu. Dostlarından bazıları maaşını reddettiğinden onu ayıplıyorlar. Diğer kısmı da bu düşüncesiz hareketleri bırakması için yazıyorlardı. Dediler ki, «Maaşınızı ret, evinizi terk ve çalışmanızı bırakmışsınız: bu hareket bana tam bir delilik gibi geliyor, ikinci Jul'in mezarile artık meşgul olmayın, maaşınızı alın; çünkü o hakikaten tam açık bir kalple veriliyor»(2)

Mikelanj israr ediyordu. Hazine nazırı ona bir oyun oynıyarak şifahi rettini kabul ederek maaşını kesti. Zavallı adam, ihtiyaç içinde kaldığından evvelce reddettiğini birkaç ay sonra tekrar istemeğe mecbur oldu. Bunu bidayette utanarak mahçubiyetle yaptı.

«Azizim Civalti:

(1) Mikelanjın Fattucci ye yazdığı 24 teşrinievel 1525 tarihli mektup.

(2) Lionardo Sıllaj onun Mikelanja 24 mart 1524 te yazdığı mektup.

Mademki kalem dilden daha serbesttir, son günler birçok defa söylemek istediğim halde cesaret edemediğim şeyi yazacağım. Hâlâ maaş için ümitvar olabilir miyim? vakıa alamıyacağıma emin olmak beni değiştirmiyecek ve yine papa için çalışmama mâni olmıyacaksa da; işlerimi ona nazaran tanzim edeceğim(1)».

Biraz sonra çok mustar kaldığından tekrar müracaat ediyor:

«İyice düşündükten sonra Saint-Laurent işile papanın nekadar alâkadar olduğunu gördüm. Mademki mukaddes peder rahat olarak kendisine daha seri çalışabilmekliğim için bana kendiliğinden bir maaş tahsis etmiştir. Bu maaşı reddetmekliğim işi geciktirecektir. Şu halde kararımı değişdirdim;(2) yazamıyacağım bir çok sebeplerden şimdiye kadar istemediğim bu maaşı şimdi istiyorum, tahsis edildiği günden hesap edilmek üzere bana vermek ister misiniz... almaklığım için arzu ettiğiniz zamanı bildirmenizi rica, ila...»

Ona bir ders vermek için bu müracaatlerine cevap verilmiyordu. İki ay geçtiği halde maaşını alamamıştı, tekrar müracaate mecbur oldu: Kendisini üzerek çalışmakta devam ediyor ve sıkıntılarının zihnini rahat bırakmadığından şikâyet ediyordu:

(1) Mikelanj in Ciovani Spina ya 1524 de yazdığı mektup.
(2) Mikelanjin Ciovani Spinaya 29 ağustos 1525 te yazdığı mektup.

«Bilhassa heykeltraşlıkta başile ayrı ellerile ayrı işler için çalışılamaz, sıkıntıların benim üzerimde tesiri büyüktür. Derler ki, sıkıntı hayatta pişmek için lâzımmış, bence bu insanı geriletmek için fena bir haldir. Bir sene var ki maaşımı almadım, sefaletle çarpışıyorum. Felâketlerim içinde yapayalnızım bana yardım edecek birine malik olmak için vasıtam yok(1). Papa yedinci Clémant bazen bu ısdıraplarından müteessir olmuş görünür ve kendisine karşı olan teveccühünü ihsas ettirirdi. Yaşadığı müddetçe iyiliklerinden istifade ettireceğini temin ettirdi(2). Fakat Mediçilerin kabili tedavi olmıyan fantazileri galip gelerek papa Mikelanja işlerinin bir kısmından affedeceğine yeni siparişler veriyordu. Ayni zamanda hayatı hususiyesinin dertleri de artıyordu. İhtiyarlıyan babası yaşlandıkça haksız ve hiddetli oluyordu. Hatta Floransa da oğlunun kendini evinden kovduğunu behane ederek kaçmağa teşebbüs ediyordu. bunun üzerine Mikelanj babasına şu mektubu yazdı:

Çok aziz pederim.

Dün sizi evde bulamadığımdan fevkalâde şaşırmıştım, benim sizi evden kovduğumu haber aldığımdanberi bu hayretim bir kat daha arttı. Doğdumdan bugüne kadar sizin hoşunuza gitmiyecek küçük veya büyük her hangi bir hareketi yapmadığıma eminim. Tahammül ettiğim bütün cefalara size olan aşkımla

(1) Mikelanjenin Fattucciya 24 teşrinievel 1525 te yazdığı mektup.
(2) Papa tarafından Pier Paolo Marzinin Mikelanje 25 kânunuevvel 1525 te yazdığı mektup.

katlandım. Herzaman sizin tarafınızı iltizam ettim. Daha birkaç gün evvel bütün kuvvetimi size hasredeceğimi söylüyordum. Size bu vaadimi tekrar ediyorum. Bütün bunları bu kadar çabuk unutmanıza hayret ediyorum. Otuz senedir siz ve çocuklarınız beni mütemadiyen tazyik ettiniz biliyorsunuz ki sizin için hareketim ve düşüncelerim daima iyi idi. Nasıl olur da sizi kovduğumu işae ediyorsunuz? Bana bununla nasıl fena bir şöhret yaptığınızı görmüyor musunuz? başka dertlerimden sonra bir de bu derdim eksikti... Bütün bu dertler ki size olan aşkımla kazandım... Fakat nasıl olursa olsun: size daima mahrumiyet ve zarar vermiş olduğuma kendi kendimi inandırmak istiyorum. Bu harekâtı yapmış gibi sizden affımı rica ederim. Eğer hakikaten yaptı isem sizde bu dünyada her türlü fenalığı yapmış olan bir evlâdı affeder gibi beni affetmenizi rica ederim. Tekrar ediyorum bir sefili affeder gibi beni affetmenizi istirham ediyorum. Yalnız sizi evden kovduğum şöhretini vermeyiniz zira şöhretime verdiğim ehemmiyet «zannettiğinizden çok büyüktür. Her şeye rağmen yine sizin evlâdınızım!» Bu kadar muhabbet ve tenezzül aksi ihtiyarı muvakkat bir zaman için teskin edemiyordu. Biraz sonra ayni baba oğlunu kendini çalmakla ittiham etti. Mikelanj sabır ve tahammülü kalmamış babasına şu mektubu yazıyor.(1) «Benden ne istediğinizi anlamıyorum. Eğer yaşamaklığım size bir yükse, benden kurtulmak

(1) 1523 haziran tarihli mektup.

için iyi bir usul buldunuz, sakladığını iddia ettiğiniz hazinenizin anahtarlarına malik olursunuz iyi yaparsınız çünki Floransada herkes biliyor ki, siz fevkalâde zengin bir adamdınız ve ben sizi her zaman çaldım, cezalandırılmağa lâyıkım. size herkes hak verecek! benim için ne söylemek istiyorsanız söyleyin, bağırın fakat bana daha yazmayın. Çünkü bana çalışacak vakit bırakmıyorsunuz. Beni yirmi beş senede benden aldıklarınızı hatırlatmağa mecbur ediyorsunuz. Söylemek istemedim. fakat nihayet beni mecbur ettiniz. Dikkat ediniz. Yapılan haksızlıkların tamiri için avdet mümkün değildir. Siz bunları yapmak için ölümün yaklaştığını beklediniz. Allah size yardım etsin.» Ailesinden gördüğü muamele bu idi. Bir dostuna yazdığı mektupta «sabır! Allah beni onun hoşuna gitmiyen şeyleri benim hoşuma gitmesinden muhafaza etsin» diyordu. Bu kederleri içinde işleri ilerlemiyordu. 1527 de İtalyayı sarsan hadisatı siyasiye ortaya çıktığı zaman Medicislerin kilisesine ait ber heykel bile hazır değildi. 1520 den 1927 ye kadar devam eden bu on senelik yeni devrede geçen seneler gibi Mikelanja ikmal edilen bir eserin sevincini getirmeden geçmiş oldu.

Kendinden ve her şöyden umumî istikrah Mikelanjı Floransada 1527 de patlayan ihtilâlin içine attı. O zamana kadar Mikelanj hususî ve san'at hayatında olduğu gibi politikada da kararsızdı. Mediçilere karşı olan hissiyatile mecburiyetlerini bir türlü birleştiremedi. Bu kuvvetli deha filiyat sahasında daima

çekingendi. Dünyanın kuvvetine karşı politika ve dinî sahada mücadeleye cesaret edemiyordu. Mektuplarında onu daima kendisi ve ailesi için müvesvis, töhmetten korkan ve bazı anlarında ağzından kaçan cümleleri tevil eden, zulme karşı müteneffir bir insan olarak görürüz. Ailesine her zaman, dikkatli bulunmalarını, sükût etmelerini ve ilk işarette firar etmelerini yazardı.

«Veba salgını zamanında olduğu gibi hareket edin, kaçmak için ilk olun... hayat servetten daha kıymetlidir... Sakin durunuz, düşman kazanmayınız. Allahtan başkasına itimat etmeyin, bir kimse için ne iyi ne fena söylemeyin, yalnız kendi işlerinizle meşgul olunuz, bir şeye karışmayınız(1).»

Ahpapları ve kardeşleri Mikelanjın bu büyük korkularile alay ediyorlar ve onu delilikle ittiham ediyorlardı.

Biraderlerinin istihzası üzerine Mikelanj "Benimle alay etme! dünyada hiç kimse ile alay edilmez» Cevabile mukabele ediyordu. Halbuki bu büyük adamın hali alay edilmeğe layık idi, buhran içinde olan âsabı mütemadi korkular içinde yıpranıyor ve kendine hâkim olamıyordu. Esasen diğerlerine nazaran daha ziyade korkmakta haklı idi. Çünki başkalarından daha zeki olduğundan Bedbinisi İtalyanın sürüklenmekte olduğu felâketi ona hissettiriyordu. Fakat çekingenliğine rağmen Floransa ihtilâline kar-

(1) Mikelanjın 1512 eylûlünde Buonorrotoya yazdığı mektup.

şabilmesi ve ruhunun tam çehresini gösterebilmesi için hakikaten *tam bir ümitsizlik* buhranı içinde olması lâzımdı.

Bu korkak ve kendi kendinde toplanmış olan ruh hakikatte cümhuriyetperverdi. Hararetli ve emniyet ettiği zamanlar, ateşin sözlerine şahit olunuyordu. Floransada cümhuriyet hareketile beraber millî kıyam başladığı zaman Mikelanj ihtilâlcilerin başında bulunuyordu. Bugünleri takip eden ve Charles-Qint ordularının Romayı ikinci defa zaptederek Mediçileri tardettiği esnalarda, tabiî zamanlarında ailesine vebadan kaçar gibi kaçmalarını tavsiye eden bu korkak adam asıl vebanın hüküm sürdüğü yerde hiçbir şeyden korkmadan Floransayı terk etmiyordu. bu salgın hastalık kardeşi Buonarrotoya çarptı ve mikelanjın kolları arasında can verdi(1).

Teşrinievel 1528 de şehrin müdafaası için aktedilen meclis müzakeratına iştirak etti. 10 kânunusani 1529 da tahkimat için memur edildi. 6 nisanda bir sene için vali ve salâhiyeti vâsia ile Floransa tahkimat âmiri oldu.

Duk'ün düşmanlığı, *Mikelanjin, Floransa*nın esaretini temin için şehire hâkim bir istihkâm vücude getirmekten imtinaı anındanberi artmış idi. *Mikelanjin* bu cesareti, bu müvesvis insanda vatanına karşı olan muhabbetinin büyüklüğünü gösterir.

---

(1) 2 temmuz 1528

Bu zamandan beri, Duktan her şeyi bekliyordu; *Glémant* öldüğü zaman kurtuluşunu, o vakit *Floransa* haricinde bulunmuş olmasından ibaret olan tesadüfe medyundur(1). Artık bir daha oraya dönmedi. Ne oldu ise *Mediçiler* kilisesine oldu, asla ikmal edilmedi.

Bu nam altında bildiğimiz, tanıdığımız abidenin *Mikelanj*in tahayyül etmiş olduğu abide ile alâkası pek uzaktan uzağıdır. Bize ancak duvar tezyinatının iskeleti kalmıştır. Fakat bundan *Mikelanjin,* heykellerin yarısını(2) ve tasavvur ettiği resimleri yapmamış olduğu(3) anlaşılmasın; ancak bilâhare şakirtleri, düşüncesini, tasavvurunu ve onu ikmal etmeğe çalıştıkları sırada o, bu düşüncenin bu tasavvurun ne olduğunu söyliyememiştir(4). Bütün teşebbüslerinden o kadar vazgeçmiş idi ki her şeyi unutmuştu.

***

(1) *Condivi.*

(2) *Mikelanj,* yedi heykeli kısmen yapmış idi. *(Julien de Nemours, Laurent D'urbin* nin iki mezarı ile *Mabone.)* yapmak istediği dört «Nehirler» istatüsüne başlamış idi. *Laurent le Magnifique* ile *Laurent* nin biraderi *Julien* nin mezarlarına ait tasavvurları da başkalarına bıraktı.

(3) *Vasari,* 17 mart 1563 te *Mikelanj* den «duvarlardaki resimleri nasıl, ne tarzda tasavyur etmiş olduğunu» sormuş idi.

(4) Ne evvelce yapılmış olan heykellerin nerelere konulacağı, ne de hangi heyklleri boş kalmış olan höcereler için yapmış olduğu bile bilinmedi. Duk *Cosme* tarafından *Mikelanj* in başlamış olduğu eseri ikmale memur edilen *Vasari* ile *Ammanati* boş yere kendisine müracaat ettiler. Hiçbir şeyi hatırlıyamıyordu. 1557 ağustosta şöyle yazıyordu: «Hafıza ve fikir, benden evvel öbür dünyaya gittiler, orada beni bekliyorlar.»

23 eylûl 1534 de *Mikelanj* tekrar Romaya geldi. Ve vefatına kadar orada kaldı(1) orayı terkedeli yirmi bir sene olmuştu. Bu yirmi bir sene esnasında ikinci *Jul* nin ikmal edilmiş olan abidesinin üç heykelinin *Medici* lerin ikmal edilmemiş abidelerinin natamam yedi heykelini, *Laurenzina* nın natamam dehlizini *Sainte-Marie de la Minerve* nin natamam "İsa" *(Resim 13)* sını ve *Macio valori* için natamam *Apollon (Resim 14)* ni yapmış idi. Sıhhatini, kuvvetini, san'at ve vatana karşı imanını kaybetmişti. En ziyade sevdiği biraderini zayi eylemiş idi. Perestiş etmekte olduğu pederi vefat etmiş idi(2). Her ikisinin hatırası için *Mikelanj,* şayanı hayret bir keder ve ıstıraptan nişan veren ve fakat bütün emsali gibi natamam olan bir şiir vücude getirdi. Bu şiirinde, ölmek ıztirabile yanıp tutuşmaktadır:

"Cenabı hak, seni bizim sefaletimizden çekip aldı. Bir ölü gibi yaşıyan bana merhamet et... öldü; artık senin için ölüm yoktur.

İlâhî oldun. Artık varlık ve arzu tebeddülünden korkun kalmadı: kendim için bu hali büyük bir arzu ile istiyerek yazıyorum.. bize ancak şüpheli meserret ve kat'î felâket getiren kader ve zaman artık eşiğinizi aşmağa cesaret edemiyecektir. Sizin ziyanızı hiçbir bulut, karatmıyor. Saatlerin biribirini takip etmesi, sizi hiçbir şeye mecbur etmez. Zaruret ve tesadüf sizi

(1) *Mikelanj,* 20 mart 1546 Roma burujuvası hukukuna sahip oldu.

(2) 1534 haziranında.

sevk ve idare etmez. Gece, şaşaanızı söndürmez, gündüz, nekadar parlak olsa da, bu şaaayı arttırmaz. Babacığım, senin ölümünle, ben de ölmeği öğrendim, ölüm, zannedildiği gibi, son günü Allahın ilk ve ebedî günü olan kimse için en fena gün değildir. Allahın inayetile, orada seni göreceğimi ümit ve buna iman ediyorum. Eğer aklım, dönmüş olan kalbimi bu balçıktan çekip çıkarırsa ve, her fazilet gibi, ahrette baba ile oğul arasında çok yüksek aşk büyür ve azemet kesbederse.(1) Artık onu arz üzerinde tutacak hiçbir kuvvet yoktur:»

Ne san'at, ne hırsı can, ne muhabbet, nede hiçbir ümit. Yaşı atmışa gelmiştir. Hayatı bitecek gibidir. Yalnızdır, artık eserlerine imanı yoktur. Kendisinde ölüme karşı bir daussıla, şiirinde yazdığı şeylerin kaçmak için büyük bir arzu vardır.

«Heyhat! heyhat! Kaçan günlerim bana ihanet etti. Fazla bekledim.. Zaman, benden kaçıyor, işte ihtiyarlamış bulunuyorum. Ne nedamet getirebilirim, ne de ölüm baş ucumda iken hatıramı toplıyabilirim... Boşuna ağlıyorum: hiçbir felâket, kaybedilen zamana muadil değildir... Heyhat! heyhat! gözlerimi mazime çevirdiğim zaman, bana ait olmuş hiçbir gün görmüyorum. Sahte ümitler ve boş arzu — bunu şimdi teslim ediyorum — fani kiçbir muhabbete biğane olmadığımdan dolayı ağlıyan, seven, yanan ve inleyen beni hakikatten uzak bulundurdu...

(1) Şiirler LVIII. Merbutata müracaat. IX.

Heyhat! heyhat! gidiyorum, nereye gittiğimi bilmiyorum.. Korkuyorum.. ve eğer aldanmıyorsam (İnşaallah aldanırım!.) Cenabı Hakkı görüyorum.. iyiliği tanıdığınız halde yaptığım fenalık için üzerime doğru gelen ebedî azabı görüyorum.. Bilmiyorum, artık ne ümit etmeli(1).

L'me la moite, in te la vita mia(2).

O zaman bu harap gönülde, o göynü yaşatan her şeye kaşı feragat hâsıl olduktan sonra, yeni bir hayat uyandı, bir bahar çiçeklendi, aşk daha parlak bir şule ile yandı. Fakat bu aşkta artık hotkâm ve şehevî hiçbir şey yoktu. bu aşk, *Vittioria Colonna* nın dindarane dostluğu, iki ruhun muhterizane ittihadı idi. Nihayet bu aşk, onun yetim iki yeğenine karşı pederane muhabbet, zayıf ve fakirlere karşı merhamet, hulâsa bir şefkat idi.

***

1535 de, *Vittoria Colonna* ile tanışmağa başladı.

Vittoria, 1492 de doğmuş idi. Babası, *Paolino senyoru ve Taclicozzo* Prensi *Fabrizio Colonna* idi. Annesi *Urbin* prensi büyük *Fedetic*nin kızı *Acnés de montefeletro* idi. Ailesi İtalyanın en asil ailelerinden, Rönesansın parlak zekâsını en iyi temsil edenlerinden idi. *Vittoria,* on yedi yaşında *Pavie* galibi ve büyük bir ceneral olan *Pescara* markisi *Ferrante Francesco d'avalos* ile evlendi. Kocasını sevdi; halbu-

(1) Şiirler, XLIX.
(2) Şiirler LIX.

ki kocası, onu asla sevmedi. Güzel değil idi(1) kendisine ait madalyelerdeki resimleri çehresini erkek çehresi gibi, iradeli ve biraz haşin gösterir: yüksek bir alın, uzun ve doğru bir burun, üst dudak kısa ve somurtgan, alt dudak hafifçe ilerde, ağız kapalı, çene iri ve bariz(2). Kendisini tanımış ve hayatını yazmış olan *Filonico Alicarna sseo,* kullanmış olduğu bütün nazikâne sözlere ve tabirlere

(1) *Vittoria* ye ait olan güzel portreler kat'iyyen sahi değildir. Meselâ *Uffizi* nin meşhur deseniki *Mikelanj* bunda miğferli bir kadın tasvir etmektedir. Olsa, olsa, gayrışuuri olarak *Vittoria* nin idealleştirilmiş ve gençleştirilmiş hatırasının nufuzu altında kalmış olsun; çünkü *Üffizi* lerin deseninin çehresinde *Vittoria* nin çehresinin muntazam hatları ve sert ifadesi vardır. Göz, dalgın büyük ve nazar serttir. Boyun, çıplak; memeler meydandır. İfadesinde barit bir şiddet vardır.

(2) *Cuiseppe Müller, Ermanno Ferrero* tarafından neşredilmiş olan *Carteccio di Vittoria, Colonnade* çıkan ve kimin tarafından yapılmış olduğu malûm olmıyan bir madalya onu böyle göstermektedir. *Mikelanj,* tabiî bu madalyayı görmüştür. Saçları çizgili bir serpuş altında gizlidir. Sıkı, sıkı kapalı bir elbise giymiştir, elbisenin boyna tesadüf eden kısmı bir hilâl şeklindedir.

Başka bir madalya onu gençleştirmiş ve idealleştirilmiş şekilde göstermektedir. *(Histoire de L'art Pendant la Renaissance, III - , La Vie de Mikelanj)* saçları kaldırılmış ve alnın üstünde bir kordela ile bir düğüm vücude getirilmiştir. Yanağın üzerine bir turia, enseye de ince saç örgüleri düşmektedir. Alın yüksektir. Göz, biraz ağır bir dikkatle bakmaktadır. Burun uzun ve muntazam burun delikleri iridir. Yanaklar, dolgun; kulaklar geniş ve biçimlidir; çene, doğru ve kuvvetli ve kalkıktır. Boyun, çıplak etrafında hafif bir atkı vardır. Memeler, meydanda. Tavrı lâkayit ve küskündür.

rağmen, onun çirkin olduğunu ima etmektedir. Diyor ki:

"Marki de *Péscara* ile evlendiği zaman, zekâsının isdidatlarının inkişaf ettirmeğe uğraştı. Zira, fazla güzelliği olmadığından diğer güzellik gibi geçişi olmıyan ölmez güzelliği temin etmek için edebiyatta malûmat ve vukuf kazanmağa gayret etti." Fikrî şeylere karşı şiddetli bir ihtiraz vardı. Bir sonesinde bizzat kendisi "Necip ruhların saf aşkının vücude getirdiği ahengi meydana getirmekten âciz olan kaba hislerin kendisinde ne zevk, ne de istırap tevlit etmediğini yazmakta ve «Parlak Ateş, kalbimi okadar yükseltti ki bayağı ve alçak düşünceler onu yaralıyor" diye ilâve etmektedir. O, hiçbir hususta, parlak ve şehevî *Pescara* tarafından sevilecek şekilde yaratılmış değildi. Fakat, aşkın körlüğü icabı, o, *Pescarayı* sevmek ve onun yüzünden muztarip olmak için yaratılmış idi.

Hayatın iki muhtelif yaşında vücude getirilmiş olan bu iki madalye, müşterek hutut irae etmektedir. Çehrenin heyeti umumiyesi, hayalden ve sürurdan ari bir sükûn göstermektedir. *Frey,* bi tesadüf eseri olarak *Mikelanjın* bir senesinin arkasında *Vittorianın* bir portresini bulmuş olduğunun zannındadır. *Mikelanjın* kimseye göstermek istemiyeceği güzel ve kederengiz bir desen. Bu desende tasvir olunan şahıs, yaşlıdır, yarı vücudi açık memeleri boş ve sarkıktır. Başında ihtiyarlık alâmeti yoktur. Dik, düşünceli ve mağrurdur. İnce ve uzun boynunda bir atkı vardır. Başında bir bone vardır. Çene altından bağlı, binaenaleyh, kulaklar örtülüdür. Karşısında *mikelanja* benziyen bir ihtiyar-son defa olarak-bakmaktadır. Sone. *Vittorianın* ölümüne ait olan güzel şiirdir. *"Quand'el Ministro de Sospir Mie Tanti..." Frey,* bu deseni *Mikelanjın*

Filhakıka bundan Napoli halkının malûmatı dahilinde ve gözü önünde kendi evinde kendisini aldatan zevcinin ihanetlerini çok hissetti. Mamafi, 1525 de kocası öldüğü zaman, kat'iyyen teselli bulamadı. Dine ve şiire iltıca etti. Romada ve sonra Napolide(1), bidayette dünya düşüncelerinden vazgeçmeksizin, bir manastır hayatı geçirdi. Yalnızlığı, şiirlerinde taganni etmiş olduğu askının hatırasına tamamen dalabilmek için arıyordu. İtalyanın büyük muharrirleri ile *Sadolet* ile *Bembo* ile kendisine *Cortecianos*ının el yazısını vermiş olan *Cas Ticlione* ile, kendisini *Orlandos*unda sena etmiş olan *L'arioste* ile, *Paul Joye* ile, *Bernardo Tosso* ile, *Lodovico Dolce* ile temasta bulunuyordu. 1530 tarihinden itibaren soneleri bütün Italyada intişar ve zamanının kadınları arasında kendisine yeğane bir şeref temin etti. *Ischia* ye çekilen *Vittoria,* bu güzel adada ahenkli denizin ortasında, yorulmaksızın, şekli değişmiş olan aşkını terennüm ediyordu.

Fakat 1534 tarihinden itibaren Vittoria büsbütün kendisini dine kaptırdı. İtizale mâni olmak suretile kiliseyi ihya etmeğe uğraşan katolikliğin ıslahat fikri serbest dinî fikir, kendisine tamamen hâkim oldu. Napolide *Juan de Valdés*'si tanıyıp tanımadığı malûm değildir. Fakat *Bernardino Ochino de Sienne*'nin

(1) O vakit, zeki ve nüktedan müşaviri *Véone* Peskoposu *Matteo Cilberti* idi. Bu zat, katolik kilisesinin tecdidine ilk teşebbüs edenlerindendir. *Cilbertinin* kâtibi, şair *Francesco Berni* idi.

vaızları kendisini alt üst etti(1). 1536 da *Collecium de Emenoenda Ecclesiayi* tesis etmiş olan büyük din islahcıları ile dostluk peyda etti. *Ratisbonne* diyetinde protestanlarla vahdet tesisine boş yere çalışmış alan kardinal *Gaspare,* bunların meyanındadır. Mumaileyh atideki kuvvetli satırları yazmağa cesaret etmiştir(2):

"İsanın kanunu bir hürriyet kanunudur. Kaide ve kanunu, tab'an fenalığa mail ve sayılmayacak derecede çok birtakım ihtirasların zebunu olan bir adamın iradesinden ibaret bulunan hükûmete hükûmet denmez. Hayır! her hükümranlık aklın bir hükümranlığıdır. Gayesi, kendisine tâbi olanları makul yollardan makul olan hedeflerine götürmektir,

(1) *Bernardino Ochino* kaposenlerin büyük vaizi ve peskopos muavini olan bu zat 1539 da *Valdésle* dostluk peyda etmiş ve *Valdés,* onun tesiri altında kalmıştır. İhbarlara rağmen Napolide, Romada, Venedikte cür'etkârane vaızlarına devam etmiştir. 1542 de *Florenceye* oradan *Ferrareye* ve nihayet *Cenovaya* kaçmış ve orada protestan olmuştur. Mumaileyh, *Vittoria*nın samimî dostu idi. İtalyayı terkederken kararını mahremane bir mektupla bildirmiştir.

(2) *Gaşpare Conta Rini.* Venediğin büyük ailelerinden birine mensup olan bu zat, evvelâ Venedik hükûmetinin, *Charles-Quint,* Felemenk ve Alman hükûmetleri ve 1528 den 1535 şe kadar Papa nezdinde sefirliğini ifa etmiş idi. 1535 tarihinde üçüncü *Paul* tarafından kardinal tayin edilmiş ve 1541 tarihinde *Ratisbonne* diyetine gönderilmiştir.

Protestanlarla uyuşmuş ve katolikler nazarında şüphe altında kalmıştır. Cesareti kırılmış olduğu halde avdet ve 1542 de *Boulogne* de vefat etmiştir. Bir çok eserler yazmıştır.

Bu hedef, saadettir. Papanın hükümranlığında aklın bir hükümranlığıdır. Bir Papa, hür insanlar üzerinde icrayi hükûmet etmekte olduğunu bilmelidir. O, kendi keyfine göre değil, belki aklın, ilâhî emirlerin ve aşkın kaidelerine göre emretmek, nehyetmek ve muaf tutmak mecburiyetindedir. Aşk dediğimiz şey, her şeyi Cenabı Hakka ve umumun iyiliğine doğru götüren kaidedir."

Vittoria, İtalyanın en pak ve saf vicdanlı kimselerinin toplanmakta oldukları bu küçük idealist gurupa büyük bir heyecanla merbut olan ruhlardan biri oldu. *Renée de Ferrare, Marguerite de Navare* ile muhabere etti. Bilâhare protestan olan *Pier Paolo Vergerio* onu "hakikatin nuzlarından biri" diye yadediyordu. Fakat merhametsiz *Carrffa* tarafından idare edilen mukabil; ıslahat hareketi başladığı zaman(1) öldürücü bir şüpheye düşdü. *Mikelanj* gibi *Vittoria* da, hırslı fakat zayıf bir ruh idi:

İnanmağa ihtiyacı vardı, kilisesinin nüfuzuna karşı mukavemet edemezdi. «Pehrizlerle, kıl gömleklerle nefsini tazip ediyordu. O derecede ki bir deri bir

(1) *Chieti* Peskoposu olan *Caffara;* 1524 tarihinde *Théatinler* tarikatini tesis etmiş ve 1528 tarihinde Venedikte mukabil ıslahat haraketine girişerek bu harekete kardinal sıfatile ve sonra 1552 den itibaren dördüncü *Paul* ünvanı altında Papa sıfatile şiddetle devam eylemiştir. 1542 de İtalyada engizisyon mahkemesi teşekkül ederek râfazilere karşı hudutsuz salâhiyetle hareket etti. 1545 de *Trente* konsili aktedildi.

kemik kalmış idi(1).» Dostu kardinal *Panle,(2) onu inkiyada, zekâsının gururunu yenmeğe, Cenabı Hakka kalbini raptetmeğe mecbur etmek suretile ona sükûn ve selâmeti iade etti. O, buna fedakârlığın verdiği serhüşlukla itaat etti. Yalnız kendisini feda etmiş olsa idi bâri kendisile beraber dostlarınıda feda ediyor, Ochino*yı inkâr ediyor ve onun yazılarını Roma Engizisyon Mahkemesine teslim ediyordu. *Mikelanj* gibi bu büyük ruhta korku yüzünden kırılmış idi. Vicdan azaplarını, ümitsizliğe tercuman olan bir tasavvuf içinde boğuyordu.

"İçinde bulunduğun cehalet boşluğunu, vucudim rahatı bulmak için mütemadiyen haraket halinde ruhum sükûne kavuşmak için daimî bir heyecan içinde olduğu halde kendisine doğru gitmekte olduğum hatâ ve zilal lâbirentini biliyorsunuz. Cenabı hak, bana: hiç bir şey olmadığımın ve her şeyin isa ve isada olduğunun bana gösterilmesini idare etti.»

Ölümü, bir halas gibi temenni ediyordu. 25 Şubat 1547 de vefat etti.

---

(1) *Carnesecchi* nın engizisyon mahkemesi huzurundaki şehadeti.

(2) *York* hanedanına mensup olan *Recinald*, İngiltereye kaçmağa mecbur olmuş ve orada üçüncü *Henry* ile münazaya girişmişti. 1532 de Venediğe gelmiş, *Contarini* ile dost olmuş. Papa üçüncü *Paul* tarafından kardinal tayin edilmiştir. Şahsen zarif ve itilâfcı bir zihniyete sahip olduğundan mukabil, islâhata mutavaat ve protestanlığa girmeğe hazırlanmış olan bir çok kimselerin itaatini temin etti. *Vittoria*, 1541, 1544 tarihine kadar tamamen onun idaresi altında idi. *Paale*, 1554 de İngiltereye avdet etmiş kanterbor Başpeskopos olmuş 1558 de ölmüştür.

*
**

*Vittoria, Valdés, Ochino*nın serbet tesevvufuna en ziyade fazla nufuz ettiği, üzerindeki tesiri en fazla olduğu zamanlardan idi ki *Mikelanj* ile tanıştı. her zaman iştinat edecek bir rehber arayan, böyle bir rehbere îhtiyacı olan bu kederli bu elemli kadının, kalbini tamamen dolduran ana şefkatini izhar edebilmek için kendisinden daha zayıf daha bedbaht bir mevcuda da ihtiyacı varidi. *Mikelanj*'dan deruni iztirabını, şaşkınlığını gizlemeğe çalışti. Zahiren asude, ihtiyatkâr ve bir az barit olan *Vittoria, Mikelanja* kendisinin başkalarından istediği sulh ve sukûnu verdi. 1535 de taslak halinde olan dostlukları 1538 sonbaharından itibaren samimileşti. *Vittoria* kırk altı yaşında idi, *Mikelanj* altmış üç, *Vittoria* Romada *Monte Pincio*nın üstünde *San-silvestro in Capite* manastırında oturuyordu. *Monte Cavallo*da *Mikelanj* ikamat ediyordu. Pazar günleri *Monte Cavallo*da *San Silvetero* kilisesinde birleşiyorlardı. *Ambrocio Caterion Politi* kendilerine *S. Paul*'ın dualarını okuyordu.. Portekiz ressamı *Francois de Hollande* "resim hakkında muhavereler" namındaki kitabında bu mülâkatların hatırasını muhafaza etmiştir. Bu muhavereler, bu halis ve vakarlı muhabbetin canlı tablosudur.

Silvestre de Hollande San Francois kilisesine ilk gittiği zaman, birkaç dostu ile beraber okunmakta olan bir duayı dinliyen markiz *de Pescaraye* tesadüf eder. *Mikelanj,* orada değil idi. Dua bittiği zaman sevimli kadın gülerek, ressama sorar:

— *Francois de Hollande, Mikelaj*ın bir nutkunu, şüphesiz, bu vaızdan daha ziyade memnuniyetle dinlerdiniz.

Gururunun yaralandığına zahip olan *Francois,* şu suretle cevap verir:

— Ne diyorsunuz, Madam. Zatı asilaneleri, başka hiçbir anlamadığım ve resim yapmaktan başka bir iş yapmağa yaramadığım fikrinde mi bulunuyorlar?

Lattenzio tolomei, der ki:

— O kadar alıngan olmayınız, Müsyü *Francesco* markiz, bir ressamın her şeye kabiliyeti olduğuna kanidir. Bir İtalyanlar, resmi o derecede takdir ederiz! Fakat bu sözü belki şimdi aldığınız zevka *Mikelanj*ı dinlemekten duyacağınız zevki ilâve etmek için söylemiş olmalıdır.

O zaman *Francois,* itirazlarda bulunur, Markizde hizmetçilerinden birine şöyle der:

— *Mikelanj*ın nezdine git, benim ve müsyü *Lattenzio*nın âyinden sonra bu kilisede kaldığımızı ve buranın pek serin olduğunu söyle.. eğer vakit müsait ise, bizim için çok faydalı olur... *Mikelanj* ın vahşiliğini düşünerek, ilâve eder!

Fakat, Hollandalı *Fracois de Holland*in burada olduğunu söyleme. Gönderilen hizmetçinin avdetine intizaren konuşurlar ve *Mikelanja* — maksatları o olduğunun farkına vardırmaksızın — resimden bahsetirmek için ne suretle hareket edeceklerini düşü-

nürler. Çünkü *Mikelanj*ın, işin farkına varacak olur ise, hemen muhavereye devamdan imtina edeceği muhakkak idi.

Bir müddet sükût, hüküm sürdü. Kapı, tıkırdadı. Hepimiz acaba başmuganni mi geldi, diye korktuk. Çünkü cevap, o kadar süratli idi. Fakat benim talihim öyle istemiş; pek yakında ikamet etmekte olan *Mikelanj,* tam o sırada, *San Silvestro* istikametinde yola çıkmış bulunuyordu.

Şâkirdi *Urbino* ile felsefî bahisler konuşa konuşa *Esquilina* tarikile ılıcalara doğru gidiyorlarmış. Gönderdiğimiz adam, kendisine yolda tesadüf etmiş olduğundan kilisenin eşiğinde bulunan zat, *Mikelajn* kendisi idi. Markiz, ayağa kalkarak kendisi ile biraz görüştü ve sonra *Lattanzio* ile kendi arasında yer almağa davet etti.

*Francois de Hollande, Mikelanj*ın yanı başında idi, fakat, o kendisine kat'iyen dikkat etmedi. Bu hal, *Francois*nın canını sıktı, muğber olmuş bir eda ile:

— Hakikaten birisi tarafından görülmemek için en emin çare, tam karşısına, gözünün önüne oturmaktan ibarettir. Dedi.

Mikelanj şaşırdı, baktı ve hemen büyük bir nezaketle itiraz etti:

— Affedersiniz müsyü *Francesco;* hakikaten, sizin burada olduğunuzun farkına varmamış idim. Çünkü gözlerim, yalnız Markiz ile meşguldü. Maamafih *Vittoria,* bir müddet tevakkuftan sonra, ne

kadar methedilse az olan bir san'atle, resme kat'iyyen temas etmeksizin mahirane bir surette binbir bahisden dem vurmağa başladı.

Gûya birisi gayet kuvvetli bir şehri, meşakkatle ve fakat meharet ve san'atla muhasara ediyormuş gibi idi. *Mikelanj*da, buraya nöbetçiler yerleştiren, ötede köprüler yapan, berida lağımlar kazdıran ve askerlerini kapılarda ve surlarda kulağı kirişte tutan müteyakkız ve itimadı olmıyan bir mahsura benziyordu. Nihayet Markiz, galebe çaldı. Ve hakikaten kimse ona karşı kendisini müdafaa edemezdi.

Markiz dedi ki:

— *Mikelanja* karşı kendi silâhlarile yani hut'a ile mücadele edildiği takdirde mağlubiyetin muhakkak olduğunu kabul etmek lâzımdır. Müsyü *Lattenzio,* onu sükûta mecbur etmek, son sözü bir söylemek istiyorsak onunla davalardan, Papanın emirnamelerinden veyahut... resimden bahsedelim. Bu mahirane desise, sözü san'at sahasına nakleder. *Mikelanj, Vittoria*ya vücuda getirmek tasavvurunda bulunduğu dinî bir binanın inşasından bahseder. *Mikelanj,* hemen, pilânın taslağını vücuda getirmek için, yeri görmek teklifinde bulunur.

Markiz cevap verir:

— Hernekadar, mağrurları zelil, zayıfları ilâ eden halâskâr isayı her hususta takip etmekte olduğunuzu bilmekle beraber, doğrusu sizden bu kadar büyük bir hizmet istemeğe cesaret edemiyecek idim.

Sizi tanıyanlar *Mikelanj*ın şahsını eserlerinden ziyade takdir ederler. Şahsen tanımıyanlar ise sizin şahsınızın en ufak bi kısmı, yani ellerinizin vücuda getirdiği eserleri tebcil ederler. Fakat sık sık bir kenara çekilmenizi ve bizim faidesiz muhaverelerimizden kaçınanızı ve sizden ricada bulunan bütün prensleri tersim edecek yerde hemen bütün hayatınızı büyük bir esere vakfetmenizi az methe şayan görmüyorum.

Mikelanj, mütevazıane bu iltifatları ret ve — büyük senyorlar veya Papalar gibi — vazifesini bitirmek için kâfi derece zamanı kalmamış olan bir artisti kendi cemiyet dairelerine zorla sokmanın caiz olduğu zannında bulunan geveze ve işsizler hakkındaki nefret ve istikrakından bahseder.

Sonra bahis, san'atin daha yüksek mevzularına intikal eder ve markiz, bunlardan dinî bir vakar ve ağırlıkla bahseyler.

Bir san'at eseri onun için, *Mikelanj*ın nazurunda olduğu gibi, bir iman muhabbetidir.

Mikelanj, söze karışarak der ki:

— İyi resim, Allaha yaklaşır ve onunla birleşir, O, allahın kemallerinin bir kopyası, fırçasının bir gölgesi, musikisi ahengidir..

Ressamın büyük ve mahir üstat olması kâfi değildir. Ben daha ziyade şöyle düşünüyorum: Allahın, düşüncelerini idare etmesi için artistin hayatı mümkün olduğu kadar saf ve kutsi olmalıdır..(1) Bu

(1) Roma şehrinde resim hakkına muhaverenin birinci kısmı.

suretle gün geçer. Hakikaten mukaddes mevzular üzerinde görüşülür; bu muhavereler, *San Silvetro* kilisesinin çerçevesi içinde, azametli bir revnak alır.. Hazır bulunanlar, bir az da bahçede konuşulmasını isterler. *Francois de Hollande,* "çeşmenin yanı başında, defne dallarının gölgesi altında, ve her tarafı sarmaşıklarla örtülü bir duvara dayatılmış taştan bir sıraya oturduğumuz halde.." diye bu rağçeyi tavsuf eder. Oradan bütün Roma, ayakların altında görünür(1). Maatteessüf bu güzel mülâkatlar, devamlı olmamıştır. Markiz de *Pescara*nın geçirmekte olduğu buhran, bunları inkitaa uğratır. 1541 senesinde Romayı terkederek *Orivieto* da ve sonra *Viterbe* de bir manastıra kapanır. Fakat, munhasıran *Mikelanjı* görmek için *Viterbeden Romaya geliyordu. Mikelanj* onun ilâhî zekâsına meftun olmuş idi. Oda ona şefkatle muamele ediyordu.

Mikelanj, ondan birçok mektuplar almış ve muhafaza etmiştir. Bunlarda bu necip ruhun yazabileceği şekilde afif ve tatlı bir aşkın terennümleri vardır(2).

(1) Keza ayni eserin 3 ncü kısmı. — Bu muhaverenin icrası günü, üçüncü Paul in yeğeni, *Alexandre de Médicis* i den dul kalmış olan *Marcuerite* ile izdivaç ediyordu. Bu münasebetle, muhteşem bir alay eski zamanlardaki gibi on iki araba — *Navone* meydanından geçiyor, ve orada halk, biribirini eziyordu. *Mikelanj,* dostlarile beraber şehrin yukarısında bulunan *San Silvestro* ye iltica etmiş idi.

(2) *Condivi.* — bunlar, hakikat halde *Vittoria* dan kalmış ve hıfzedilmiş mektuplar değildir. Düşünmeli ki bütün bu muhaberattan elimizde ancak *Viterbe, Orvieto* dan gönderilmiş beş ve 1539 — 1541 de Romadan gönderilmiş üç mektup vardır.

Condivi, ilâve ediyor: Onun arzusu üzerine çıplak bir (İsa) vücuda getirmiştir ki bunda (İsa) eğer iki melek tarafından tutulmamış olsa mukaddes annesinin ayaklarının dibine düşecek surette haçtan elleri kurtulmuş bir vaziyette temsil edilmektedir. Annesi haçın altına oturmuştur. Yüzünde ağlıyan bir hal, bir ıztırap vardır ve iki kolunu semaya doğru açmıştır. Haçın direğinde şunlar yazılıdır: *Non vi si Pensa Quanto Costa(1) Vittoriaya* olan aşkından dolayı *Mikelanj,* (İsa)yı salipte de tersim etmiştir. Fakat mutat olduğu veçhile ölü olarak değil, yüzü babasına dönmüş ve "Eli!, Eli!" diye bağırır bir halde, vucüt, hiç bir mukavemet ve irade görmeksizin, teslim olmaz, ihtizarın son ıztırapları içinde kıvrılır ve büzülür.

British Museumda bulunan iki güzel ve ulvî "Basübadelmevt" deseninin de *Vittorita* tarafından ilham edilmiş olması muhtemeldir. *Louvr*daki desende hergülvari tasvir edilmiş olan İsa, mezarın ağır taşlarını hiddetle kaldırıp fırlatır bir vaziyettedir. İsanın bir bacağı henüz çukurdadır. Başı ve elleri yukarı semaya doğru atılmaktadır. Bu eser *Louvr*daki *Captif*lerden birini hatırlatmaktadır. Allaha rucu etmek: bu dünyayı, ayakları dibinde ahmakcasına ve şaşkın bir halde sürünen bu insanları terketmek: Bu hayatın zevksizliğinden kurtulmak ve nihayet ermek..

(1) Bu desen, Müsyü A. *Grenierin* dediği gibi *Mikelanjın* bilâhare vücuda getirmiş olduğu eserleri ilham etmiştir. *(Carnierin Une Pieta İnconnue de Michel Ange* namındaki eseri)

British Muzeum dakinde daha ziyade vuzuh ve saffet vardır. İsa, mezardan çıkmıştır. Kuvvetli vucüdünü okşayan havada tayeran halindedir. Elleri çapraz, başı arkaya doğru devrilmiş, gözleri kapalı ve istiğrak halindedir. Güneşin bir şual gibi ziya içinde yükselmektedir.

Vittoria, bu suretle *Mikelanja* iman âlemini açmıştır. Hatta daha fazlasını yapmıştır. Cavalieri nin uyandırdığı şairlik istidadını takviye etmiştir.(1) *Vittoria,* onu yalnız hakkında muzlim hissi kablelvukuları bulunan dinî ilhamlar hususunda tenvir etmemiş, belki, *Thodein* dediği gibi, bunları şiirlerle terennüm etmek misalini göstermiştir. *Vittoria*nın ruhanî soneleri münasebetlerinin ilk zamanlarında intişar etmiştir.(2) O, bunları yazdıkca dostuna gönderiyordu.(3) *Mikelanj,* bunlarda teselli verici bir

(1) İşte o zaman *Mikelanj* şiirlerinin bir mecmuasını neşretmeği düşündü. Bu fikri kendisine verenler, *Donato Cianotti, Luici del Riccio* olmuştur. O zamana kadar kendisi yazdığı şeylere ehemmiyet atfetmemiş idi. Şiirleri arasından bir kısmını intihap etti. Fakat *Riccionın* ve mütakıben *Vittorianın* vefatı kendisini, şiirlerini neşretmek fikrinden vazgeçirdi. Hayatta pek az eseri neşrolundu. Fakat elden ele dolaştı, bir kısmı bestelendi. *Mikelanj, Danteye* meclup idi. İtalyan klasiklerini de iyi biliyordu.

(2) *Rime Con Ciunta Di XVI Sonetti Spirituali* 1539.

(3) *Mikelanj yazıyor:* «On sene kadar bana hediye etmiş olduğu parşömenden bir kitabım var. Bunda 103 sene var. *Viterbeden* göndermiş olduğu kırk sone bunlara dahil değildir.

Bunları da beraberce ciltlettim. Ben de *Verbe, Orvieto*dan göndermiş olduğu mektuplar da vardır. İşte ondan bende hatıra ve yadigâr olarak kalan şeyler.»

tatlılık ve yeni bir hayat buluyordu. *Vittoria*ya göndermiş olduğu güzel bir sone muhabbetle memzuç minnetdarlığını gösterir:

«Ölmek üzere bulunan ihtiyar kalbimi hararetli bir aşkla hayatta tutan, bütün zevklerin ve nimetlerin içinde ve bu kadar necip şahsiyetler arasında seni seçen sen.»

«Evvelce gözlerime böyle göründün; şimdide beni teselli etmek için kalbime böyle görünüyorsun. İşte bundan dolayı, bütün kaygularım arasında beni düşünen senden bu hediyeyi alırken sana teşekkür etmek için yazıyorum. Çünki senin güzel ve diri ibdalarına biçare birtakım resimlerle mukabele etmek büyük bir hotpesentlik büyük bir utanmamazlık olurdu.»(1)

Haziranda Pise kalesi ile Arezzo ve Linoure istihkâmlaını teftişe gitti. Temmuz ve ağustostameşhur müdafaa tertibatını görmek ve istihkâm işlerinden fevkalâde anlıyan Dük ile görüşmek üzere Ferrareye gönderildi.

Mikelanj. Floransa müdafaasının en ehemmiyetli noktasının San Miniato tepesi olduğunu müşahede ederek bu mevkii burçlarla tahkim etmeğe karar verdi. Fakat, malûm olmıyan bir sebebten dolayı kendisini Floransadan uzaklaştırmağa çalışan bayraktar Capponinin muhalefetine maruz kaldı.(2) Mike-

(1) Merbutata müracaat, XVIII (şiirler, LXXXVIII).
(2) Busini, Mikelanjın mahrem tvediatı.

lanj Capponi ile Medicisler fırkasının, şehrin müdafaasına mâni olmak için, kendisinden yakayı sıyırmak istediklerine zahip olarak San Miniatoda yerleşti ve artık oradan kıpırdamadı. Marazî itimatsızlığı, mahsur bir şehirde daima deveran eden ve bu defa son derece esaslı olan rivayetleri olduğu gibi kabul ediyordu. Kendisinden şüphe edilen Capponi bayraktarlıktan çıkarılmış ve yerine Francesco Cardocci getirilmiş idi. Fakat, bilahare şehri papaya teslim etmiş olan herkese endişe ve korku ilka den Malatesta Baglioni Floransa kıtatı kumandan ve reisliğine tayin edilmiş idi. Mikelanj cinayeti evvelden hissediyordu. Korkularını beylik makamına bildirdi. (Bayaktar Carducci, kendisine teşekkür edecek yerde hakaretle tekdir ve daima vesveseli ve korka olmakla umaheze etti.(1) Malatesta, Mikelanjın ihbarını haber aldı: O tıynette bir adam, tehlikeli bir rakibi ortadan kaldırmak için hiç bir şey önünde geri dönmezdi.

Başkumandan sıfatile son derece kuvvetli ve mutlak suretle hâkim idi. Mikelanj, kendisini mahvolmuş farzetti, bir mektubunda şunları yazıyor:

(maamafih korkusuzca harbin nihayetini beklemeğe karar vermiş idim. Lâkin 21 eylûl salı sabahı San Nicolo kapısı haricine bir adam geldi. Ben orada burçlarda idim. Bu adam, kulağıma hayatımı kurtarmak istiyorsam artık Floransada uzun müddet kala-

(1) Condivi ilâve ediyor: Bayraktar iyi nasihata kulak vermiş olsa idi, daha iyi yapmış olurdu; zira Mediciler girdikleri zaman kafası kesildi.

mayacağımı söyledi; benimle beraber evime geldi, beraber yemek yedik, bana beygirler getirdi ve benim Floransa haricine çıktığımı görmeden beni terketmedi.(1)

Bu malûmatı itmam ve ikmal eden Varchi ilâve ediyor: Mikelanj, eteklik şeklinde üç gömleğe 12,000 altın florin diktirmiş ve Floransadan Rinaldo Corsini ve şakirdi Antonio Mini ile birlikte en az muhafaza edilmekte olan adalet kapısından çıkmak suretile oldukça müşkülât ile kaçmıştır.)

Birkaç gün sonra Mikelanj, (beni sevkeden allah mı idi, yoksa şeytan mı idi.) diye yazıyor.

Onu sevkeden alelekser duçar olduğu çılgınca korku idi. Eğer rivayet doğru ise duçar olduğu dehşet ve korkunun ne derece fazla olduğu şu vak'adan anlaşılır: Yolu üzerinde Cestelnuovoda eski bayraktar Capponinin nezdinde bir müddet kalmış ve bu esnada başından geçenleri okadar teessürle anlatmıştır ki zavalli ihtiyar bir kaç gün sonra ölmüştür.(2)

23 eylûlde Mikelanj, Ferrarede bulunuyor idi. Heyecan içinde olduğundan Dukun şatosunda misafir olması teklifini reddederek firarına devam etti.

25 eylûlde Venediğe vâsıl oldu. Mikelanjın muvasalatinden haberdar olan Venedik Dükası herneye ihtiyacı varsa emrine amade kılmak için kendisine eşrafdan iki zat gönderdi. Fakat utangaç ve vahşi

(1) Mikelanjın Battista Della Pallaya mektubu (25 eylûl 1529)
(2) Segni.

tabiatlı Mikelanj, hiçbri şey kabul etmedi ve Givdecca ya çekildi. Kendisini kâfi miktarda uzak hissetmiyordu. Fransaya kaçmak istiyordu. Hatta Venediğe geldiği gün birinci Fransuvanın İtalyada san'at eserleri mubayaasına memur ajanı olan Battista Della Palla ya ıstıraplı ve heyecanlı bir mektup göndermiştir:

(Battista, çok aziz dostum. Fransaya gitmek için Floransadan ayrıldım; ve Venediğe vâsıl olunca yol hakkında malûmat aldım: bana oraya gitmek için Alman memleketlerinden geçmek lâzımgeldiğini söylediler; bu, benim için tehlikeli ve meşakkatlidir. Yine oraya gitmek niyetinde misiniz? rica ederim, bu ciheti bana bildiriniz ve sizi nerede beklememi istediğinizi haber veriniz: beraber gideriz... rica ederim, bu mektubumu alınca, mümkün olduğu kadar süratle bana cevap veriniz. Zira oraya gitmek arzusile kendimi yiyip bitiriyorum. Şayet artık oraya gitmek arzusunda değil iseniz bana bildirinizde, her ne bahasına olursa olsun, yalnız başıma gitmeğe karar vereyim...)(1)

Fransanın Venedik Sefiri Lazare de Baif; Birinci Fransuvaya bir mektup yazarak Mikelanjı Fransa sarayına raptetmek için fırsattan istifade etmelerini tavsiye etti. Kıral hemen Mikelanja yüksek bir maaş ve bir ev teklif ettirdi. Fakat bu mektupların teatisi için tabiî zaman geçti; ve Fransuvanın teklifi geldiği zaman Mikelanj, Floransaya gitmiş bulunuyordu.

(1) Mikelanjın Battista Della Pallaya mektubu 25 eylûl 1529.

Heyecanı zail olmuş, sükûnet bulmuştu. Givdeccanın sükût ve sükûnu içinde, korkusundan hicap duymak için vakit bulmuş idi. Firarı, Floransada büyük bir gürültüye bais olmuştu. 30 eylûlde beylik bütün kaçanların teşrinievvele kadar avdet etmedikleri takdirde, asi diye nefi ve tağrip edileceklerine dair bir emirname çıkardı. Tesbit edilmiş olan tarihte firariler asi ilân edildiler. Malları müsadere olundu. Maamafih Mikelanjın ismi henüz listede yok idi. Beylik kendisine son bir mühlet daha veriyor ve Floransanın Ferrare deki sefiri Mikelanjın emirnameden geç malûmat almış olduğunu ve şayet affedilecek olursa avdete hazır olduğunu beyliğe bildirdi. Beylik, kendisine af vadinde bulundu ve Bastiano Di Francesco namında bir taşcı marifetile Venediğe bir teminatname gönderdi. Bastiano, Mikelanja ayni zamanda dostlarının göndermiş oldukları on adet mektubu da tevdi etti. Bu dostların hepsi avdet etmesini yalvararak rica ediyorlardı(1). Ezcümle, alicenap Battista della Palla kendisine vatan muhabbeti hislerile dolu bir davetname göndermiş idi:

(Bütün dostlarınız, hiçbir fikir ve akide farkı gözetmiyerek ve asla tereddüde kapılmıyarak tek bir sesle sizi avdete teşvik ediyorlar; Hayatınızı, vatanınızı, dostlarımızı, emvalinizi ve şerefinizi muhafaza etmeniz ve okadar arzu ve ümit etmiş olduğunuz yeni zamanların nimetlerinden müstefit olmanız için geri gelmenizi istiyorlar.)

(1) 22 teşrinievel, 1529.

Battista, Floransa için altın devrin rucu etmiş olduğunu zannediyor ve meşru ve muhik davanın muzafferiyatından asla şüphe etmiyordu. Halbuki biçare — Medicilerin avdetinde — , irticaın ilk kurbanı olmuştur.

Sözleri, Mikelanjı ikna etti; Mikelanj, betaetle avdet etti; zira kendisini Lucques de istikbale giden Battista, onu birçok günler bekledi, hatta ümitsizlenmeğe bile başlıyordu(1) nihayet 20 teşrinievelde Mikelanj, Floransaya avdet etti(2). 23 teşrinievelde, hakkındaki nefi kararı beylik tarafından refedildi. Fakat büyük meclisin üç sene müddetle kendisine kapalı kalmasına karar verildi(3).

O zamandan itibaren, Mikelanj vazifesini kahramancasına sonuna kadar ifa etti. düşmanların bir aydır bombardıman etmekte oldukları San Miniato daki mevkiinin başına geçti. Yeniden tepeyi tahkim ettirdi, yeni harp aletleri icat etti, ve rivayete nazaran, iplere asılmış yün şiltelerle örterek çan kulesini kurtardı(4).

---

(1) Ona yeni mektuplar yazdı, avdet etmesi için ricalarda bulundu.

(2) Dört gün evel beylik kararile aylığı gelmiş idi.

(3) Mikelanjın Sebastien Del Piomboya göndermiş olduğu bir mektuba nazaran büyük mecliste 1500 doka altını naktî tediyesine mecbur edilmiştir.

(4) Mikelanj, Françeis de Hollande'ye şöyle hikâye ediyor: Papa Clément ile İspanyollar Floransayı muhasara ettikleri zaman düşmanlar, kulelerin üzerine çıkarttırmış olduğum makineler sayesinde uzun müddet durakladılar. Gicenin birinde hisarla-

Onun muhasara esnasındaki faaliyetine ait son iz, 22 şubat 1530 tarihli bir haberdir. Bu haberde, düşmanın harekâtını tarassut etmek veyahut kubbenin vaziyetini tetkik etmek üzere büyük kilisenin kubbesinin üstüne tırmanmış olduğundan bahsedilmektedir.

Maamafih, tahmini kolay olan felâket vukua geldi. 2 ağustos 1530 da Malatesta Baglioni, ihanet etti. 12 ağustosta Floransayı Papanın komiseri olan Baccio Valoriye teslim eyledi. O zaman idamlar başladı. İlk günlerde galiplerin intikamını hiçbir şey tevkif edemedi. Mikelanjın en iyi ve samimî dostları, Battista Dellalla da dahil olmak üzere — ilk olarak kurban gittiler. Rivayete göre, Mikelanj, San Nicola — Oltr'Arnonun çan — kulesine saklanmıştı. Korkusu son derece haklı idi: Medicislerin sarayını yıkmak istemiş olduğuna dair ortaya bir şayia çıkmış idi. Lâkin Papa Clement'nın kendisine olan muhabbeti zail olmamış idi.

---

rın dış taraflarını yün torbalarla örttürüyordum. Başka bir gecede çukurlar kazdırıyor, ve Castille lileri yakmak için içlerini barut ile doldurtıyordum. Onların parçalanan uzuvlarını havaya fırlattırıyordum; bakınız resim ne işlere yarar! Makinelere muvafık bir şekil vermeğe yarar; köprüler kurmağa. merdivenler yapmağa yarar; ve bilhassa istihkâmların, burçların, hendeklerin, lâğımların, mukabil lâğımların plânlarını tanzim ve nisbetlerini tayin ve tesbit etmeğe yarar...)

(François de Hollande: Roma şehrinde resim hakkında muhavere, üçüncü kısım, 1549.)

Sébastien del Piomboya bakılırsa Papa, muhasara esnasında Mikelanjın yaptıklarını öğrendiği zaman pek mükedder olmuş, fakat yalnız omuzlarını silkmek ve şu sözleri söylemekle iktifa etmiştir: (Mikelanj, haksızdır; ben ona asla fenalalık yapmadım.)(1) Mücazatların ilk hiddetleri geçer geçmez Yedinci Clement, — Floransaya bir mektup yazmış, Mikelanjın aranılmasını emretmiş ve Medicilerin mezarlarında — çalışınağa devam etmek istiyorsa layık olduğu hürmet ve takdire mazhar olacağını ilâve eylemiştir(2).

Mikelanj, saklanmış olduğu yerden çıktı ve kendilerile harbetmiş olduğu kimselerin şerefini alâ edecek mesaisine devam etti. Zavallı betbaht daha fazlasını yaptı:

Hasis ve adi işleri papanın aleti ve dostu Battista Della Pallanın katili olan Baccico Valori için (okluğundan bir ok çeken Apollon) heykelini *(Resim: 15)* vücude getirmeğe razı oldu.(3) Bir müddet sonrada Floranslı menfileri tanımadı.(4) San'atine ait hayallerinin hayatını, kendisini dilediği gibi boğup mahfedebilecek olan maddî kuvvetin katilâne vahşetine karşı birtakım zilletlerle müdafaa etmek mevkiinde kalması, büyük bir adam için ne acıklı bir zâftır. Hayatının

(1) Sebastienin Mikelanja mektubu (29 nisan 1531)
(2) Condivi. — 11 kânunuevel 1530 tarihinden itibaren Mikelanja papa tarafından yeniden maaş tahsis edildi.
(3) 1530 sonbaharı heykel Museo Nazionle de Florence dedir.
(4) 1544 de.

bütün son zamanlarını havariyundan Pierre namına fevkalbeşer bir abide vücude getirmeğe tahsis etmiş bulunması, sebepsiz değildir. O da, Pierre gibi; birçok defalar horoz sesini işiterek ağlamıştır.

Yalnız söylemeğe mecbur, bir Valoriye müdahin, bir Laurenti methetmekte muztar kalmış olan Mikelanj kederinden, hicabından adeta hasta oldu. Nihayet hırsını çalışmaktan aldı. Ve bu sâyine, kadere karşı olan bütün kin ve gayzını koydu.(1)

O, Medici lerin heykellerini değil, kendi ümitsizliğinin heykellerini yaptı. Julien *(Resim: 16)* ve Laurent *(Resim 17)* de mesicinin portrelerindeki müşabehet fıkdanı kendisine ihtar edildiği zaman şu cevabı vermiştir: (on asır sonra kim tanıyacak?) Bu

(1) Hayatının en karanlık senesi olan bu senelerdi; kendisini boğan hıristiyan bedbinliğine karşı tabiatinin vahşi bir aksülâmeli tesirile (Kogunun okşadığı Leda) gibi putperestliğe ait cür'etkâr eserler meydana getirdi (1529-1530) Duk de Ferrare için tersim edilmiş olan bu eser, bilâhare Mikelanj tarafından şakirdi Antonio Mininiye verilmiş, oda Eransaya götürmüştür. Rivayete nazaran bu eser, şehvet uyandırıcı diye Fransada 1643 senesine doğru Sublede Noyers tarafından tahrip edilmiştir. Biraz sonra Mikelanj, Bartolommo Bertini için Amorun okşadığı Venüs) kartonunu vücude getirmiş ve Pontormo bundan bir tablo yapmıştır ki Uffizidedir. Şehvanî bir açık saçıklık gösteren diğer resimler de ihtimal bu devirdendir. Charles Blanc bunlardan birini şöyle tavsif ediyor:

(Bunlarda gazelere bürünmüş kuvvetli bir kadının kendisini ele geçirmeğe çalışan kendisinden daha kuvvetli bir erkeğe karşı çırpındığı görülür, fakat gayrı ihtiyarî bir saadet ve gurur hissi ifade etmez, değildir:)

iki heykelden birile fiil ve hareketi, diğerlerile fikri temsil etti. Bunları tefsir eden müstakil şekildeki kaide heykelleri - ki (Gündüz (*Resim: 18, 19*) ve gece), (fecir ve şafak) dır - ise yaşamanın bitirici ve yıpratıcı bütün ıstırabını ve varlığa karşı istihkarı natıktır. Beşerî kederin bu ölmez timsalleri 1531 de ikmal edilmiştir(2). Bu eserlerde mündemiç olan derin istihzayı kimse anlamadı. Giovanni Strozzi, muazzam (Gece)yi görerek şu mütaleayı söyledi:

(O kadar tatlı bir surette uyuduğunu gördüğün gece, bir *Ange* - melek manasına geldiğinden bu satırları yazan bir kelime oyunu yapmıştır - tarafından bu kayaya hakkedilmiştir; mademki uyuyor, şu halde hayattadır, eğer inanmazsan uyandır, seninle konuşur.)

Halbuki Mikelanj eserinin altına şu mısraları yazmıştı: (Uyku, benim için azizdir. Cinayet ve hicat devam ettikçe taştan olmak benim içinde daha azizdir. Görmemek, işitmemek benim için büyük saadettir. Bunun için sakın beni uyandırma ve sesini kıs, yavaş konuş.)(1):

(1) (Gece) ihtimal 1530 sonbaharında yapılmıştır. 1531 ilkbaharında hitam bulmuş idi. (fecir) (*Resim: 15)* 1531 eylûlünde ve (şafak) ile (gün) biraz sonra ikmal edilmiştir (Doktor Ernest Steinmann). Mikelanj Das Geheimnis Der Mesicigraber, 1907. Leipzig, Hiersemann.

Caro Mé'l Sonno et Piv L' eser' di Saoss,
Mentre che'l danno et La Vergogna dura
Non Veor, Non Sentir m'é gran ventura,
Pero non mi destar, seh! parla basso

Mikelanj mısraında şöyle tazallûm ediyor:

(Mademki bir tek kişi bütün insanlara ait olan şeye temellük ediyor, şu halde semada Allah uyuyor!)

Esarete düşmüş olan Floransa, onun bu iniltilerine diğer bir şirinde şu suretle cevap veriyor:(1) (Mukaddes düşünceleriniz arasında şaşırmayınız. Sizi benden nezetmiş, koparıp almış olduğunu zanneden kimse, korkusundan dolayı büyük cinayetinden mütenaim olamıyor. Âşıklar için arzuyu söndüren haz bolluğu, ümitlerle dolu olan sefaletten daha az zevklidir(2).

Romanın yağması ve Floransanın sukutu hadiselerinin o zamanki ruhlar üzerinde ne gibi tesirler icra etmiş olduğunu düşünmeli: akıl ve muhakemede müthiş bir sukut, bir inhidam vardı. Bunlardan bazıları hiç kalkınmadılar.

Meselâ Sebastie del Piombo, büyük bir reybiliğe düştü. (Öyle bir hale geldim ki kâinat yıkılıp çökse umurumda olmayacak, her şeye gülüyorum... Yağ-

(1) Mikelanj, Flaransa ile menfi Floransalılar arasında bir muhavere tahayyül eder.
(2) Şiirler.

madan evelki Sebastien olduğuma inanacağım gelmiyor, bir türlü kendime gelemiyorum(1).

Mikelanj, birçok zaman intiharı düşündü:

(Eğer insanın kendisini öldürmesi caiz olsaydı, bu hakkın yüreği iman ile dolu olduğu halde esir ve sefil olarak yaşayan kimseye ait olması gayet doğru olurdu.)(2) Bir fikir ihtilâcı içinde idi. 1531 hazıranında hasta düştü. Papa Yedinci Clément kendisini teskine boş yere uğraşıyordu. Ona, kâtibi ile fazla çalışmamasını, itidali muhafaza etmesini, sıkılmaksızın çalışmasını, arasıra gezinti yapmasını, kendisini ağır işlerde kullanılan adamlar haline getirmemesini bildiriyordu(3). 1531 sonbaharında hayatının tehlikeye düşmesinden korkuyordu. Dostlarından biri Valori şöyle yazıyor: (Mikelanj, bitkin bir haldedir, zayıf

(1) Sebastien nin Mikelanja mektubu (24 şubat 1531). Roma yağmasından sonra yazdığı ilk mektuptur: (O kadar sefaletten, okadar meşekkat ve tehlikelerden sonra Cenabı Hakkın inayet ve merhamet ederek bizi hayatta ve sıhhatte bırakmış olmasından dolayı nekadar bahtiyar olduğumu söyleyemem. Düşündüğüm zaman bunun hakikaten bir mucize olduğunu anlıyorum. Kardeşim, mademki şimdi artık feleğin çemberinden geçmiş, hatır ve hayale gelmiyecek şeyleri görmüş bulunuyoruz, Cenabı Hakka her hususta şükür edelim, ve kalan ömrümüzü hiç olmazsa istirahat içinde geçirelim. Talie pek okadar fena ve ıstırap vericidir...)

Mektuplar açılıyordu. Sebastien, Mikelanja yazısını değiştirmesini tavsiye ediyordu.

(2) Mikelanjın şiirleri.

(3) Pier Paolo Marzinin Miklanja mektubu (20 haziran 1531) Sebastien del Piombonun mektubu (16 haziran 1531).

düşmüştür. Son günlerde kendisi hakkında Bugiardini ve Antonio Mini ile görmüştüm. Ciddî surette kendisile meşgul olunmadığı takdirde fazla yaşayımiyacağı hususunda ittifak ettik. Fazla çalışıyor, az ve fena yiyor, uykuyu ise daha az uyuyor. Bir seneden beri baş ve kalp ağrıları onu kemirip bitirmiştir.)(1) Papa Yedinci Clément meraka düştü.

21 teşrinisanide Papanın bir emirnamesi, uzun zaman Romayı, ailesini ve kendisini şereflendirebilmesi ve binaenaleyh sıhhatini muhafaza eylemesi için Mikelanjın ikinci Jules Medicililerin mezarlarından başka bir hususta çalışmasını, afarozla tehdit etmek suretile, menetti.

Papa, Mikelanjı san'at eserleri istemek için boyuna müracaat eden ve kendisine zorla yeni siparişler kabul ettiren Valorilerin ve diğer zengin dilencilerin tacizlerine karşı himaye etti. Kendisine şöyle bir şey yazdırdı: (Senden bir tablo istenildiği zaman fırçanı ayağına bağlar dört çizgi çizer ve (işte tablo!) dersin(2). Papa, tehdit edici bir vaziyet almış olan İkinci Jules'in varisleri ile Mikelanjın arasına girdi(3). 1532 mezar hakkında Urbin dükünün mümessileri ile Mikelanj arasında dördüncü bir mukave-

(1) Giovanni Battista di Prolo Mininin Valoriye mektubu (29 eylûl 1531).

(2) benvenuto Della Volpajanın Mikelanja mektubu (26 teşrinisani, 1531)

(3) Sébastien, Mikelanja yazıyor ve eğer papanın kalkanı olmasa idi yılan gibi atılacaklardı (Saltariano Come Serpanti) (15 mart 1532)

lename imza edildi. Mikelanj abidenin pek ufaltılmış(1) yeni bir modelini yapmağı, bunu üç senede ikmal etmeği, bütün masarifi tediye eylemeği ve İkinci Jules ile varislerinden almış olduklarına mukabil ayrıca 2,000 doka vermeği tekeffül ediyordu. Sebastien del Piombo şöyle yazıyor: (Yeter ki eserde biraz sizin kopunuz bulunsun) (Un Poco del Vostro Odore)(2) ne elim şerait.. Çünkü Mikelanj bu mukaveleyi imzalaması büyük projesinin iflâsı idi.. Bunun için para da verecek idi. Fakat seneler geçtikçe Mikelanj, nevmidane eserlerinin her birinde hakikathalde hayatının iflâsını imzalıyordu.

İkinci Jules projesinden sonra Medicililerin mezarları projesi de yıkıldı. 25 eylûl 1534 de yedinci Clément vefat etti. Bereket versin Mikelanj o sırada Floransada değildi. Uzun müddettenberi orada korku ve endişe içinde yaşıyordu. Zira dük Alexsandr de Médici kendisinden nefret ediyordu. Papaya karşı hürmeti olmasa idi(3) onu 1544 senesi yazında Vittoria, Romaya, Santa Anna manastırında ikamet et-

(1) Yalnız San Pietronun Vincolide inşa edilecek olan mezar için başlanmış ve fakat bitmemiş olan altı (Resim 16, 17, 18, 19, 20, 21) heykelin teslimi mevzuuhahs idi. (Şüphesiz, Musa, zafer, esirler Bobolî mağrasının tasvirleri)

(2) Sebastien de Piombonun Mikelanja mektubu (6 nisan 1532)

(3) Papa yedinci Clément, birçok defalar Mikelanjı yeğeni Alexsandreya karşı müdafaa etmek mecburiyetinde kalmış idi. Sebastien, böyle bir sahne nakleder. (Papa o kadar hiddet ve şiddetle söyledi, okadar müthis sözler, kelimeler sarfetti ki tahriri caiz olamaz.) (16 ağustos 1533)

mek üzere geldi ve ölümüne kadar orada kaldı. Mikelanj, onu görmeğe giderdi. Vittoria, onu düşünüyor, hayatına biraz şetaret ve rahat bahsetmek, gizli gizli birtakım hediyeler vermek istiyordu. Fakat buluttan nem kapan ve (kimseden hatta sevdiklerinden hediye kabul etmeyen) ihtiyar, ona bu zevki vermekten imtina ediyordu(1).

Vittoria, vefat etti; ölümüne şahit olan Mikelanj, aralarındaki münasebet ve muhabbetin nekadar afif olduğunu gösteren şu sözleri söyledi: (Onun öldüğünü görmüş olduğumu ve elini öptüğüm gibi alnını ve yüzünü öpemediğimi düşünmek beni muztarıp ediyor. Ölüm büyük bir dostu elimden aldı)(2)

Condivi, diyor ki: (Bu ölüm, onu uzun müddet sersemleştirdi. Hislerini gaip etmiş gibi idi.)

Mikelanj, bu ölüm hakkında iki sone yazmıştır. Tamamen hissî bir muhabbetle meşbu olan birinde tasnisiz bir idealism vardır.

Mikelanj, Vittoriaya maddeten ulvî düşünceler saçtıran ilâhî, heykeltraşın çekicine benzetir:

(Eğer benim çekicim, sert kayalara kâh bu, kâh şu şekli veriyorsa o, bu hareketi kendisini sevk ve idare eden elden alıyor. O, yabancı bir kuvvetin tesiri

(1) Vasari; dostlarından Luigi del Riccio, kendisine hediye vermek istediği için bir müddet onunla bozulmuştu: (Senin hayranlığından, güya benim bir şeyimi çalıyorsun gibi, müteessirim, dostlar arasında müsavat lâzımdır. Biri fazla öteki az verirse kavga çıkar. Biri galip olursa öteki affetmez.)

(2) Condivi

ile yürüyor, ilerliyor. Fakat semada dikilen ilâhî çekiç hem kendi güzelliğini, hem de başka güzellikleri sırf kendi kuvvetile halk eder. Hiçbir çekiç, başka bir çekiç olmaksızın meydana gelemez; bu ise, bütün diğerlerini yaşatır. Ve örs üzerine indirilen darbe, çekiç nekadar fazla kaldırılırsa, o kadar kuvvetli olduğu gibi bu da benim üstümde, semaya kadar kalmıştı. Bu sebepten dolayı eğer ilâhî ocak, bana muavenetini bezledecek olursa bu çekiç, eserimi iyi bir neticeye isal etmeme medar olacaktır. Şimdiye kadar o, arz üzerinde, yeğane idi(1).

Diğer sone daha hislidir ve aşkın ölüme karşı zaferinden bahseder: (benden bu kadar ahlar koparan vucüt, âlemin, benim ve kendisini nazarlarından gaip olduğu zaman tabiat hicap etti. Bütün kendisini görmüş olanlar ağladılar. Fakat ölüm bugün, bu güneşler güneşini diğerleri gibi söndürmüş olmakla tefahür edemez. Zira aşk galip gelmiştir ve onu yerde ve gökte azizler arasında yaşatıyor. İnsafsız ve cani ölüm onun faziletlerinin aksini boğmak ve ruhun güzelliğini lekelemek istiyordu. Yazıları bunun tamamen zıddını yaptı: onlar onu hayatta olduğu zaman-

(1) Mikelanjı, şu şerhi ilâve eder: (o. bu dünyada büyük faziletleri ile faziletinin şanını âlâ ediyordu. Burada ocağın körüğünü tahrik eden kimse de yoktu. Şimdi, cennette birçok muavinleri olacaktır. Çünkü orada, fazelit kendisi için aziz olmayan kimse yoktur. Şimdi, cennette gürültü tahrik edecek birisi bulunacaktır. Burada faziletlerin döğülmüş olduğu ocakta hiçbir yardımcısı yok idi.

dan daha canlı olarak yaşatıyor; o, ölüm sayesinde henüz elde etmemiş olduğu ahreti fethetti(1).

⁂

Mikelanj, (ruzu ceza) *resim 20, 21, 22, 23* Chapelle Sixtinin freskleri ve nihayet ikinci Jules'in kabrini bu saf ve ulvî dostluk esnasında yapmıştır(2).

Mikelanj 1534 senesinde Romada yerleşmek üzere Floransayı terkettiği zaman, yedinci Clementin vefatile bütün diğer işlerinden kurtulmuş olduğunu düşünüyor ve binaenaleyh ikinci Julesin kabrini sükûn içinde ikmal edebileceğini ve bu suretle bütün hüyütı müddetince vicdanı üzerinde taşımış olduğu bir yükten kurtularak müsterihane ölebileceğini hesap ediyordu. Fakat Romaya gelir gelmez kendisini yeni bir takım efendiler zencirlediler.

Üçüncü Paul, onu çağırttı ve kendisine hizmet etmesini rica etti Mikelanj vakti olmadığını ileri

(1) Vittoria ait olduğu iddia olunan ve yazı kalemi ile çizilmiş olan desen bu sonnenin yazılmış olduğu kâğıdın arka tarafında bulunmaktadır.

(2) Mikelanjın Vittoriaya muhabbeti, onun başka ihtiraslarean azade etmemiştir. O, büyük artisin ruhunu doldurmağa kâfî gelmiyordu. Mikalanjı idealize etmek için bunu söylemekten çekinmişlerdir. Göya onun idealize olmağa ihtiyacı varmış gibi.

Vittoriaya muhabbeti esnasında, 1535 ve 1546 seneleri arasında Mikelanj (güzel ve gaddar) bir kadın sevdi. (Kadın düşmanım La Donna Mia Nemica) diye tavsif ettiği bu kadını son derece ihtirasla sevmiş karşısında tezellül etmiş ona hatta uhrevî selametini feda etmiştir.

sürerek reddetti. Çünkü ikinci Jules'in makberesinin ikmaline kadar Duc D'urbine mukavelename ile bağlı idi. Papa hiddetlendi ve şöyle dedi: (Otuz seneden beri bunu arzu ediyorum. Şimdi papa oldum, arzumu tatmin edemiyecek miyim? mukavelenameyi yırtacağım... Her şeye rağmen bana hizmet etmeni istiyorum)(1). Mikelanj, kaçmak üzere idi.

Gerek kendisinin ve gerek ikinci Julesin dostu olan peskaposu D'alerianın cenve yakınındaki kilisesine iltica etmeği düşündü.

Carrare yakında eserini rahatça ikmal edecek idi. Urdine çekilmesini de düşündü, sakin bir yer idi ve ikinci Jules hatırası dolayisile orada kendisine iyi nazarla bakılacağını ümit ediyordu. Hatta bu maksatla adamlarından birini bir ev satın almak için göndermişti(2). Fakat tam karar vereceği sırada, her vakit olduğu gibi, iradesine sahip bulunmıyordu. Ef'alinin neticelerinden korkuyor, işin içinden bir kolayını bulup sıyrılacağı hayaline daima inkisara uğramış olan bu ebedî hayale kapılıyordu. Yeniden bağlanmağa razı oldu ve kağılarını sonuna kadar sürüklemeğe devam etti.

1535 senesi eylülünün birinci günü üçüncü Paulun bir emirnamesi onu, papalık sarayının başmimarı, heykeltraş ve ressamı tayin ediliyordu. Geçen nisan ayında ise Mikelanj, (ruzu ceza) ya çalışmağı kabul

(1) Vasari.
(2) Condivi.

etmi idi(1). 1536 nisanında 1541 teşrinisanisine kadar, yani Vittorianın Romada ikameti esnasında, tamamen bu eserle meşgul oldu. Bu muazzam mesai esnasında - şüphesiz 1539 senesinde - ihtiyar artist iskeleden düştü ve bacağı vahim surette yaralandı. (İzdırabından ve hiddesinden, hiç bir doktor tarafından tedavi edilmeği kabul etmedi)(2).

Mikelanj, doktorlardan nefret ediyor ve alıpaplardan birisinin onların tedavilerine müracaat ihtiyatsızlığında bulunduğunu öğrendiği zaman mektuplarında bir endişe izhar ediyordu. Bereket versinki fevkalade zeki bir doktor olan dostu Baccio Rontini - ki kendisine çok merbut idi. - Ona merhamet etti ve bir gün evine giderek kapusunu çaldı. Kimse cevap vermediğinden yukarı çıktı, oda oda aradı, nihayet Mikelanjın yatmakta olduğu odayı buldu.

Mikelanj, doktoru görünce, nevmit oldu. Fakat Baccio gitmek istemedi ve kendisini iyi etmeden yanından ayrılmadı(3).

Evvelce ikinci Julesin yaptığı gibi üçüncü Paul de Mikelanjı resim yaparken seyrediyor ve fikir ve mutalaasını söylüyordu. Kendisini teşrifat nazırı (Biagio de Casena) refakat ediyordu. Bir gün papa, teşrifat nazırına eser hakkında fikrini sordu. Vasariye

(1) Papanın mihrabı üstünde Sixtine kilisesinin methal duvarını örten bu muazzam Freski yapmak fikri, 1533 den beri üçüncü Clemenda kadar çıkar.
(2) Vasari
(3) Vasari

nazaran müvesvis bir adam olan Biagio, bu kadar resmi bir mahalde bu kadar perde pirinane çıplaklıkların teşhir edilmesini katıyen muvafık olmadığını söyler ve bunların bir banyo salonunu veya bir öteli tezyine yarayacak iyi bir resim olduğunu ilâve eder. Bundan münfeil olan Mikelanj çıkar çıkmaz Biagionun zihnen portresini yapar. onu cehennemde Misosun şeklinde, bacağının etrafına bir yılan sarılmış olduğu halde, şeytanların arasında tasvir etmiştir. Biagio, papaya şikâyet eder. Üçüncü Paul, kendisile alay eder: (Eğer Mikelanj, seni arafata koya idi, ozaman seni kurtarmak için belki bir şey yapabilirdim. Fakat, ne yapalım tutmuş seni cehenneme koymuş. Orada bir şey yapamam. Cehennemde fediye ile kurtulmak yoktur)(1).

Mikelanjın resimlerini perdebirunane bulmak hususunda Biagio yalnız değildir. İtalya, fazilet furuşlaşıyordu. (Céne Chez Simon) namındaki eseri açık saçıktır diye Véronésenin engizizyon muhakemesi huzuruna sevk edileceği zaman uzak değil idi.(2)

(1) Vasari

(2) 1573 Temmuzunda - Véranése, (ruzücezayi) misal olarak ileri sürmekten hali kalmadı: (Bunun fena olduğuna kailîm; fakat evvelce söylediğimi tekrar ediyorum, üstedlarımın misallerini takip etmek benim için bir vazifedir - üstatlarınız ne yaptılar? bu gibi ğeyler olsa gerek - M. Ange. Romada, papanın kilisesinde İsayı, annesini, Saint Jean ı, saint Pierre yi tasvir etmiş ve bütün eşhası, hatta hazreti Meryemi bile çıplak olarak ve her halde en serbest dinin ilhan etmediği şekillerde tasvir etmiştir...)

(A. Baschet, Paul Véronése, engizisyon muhakemesi huluranda 1880)

(Ruzüceza) yı görüpte (rezallettir!) diyenler eksik değil idi.

En ziyade bağıran Larein idi. Fuhşiyat muharriri, afif M. Ange edep ve iffet dersi vermeğe kalkışıyordu.(1) Ona küstah bir mektup gönderdi. Onu (bir sefahet hanenin yüzünü kızartacak şeyler tasvir etmekle) itham ediyor ve doğmakta olan enkizisyona dinsizlikle gamazlıyordu. Diyordu ki: (inanmamak, başkasının imanına taaruz etmekten daha ufak bir cinayettir.) Pâpayı freski tahrip etmeğe teşvik ediyordu. Gamazlığına M. Ange ahlakı hakkında alçakcasına tezvirat karıştırıyor,(2) ve tezviratını ikmal için onu ikinci jules'i soymuş olmakla itham ediyordu. Bu menfur şantaz mektubuna(3) ruhunda mevcut olan en derin şeyleri îmanını, aşkını, namus ve şeref hissini telvis veya tezlil eden bu mektuba, nefretle gülmeden ve hicabından ağlamadan okuyamadığı bu mektuba, Mikelanj hiçbir cevap vermedi.

---

(1) Bu bir intikam idi. Mutadı veçhile ondan bir iki sanat eseri koparmak istemiş idi. Fazla olarak, (ruzüceza) için bir program çizmek küstahlığında bulunmuş idi. M. Ange bu garip ieşriki mesai teklifini nezaketle ret etmiş ve sanat eserleri itası taleplerien de kulak asmamış idi. LA'Arétin. kendisini mühimsememenin neye mal olacağını M. Agna'ya göstermek istemiştir.

(2) (Gherardi)ye telih ediyordu.

(3) Bu şantaj edepsizcesine devam eder. Bu tehdit mektubunun sonunda kenisinden hediveler beklemekte olduğunu hatırlattıktan sonra şu haşiyeyi yazar. (Şimdi biraz hiddetimi boşalttım ve size siz ilâhi iseniz benim de acar olduğumu gösterdim. Şimdi bu mektubu yırtınız ve kararınızı veriniz.

Şüphesiz ezici bir istihfaf ile bazı düşmanları hakkında söylemiş olduğu şu sözleri onun hakkında da tekrar etmiştir: (Onlarla mücadele etmek zahmete değmez. Zira onlara karşı kazanılacak zaferin hiçbir ehemmiyeti yoktur). L'Arétin ile (*Biagioni*)in (Ruzuceza) hakkındaki fikirleri taraftar kazandığı zaman, o bunlara hiç bir cevap vermedi ve bu fikirleri durdurmak için hiçbir teşebbüste bulunmadı. Üçüncü Paul, fresk'i tahrip ettirmek istediği zaman yine bir şey demedi(1). papanın emrile Daniel de Volterra, kahramanlarına külot giydirdiği zaman da bir şey söylemedi(2). Kendisine fikrini sordular, kat'iyyen hiddetlenmeksizin, istihza ve istihfaf ile karışık şöyle bir cevap verdi: (Papaya söyleyiniz; bu ufak bir şeydir. Tanzimi gayet kolaydır. Elverir ki zati akdesleri dünyayı tanzim etmek arzu buyursunlar bir resmin tanzimi o kadar güç bir şey değildir). (Resim 24, 25)

O, Vittoria Colonna ile olan dinî mülâkatları arasında ve o masum ve saf ruh sayesinde bu eseri nekadar ateşli bir iman ile ikmal etmiş olduğunu biliyordu. Kahramanane fikirlerinin afif çıplaklığını mürailerin ve bayağı kalpli kimselerin kirli şüpheleri-

(1) 1596 da sekizinci Clement, (Ruzuceza) yı sildirmek istedi.

(2) 1559 da Daniel de Volterre, bu ameliye dolayisile (Külot giydirici) lakabını kazandı. Daniel, Mikelanjın dostu idi. Diğer bir dostu, heykeltraş Ammanati, bu çıplak tasvirler rezaletini takbih etti. Mikelanj, bu meselede şakirtleri bile müzaheret etmedi.

ne taarruzlarına karşı müdafaa etmekten hicap ediyor, sıkılıyordu.

Sixtine Freski (resim 26 ilâ 76) hitam bulunca,(1) Mikelanja artık İkinci Julesin makberini ikmal etmek hakkına malik olduğu zannına düştü. Fakat doymak bilmez papa, yetmişlik ihtiyarın Pauline kilisesinin fresklerini de vücuda getirmesini talep etti.(2) Az kalsın, İkinci Julesin makberine ait bir takım heykellere vaziyet edecek, onları kendi kilisesine koyduracak idi. Mikelanj, ikinci Julesin varisleri ile beşinci ve son bir mukavelename imza etmesine müsade olunduğu zaman kendisini bahtiyar addetti. Bu mukavelename mucibince ikmal etmiş olduğu heykelleri teslim ediyor(3) ve abideyi ikmal edecek iki heykeltraşın ücretini tediye eyliyor ve bu suretle bütün her türlü taahhütten ebediyen kurtulmuş bulunuyordu.

---

(1) (Ruzuceza)nın küşat resmi 25 kânunuevvel 1541 de icra edildi. Merasimde hazır bulunmak üzere İtalyanın her tarafından, Fransadan, almanyadan ve Flanderden birçok kimseler geldi eserin tavsifi şu eserdedir: *Les Maîtres de l'art* sahife, 90-93.

(2) Bu fresklere (*Conversion de Saint. Paul Martyre de Saint Pierre)* Mikelanje, 1542 senesinde başlamış 1544 ve 1546 da hastalıklar yüzünden inkıtaa uğramış ve nihayet güç hal ile 1549-1550 de hitam bulmuştur. Varaisi yazıyor: (Bunlar, san'atkârın büyük gayret sarfederek vücuda getirdiği son resimlerdir. Zira resim ve bilhassa fresk ihtiyar işi değildir.)

(3) İlkönce (Musa) ve (İki esir) teslim edilecek idi. Fakat Mikelanje (İki esir) in ufaltılmış olan makbereye uymayacağını görerek başka iki heykel yaptı. (Faal hayat), (Tahayyülî hayat). (Rachel et Lia).

Fakat çektikleri hitam bulmuş değildi. İkinci Jules'in varisleri para talebinde musırrane devam ettiler. Papa, bunları düşünmemesini ve kendisini Pauline kilisesindeki eserine vakfetmesini bildirdi fakat o, şöyle cevap veriyordu.

(Resim, kafa ile yapılır, elle değil. Aklı başında olmayan kimse kendisini rezil eder; bu meşgaleler bende oldukça, iyi hiçbir şey yapamam. Bütün müddeti hayatımda, bu kabre zincirle bağlandım. Otuzuncu Leon ile Yedinci Clement'ın huzurunda kendimi haklı çıkarmağa çalışmakla gençliğimi heba ettim; vicdanımın büyüklüğü yüzünden mahvoldum. Ne yapayım, talihim böyle istiyor! kendilerine 2 ilâ 3 bin altın irat temin etmiş birçok insanlar görüyorum. Ben ise, bu kadar müthiş gayretlerden sonra, ancak fakir olmaya muvaffak olabildim. Bir de bana hırsız muamelesi yapılıyor! insanların nazarında (Allahın nazarında demiyorum) kendimi namuslu bir adam addederim kimseyi aldatmadım... ben, hırsız değilim ben Floransalı bir burjuvayım; temiz ve asil bir aileye mensubum, hilkaten necibim, şerefli bir adamın evlâdıyım. Rezillere karşı kendimi müdafaa mecburiyetinde kalınca nihayet çıldıracağım geliyor!..)(1).

Mikelanj, rakiplerinin hesaplarını görüp alâkalarını katetmek için mukavelename kendisine böyle bir mecburiyet tahmil etmediği halde faal hayatile tahayyülî hayatı bizzat kendi elile ikmal etti. Nihayet İkinci

(1) Meçhul bir zate mektup (teşrinievel 1542) mektuplar, milanesi tab'ı, Cd XXXV

Julesin abidesi 1545 senesi kânunusanisinde San-Pietro'nın Vincoli kilisesinde resmi küşadı yapıldı. İlk güzel plânından acaba ne kalmış idi? yalnız (Musa).. ki (Resim 77) bidayette tâli bir cüz iken abidenin merkezi olmuş idi. Büyük bir projenin karikatürü! Maamafih hiç olmazsa, mesele hitam bulmuş, Mikelanj da bütün hayatında kendisini takip etmiş olan kâbustan kurtulmuş idi.

Vittoria'nın vefatından sonra Mikelanjın arzusu, (yorulmuş kemiklerini babasının yanıbaşında, dinlendirmek için) Floransaya avdet etmek idi.(1) Fakat bütün hayatında papalara hizmet ettikten sonra son senelerinde Allahın hizmetine vakf ve tahsis etmek istedi. Buna kendisini Vittorianın teşvik etmiş, onu son arzularını yerine getirmiş olması da muhtemeldir. Onun vefatından bir gün evvel, 1 kânunusani 1547 papanın bir emrile ve binayı vücude getirmek hususunda salâhiyeti kâmile ile Saint-Pierre başmimarı tayin edilmiş idi. Bunu kolaylıkla kabul etmedi ve şimdiye kadar taşımamış olduğu en ağır yükü yetmişlik omuzlarına almağa ancak papanın ırsarları üzerine karar verdi. Bunu bir vazife, ilâhî bir memuriyet addetti:

(Birçokları benim bu mevkie Allah tarafından getirildiğime kaildirler, ben de bu fikirdeyim. Nekadar ihtiyar olursam olayım, onu terkedemem. Çünkü

(1) Mikelanjdan Vasariye mektup (19, eylûl, 1552).

Cenabı Hakkın aşkıyle hizmet ediyorum ve bütün ümitlerimi ona rabtediyorum.)(1)

Mikelanj bu mukaddes hizmet mukabilinde hiç-. bir para kabul etmiyordu. Bu hizmette de birçok düşmanlarla mücadele mecburiyetinde kaldı. Varasinin tabirile, (San Gallo, hizbi)(2) bütün idare memurları, levazım ve inşaat mütaahhitleri, Mikelanja bunların Gallonun daima göz yummuş olduğu hilelerini meydana çıkarıyor, haber veriyordu. Varasi, şöyle diyor (Mikelanj, Saint-Pierre'i hırsızlardan ve şakilerden tahlis etti).

Kendisine karşı bir ittifak teşekkül etti. Bu ittifakın reisi Nanni di Baccio Bigio idi. Bir mimar olan bu adam, Varasinin kavlince Mikelanjı soymuş ve onun yerine göz koymuş idi. Mikelanjın mimarlıktan bir şey anlamadığına, parayı boş yere sarf ve heder ettiğine ve selefinin eserini tahrip etmekten başka bir şey yapmamakta olduğuna dair birtakım şayialar çıkardı. Bizzat binanın idare komitası kendi mimarı aleyhine kıyam ederek 1551 tarihinde papa-

(1) Mikelanjdan yeğeni Lionarova mektup (7 temmuz, 1557)

(2) Burada mevzuubahs olan 1537 tarihinden vefatı tarihine yâni 1546 senesine kadar Saint Pierre başmimarı olan Antonio da San Gallo dur. Kendisine hiçbir zaman riayet etmemiş olan Mikelanja karşı her zaman düşman olmuştur. Vatikandaki Borgo istihkâmları münasebetile aralarında ihtilâf çıkmış; Mikelanj 1545 de Gallonun buna ait plânlarını terkettirmiş ve ikinci katına kadar Gallo tarafından ve bakıyesi Mikelanj tarafından yapılmış olan Farenése sarayının inşası esnasında da Galonun plânı gene Mikelanjın tesiri ile atılmış ve kendisinin korneş modeli kabul olunmuştur.

nın riyaseti altında mutantan bir tahkikat icra ettirdi. Müfettişlerle amele Kardinal Salviati ve Kardinal Cervini(1) nin muzaheretile geldiler, Mikelanjın aleyhinde şehadette bulundular. Mikelanj, kendisinin haklı olduğunu ispat etmeğe tenezzül etmedi. Kardinal Cerniniye şöyle dedi: (Size veya her kime olursa olsun, ne yapmam lâzımgeldiğini veya ne yapmak istediğimi söylemek, bildirmek mecburiyetinde değilim. Sizin işiniz, masarifi kontrol etmekti, üst tarafı bana aittir) (2).

Lâkırdı anlamaz gururu, projelerini hiç kimseye bildirmeğe razı olmadı. Şikâyet eden amelesine şöyle cevap veriyordu: (Sizin vazifeniz duvar yapmak, yontmak, ve doğramaktır; yâni kendi san'atinizi icra etmek ve benim emirlerimi yerine getirmektir. Kafamda ne varsa gelince, bunu kat'iyyen öğrenemiyeceksiniz: Çünkü, benim şan ve hasiyetime mugayırdir)(3).

Eğer papaların muzahereti olmamış olsa idi, bu tarzda hareketlerinin tevellüt eylediği kinler karşısında, bir dakika bile tutunamazdı.(4) Nasıl ki İkinci

(1) Müstakbel Papa ikinci Marcel
(2) Vasari
(3) Bottari
(4) 1501 tahkikatının hitamında, riyaset mevkiinde bulunan Üçüncü Jules'e dönerek şöyle dedi:

(Mukaddes peder, kazancımın ne olduğunu görüyorsunuz. Eğer çektiğim ıstıraplar, ruhumun halâsma yaramıyacak ise vaktimi ve zahmetimi sarfediyorum, demektir.) Papa kendisini seviyordu, ellerini omuzuna koydu: (her ikisi için de, ruhun için de, cismin için de kazanıyorsun. Korkma. dedi. Vasari.

Jules ölüpte Kardinal Cervini papa olduğu zaman(1) Mikelanje, Romayı terketmek derecesine gelmiş idi. Fakat İkinci Marcel, papalık tahtında pek az kaldı ve kendisine Dördüncü Paul halef oldu. Yeniden hükümdarın himayesine mazhar olan Mikelanj, mücadeleye devam etti. Şerefinin ihlâl edilmiş olduğu zehabına düştü ve işi terkedecek olur ise uhrevî selâmetinin tehlikeye düşeceğinden korktu.

Mikelanj diyor ki:

(Bu işi arzum hilâfına deruhte ettim. İşte sekiz senedenberi birçok sıkıntılar, azaplar ve yorgunluklar arasında boşuna kendimi helâk ediyorum. Şimdi inşaat, kubbenin inşasına başlanılmasına müsaade olacak derecede ilerledi, Romadan gitmem eserin harap olması demek olduğu gibi benim için büyük bir zillet ve ruhum için de büyük bir hüsrandır.)

Düşmanları,(2) kat'iyyen silâhlarını bırakmıyorlardı ve mücadele, bir an, faciavî bir şekil aldı. 1563

(1) Üçüncü Paul, 10 teşrinisanî 1549 da ölmüş; onun gibi Mikelanjı seven Üçüncü Jules 8 şubat 1550 den 23 mart 1555 tarihine kadar papalık makamında kalmış, 9 nisan 1555 te İkinci Marcel unvanile intihap edilen Kardinal Cervini ancak birkaç gün papalık etmiş. 23 mayıs 1555 te Dördüncü Paul kendisine halef olmuştur.

(2) Mikelanjın Lionardoya mektubu (2 mayıs 1555) kendi dostlarının bile tenkit ve muahaze etmesinden müteessir olarak (papaların emrile on yedi seneden beri ifa etmekte olduğu vazifeden affedilmesini bu yükün omuzlarından alınmasını) istedi. İstifası kabul edemedi ve Dördüncü Pie, bir emirname ile, memuriyetini tecdit etti. İşte o zaman Cavalierinin ısrarı üzerine kubbenin ahşap modelini yapmağa razı oldu. O zamana kadar projelerini kafasında saklamış kimseye açmamış idi.

senesinde Mikelanj'ın en sadık dostu olan Pier Luigi Gaeta esassız bir sirkat ittihamı ile hapse atıldı ve işbaşı olan Cesare da Casteldurante hançerle katledildi. Mikelanj Cesarein yerine Gaetayı tayin etmek suretile mukabele etti. İdare komitası Gayetayı kovdu ve onun yerine Mikalanj'ın düşmanı olan Nanni di Baccio Bigioyu getirdi. Mikelanj buna, son derece hiddetlendi, bir daha Saint Pierreye gitmedi. Vazifesinden istifa etmiş olduğuna dair bir şayia çıkarıldı, komitede halef olarak Nanniyi tayin etti. Kendisine üstat süsü veren Nanni seksen yaşındaki hasta ve muhtazır ihtiyarı nihayet yoracağını tahmin ve hesap ediyordu. Rakibinin ne biçim adam olduğunu bilmiyordu. Mikelanj, hemen papaya gitti. Hakkı yerine getirilmediği takdirde Romayı terkedeceğini söyleyerek yeni bir tahkikat icrasını talep etti, Nanninin ehliyetsizliğini ve yalancılığını ispat ve buna papayı ikna ederek onu kovdurdu(1). Bu vak'a, vefatından dört ay evveline, 1563 eylûlüne müsadiftir. İşte Mikelanj, bu veçhile hayatının sonuna kadar kıskançlığa ve kine karşı mücadele etti.

Ona acımayalım; o kendisini müdafaa etmesini biliyordu. Çünkü ölürken de, vaktile biraderi Giovan Simoneye dediği gibi (bu gibi haşarattan 10 binini yalnız başına parça parça etmeğe muktedir) idi.

Muazzam Saint Pierre eseri haricinde mimariye ait diğer mesai, hayatının son günlerini işgal etmiştir:

(1) Nanni, Mikelanjın vefatının ferdasında ona halef olmak için Dük Cosmeye çok yalvarmıştır.

Capitole(1) Santa aria Degli Angeli kilisesi(2), Laurenziana de Floransanın merdivenleri(3) Potta Pia ve bilhassa San Giovanni dei Fiorentini kilisesi ki diğerleri gibi akim kalmış olan büyük projelerin sonuncusudur.

Floransalılar, milletlerinin kilisesini Romada inşa etmesini kendisinden rica etmişlerdi. Floransa hukümdarı Dük Cosme, bu mesele hakkında bizzat kendisine nüvazişkâr bir mektup yazmıştır. Mikelanje de Floransaya olan muhabbetinin tesiri ile işe bir genç şevk ve havesi ile başladı.(4) Vatandaşlarına (eğer plânını icra edecek olurlar ise ne Romalıların, ne de Yunanlıların asla mislini görmemiş oldukları bir esere sahip olacaklarını) söyledi. Vasari diyor ki:

Ne evvel ne sonra Mikelânj'ın ağzından bu sözler gibi bir söz çıkmamıştır. Zira son derece mütevazı idi.) Floransalılar plânı, kat'iyyen tedbil etmeksizin, kabul ettiler. Mikelanj'ın dostlarından Tiberio Calacagni, kendisinin idare ve nezareti altında, kilisenin ahşaptan bir modelini vücuda getirdi: (bu okadar nadir bir san'atla vücuda getirilmiş bir

(1) Mikelanje, yalnız meydan ile merdivenlerin yapıldığını görmüştür. Capitolenin binaları ancak on yedinci asırda ikmal edilmiştir.

(2) Mikelanj'ın kilisesinden bugün bir şey kalmamıştır. On sekizinci asırda yeniden ve baştanbaşa tekrar inşa edilmiştir.

(3) Mikelanj'ın modeli, kendisinin istediği gibi ahşaptan değil, taştan yapılmak suretile tatbik edilmiştir.

(4) 1559-1560 ta.

eser idi ki güzellik, zenginlik ve tenevvü itibarile buna benzer bir kilise kat'iyyen görülmemişti. İnşaata başlanıldı, 5000 ekü sarfedildi. Sonra para tükendi, iş yarıda kaldı ve Mikelanj bundan son derece müteessir oldu.)

Kilise asla(1) inşa edilmemiş ve hattâ model de kaybolmuştur. Mikelanj'ın san'at hayatındaki son inkisarı hayali, işte böyle oldu. Ölürken, henüz taslak halinde bulunan Saint Pierre'in günün birinde meydana çıkacağını, birçok eserlerinin kendisinden sonra yaşayacağını nasıl tahayyül edebilirdi? Hattâ bizzat kendisi, şayet serbest olsa idi, onları elile kıracak idi. Floransanın büyük kilisesinin *Déposition de Croix* yâni son heykeltraşî eserinin macerası, kendisinin san'atten nekadar alâkasını kesmiş olduğunu gösterir(2) eğer heykeltraşlıkta devam etmiş ise bu san'ata olan imanından değil, (İsa) ya olan imanından ileri geliyordu ve çünkü (fikri ve kuvveti, ibda etmemizlik edemiyordu)(3). Fakat eserini bitirir bitirmez onu kırdı). Eğer hizmetçisi Antonio, kendisine vermesi için yalvarmamış olsaydı onu tamamen kıracak idi.

(1) Vasari

(2) Vasari: Bütün eserlerinin en saminisi ve binaenaleyh en heyecanlısı olan bu esere 1553 te başladı. O eserde yalnız kendisi için ıstırap çektiği ve kendisini ıstıraplarına terrkettiği hissedilir. (İsa) nın vücudunu tutan mükedder simalı ihtiyar ile kendisini temsil etmiş olduğu zannolunur.

(3) Tiberio Caleagni bunu Antoniodan almış tamiri için müsaade istemiş Mikelanj da razı olmuştur. Fakat Calcanginin vefatile eser yine natamam kalmıştır.

İşte ölüme yaklaşmış olan Mikelanj'ın, kendi eserlerine karşı gösterdiği lâkayıtlık böyle idi.

Vittorianın ölümündenberi büyük hiçbir muhabbet, hayatına ışık vermiyordu. Aşk, uçmuş gitmiş idi:

Fiamma D'amor nel cor non m'é rimasa,
Se'l mggipr caccia sempre il minor duolo,
Di penne l'alm'ho ben tarpat et rasa[1])

(Kalbimde aşkın alevi kalmadı. En berbat musibet (ihtiyarlık) hergün en ufağını kovuyor: Ruhun kanatlarını kemirdim.)

Biraderlerini ve en iyi dostlarını kaybetmişti. Luigi del Riccio, 1546 da Sebastien del Piombo 1547 de ve biraderi Giovan Simone 1548 de ölmüşler idi. 1555 te vefat eden en küçük biraderi Gismondo ile asla sıkı münasebeti olmamıştır. Ailevi muhabbetini, yetim olan yeğenlerine ve en sevgili biraderi olan Buonarrotonın çocuklarına hasretmiş idi. Bunlar, iki çocuk idi: birisi kız, Cecca (Francesca) diğeri oğlan, Lionardo. Mikelanje, Ceccayi manastıra yerleştirdi, ona bir çeyiz hazırladı, pansiyon ücretini tesviye etti. Arasıra onu görmeğe giderdi, evlendiği zaman(2) emlâkinden birini ona çeyiz olarak verdi.

Babası vefat ettiği zaman dokuz yaşında olan Lionardonun tahsil ve terbiyesini bizzat deruhte etti.

---

(1) Şiirler LXXXI (1550 ye doğru) maamafih bazı şiirler, o kadar ihtiyarlamadığını ve kendi tabirince (yanmış eski odun) un arasıra ateş aldığını gösteriyor.

(2) 1538 de Michele di Niccolo Guicciardini ile evlenmiştir.

Beethovenin yeğeni ile olan muhaberlerini andıran uzun muhabereleri, babalık vazifesini nekadar ciddiyetle ifa etmiş olduğunu gösterir(1) maamafih, sıksık hiddetlendiği vaki idi. Lionardo, ekseriya amcasının sabrını tüketirdi; ve Mikelanje okadar geniş yürekli değil idi. Çocuğun yazısının fena olması Mikelanj'ın çileden çıkması için kâfi idi. O, bunda kendisine karşı hürmetsizlik görüyordu:

(Senden hiçbir mektup almıyorum ki okumazdan evvel sıtmaya tutulmıyayım. Yazı yazmağı nereden öğrendin, bilmiyorum. Biraz aşk! Son göndermiş olduğun mektubu ateşe attım, çünkü okuyamadım, binaenaleyh ona cevap vermem. Sana söyledim, bin defa da tekrar ettim. Senden mektup aldığım zaman, okumadan evvel sıtmaya tutuluyorum. Sana son defa olarak söylüyorum, bir daha bana mektup yazma. Bana bildireceğin bir şey var ise, yazı yazmasını bilen birisini bul. Çünkü benim, senin kargacık burgacıklarını halletmeğe uğraşmaktan ziyade başka şey için kafama ihtiyacım var)(2).

Tab'an hiç kimseye itimat etmek şanından olmadığından biraderleri ile geçen acı macera dolayısile bir kat daha müvesvis olduğundan yeğeninin mütevaziane ve müdahenekârane muhabbetine pek az kulak asıyor bu muhabbetini daha ziyade, çocuğun bir gün tevarüs edeceğini bildiği, kasasına ait olduğu fikrinde

(1) Bu muhaberat 1540 da başlar.

(2) *Stare a Spasimare İntorno Alle Tue Lettere)* (mektuplar, 1536-1549)

bulunuyordu. Mikelanj bunu kendisine söylemekten sıkılmıyordu da. Bir defa hastalanmış ve ölüm tehlikesine düşmüş idi. Lionardonun koşup Romaya geldiğini ve birtakım teşebbüslerde bulunduğunu istihbar eder etmez, ona hiddetle şu satırları yazıp gönderdi:

(Lionardo! Ben hastalandım sen de hemen Ser Giovan Francesconun nezdine koşarak bir şey bırakıp bırakmadığımı sordun. Floransada az paramı mı aldın? Aslını inkâr edemezsin, bittabi Floransada beni kendi evimden kovmuş olan babana benziyeceksin! Şunu iyi bil, öyle bir vasiyetname yaptım ki artık benden hiçbir şey beklemiyesin. Haydi Allah selâmet versin, bir daha benim gözüme gözükme ve bana mektup filân yazayım deme!)(1) Bu hiddet ve şiddet Lionardoyu kat'iyyen müteessir etmiyordu, çünkü bu mektupların arkasından ekseriya muhabbetli mektuplar ve hediyeler geliyordu.(2) Bir sene sonra 3,000 ekülük bir hediye vadini alan yeğen yeniden Romaya koştu, onun bu menfaatcuyane isticalinden müteessir olan Mikelanj ona şu satırları yazdı:

---

(1) 11 temmuz 1544 tarihli mektup.

(2) 1549 da geçirmiş olduğu bir hastalık esnasında, vasiyetnamesine kendisini de ithal etmiş olduğunu yeğenine ilk haber veren Mikelanj dır. Vasiyetname şöyledir: (Gismondo) ya ve sana bütün mamelekimi terkediyorum. Olveçhile kardeşim Gismondo ile yeğenim sen müsavi hukuka malik olasınız ve hiçbiriniz diğerlerinin muvafakatı olmadan emlâk ve emvalim üzerinde tasarruf edemesin.

(Akurane bir istical ile Romaya geldin. Eğer sefalet içinde olsa idim, bir dilim ekmeğe muhtaç bir vaziyette kalmış olsa idim acaba ayni istical ile gelir miydin, bilemem. Bana olan muhabbetinden dolayı gelmenin vazifen olduğunu söylüyorsun. Eğer bana muhabbetin olsa idi bana şöyle bir şey yazardın: Mikelanj, 3,000 ekü sizde kalsın, onu kendinize sarfediniz, bize çok verdiniz, verdikleriniz kâfidir. Hayatınız bizim için, servetten daha kıymetlidir.

Halbuki, kırk senedenberi, benim sayemde yaşadınız; ve ben sizden iyi bir lâkırdı bile işitmedim.)(1)

Lionardonun izdivacı mühim bir mesele oldu ve bu mesele amca ile yeğeni altı sene işgal etti(2). Yumuşak huylu Lionardo mirasına konacağı amcayı hüsnüidare ediyor, mütalalarını kabul eyliyor ve intihap eylemeği münakaşada bulunmağı, çıkan kısmetleri reddetmeği, hulâsa her şeyi ona bırakıyor, lâkayıt görünüyordu. Bilâkis Mikelanj, gûya kendisi evlenecekmiş gibi işe dört elle sarılmıştı. O, izdivaca aşkın vücudu pek de meşrut olmayan ciddî bir iş nazarile bakıyordu; servette pek okadar hesaba dahil değil idi. Mühim ve lâzım olan cihet, sıhhat ve namus idi. Şiirden ari, sert, haşin ve müspet nasihatlerde bulunuyordu: (Bu muazzam bir karardır. Hatırında

(1) 6 şubat 1546. İlâve eder: sahi geçen sene seni çok tekdir etmiştim de, bana ufak bir Trebbiano şarabı fıçısı göndermiştim... Ah!bn hakikaten pahalıya malolmuştu.

(2) 1547 den 1553 e kadar.

tut ki erkekle kadın arasında behemhal on yaş fark olmalıdır. İntihap edeceğin kadının yalnız iyi olmasına değil vücudunun sağlam ve salim olmasına da dikkat et. Bana birçok şahıslardan bahsettiler: Biri hoşuma gitti, öteki gitmedi. Sen de düşün, ikisinden birini diğerine tercih edersen bana yaz. Ben sana fikrimi bildiririm. Birinden birini almak hususunda serbestsin, elverir ki necip ve iyi yetiştirilmiş olsun. Başın dinç olarak yaşayabilmen için alacağın kızın zengin bir çeyizi olacağına, hiç olmasın(1). Bir Floransalı sana Ginori ailesine mensup bir kızdan bahsedildiğini ve bu kızın senin hoşuna gittiğini söyledi. Kızını, fazla çeyiz yapmadığından dolayı, sana verecek olan bir babanın kızını zevce olarak alman hiç hoşuma gitmez. Sana zevce verecek olan kimsenin onu servetine değil sana vermesini arzu ederim. Senin yegane nazarı itibara alacağın cihet ruh ve vücut sıhhati, kan ve ahlâk temizliği ve bir de kızın ebeveyni bulunmasıdır: Çünkü bu, fevkalâde mühimdir: İcabında tabak çanak yıkamaktan, ev işleri ile uğraşmaktan sıkılmıyacak olan bir kadın bulmak için yorulmaktan çekinme, güzelliğe gelince, mademki sen Floransanın en güzel delikanlısı değil-

(1) Ve başka bir yerde şöyle diyor: (Para arayacak değilsin, iyilik ve hüsnü şöhret arayacaksın. Sen, seninle kalacak, emrine itaat edecek, müşkülât çıkarmıyacak, hergün, düğünlerde ziyafetlerde dolaşmıyacak bir kadına muhtaçsın; çünkü oralarda kadınlar kur yaparlar, sefahete dalmaları, yoldan çıkmaları gayet kolaydır, bilhassa aileleri olmazsa (Mektuplar, 1 şubat 1549).

sin, bu hususta okadar kasavet çekme, yeter ki alacağın kadın sakat veya müstekreh olmasın..) (1)

Birçok araştırmalardan sonra aranılan kızın bulunduğu, turnanın gözünden vurulduğu zannına düşülüyor fakat son dakikada fesih akti mucip bir ayıbı keşfediliyordu:

(Rüyetinin zayıf olduğunu öğrendim: bu, benim nazarımda ufak bir kusur değildir. Henüz hiçbir vaittte bulunmadım. Mademki senin de hiçbir vadin yok, mes'eleden emin isen bu işten vazgeç, ben bu fikirdeyim). (2)

Lionardonun cesareti kırılır. Amcasının kendisini evlendirmek istemek hususundaki ısrarından hayrete düşer.

Mikelanj şöyle bir cevap verir:

(Doğru, bunu arzu ediyorum. Ailemizin bizimle beraber sönmemesi için lâzımdır. Ailemiz sönmekle yer yerinden oynayacak değil, bunu biliyorum; fakat her hayvan, nev'ini muhafaza etmeğe gayret eder. İşte bu sebepten dolayı evlenmeni istiyorum.)(3)

Nihayet Mikelanj da yorulur, usanır. Lionardonun izdivacı meselesi ile kendisinin meşgul olarak onun lâkayt kalmasını gülünç bulmağa başlar. Artık bu işe karışmayacağını söyler:

(1) Storpiatao Schifa (mektuplar 1547-1552)

(2) Mektuplar, 19 Kânunuevvel, 1551

(3) Fakat şunları ilâve eder: eğer kendini kâfi derecede sıhhatte hissetmiyorsan, dünyaya başka betbahtlar getirmeden yaşamağa kanaat etmen daha iyi olur. (Mektuplar 24 hazıran 1552).

(Altmış senedenberi, sizin işinizle meşgul oldum. Şimdi artık ihtiyarladım, kendi işlerimi düşünmem icap eder)..

Tam bu sıradada yeğeninin Cassandra Ridolfi ile nişanlandığını haber alır. Memnun olur, kendisini tebrik ve 1,500 doka cihaz vereceğini vait eder, Linnardo, evlenir(1). Mikelanj, genç zevç ve zevceye tebriklerini bildirir ve Cassandraya bir inci gerdanlık vaad eder. Mamafih hissetmiş olduğu meserret, yeğenine (her ne kadar bu gibi işlerden anlamaz ise de karısını evine götürmeden evel bütün para meselelerini kat'î ve dürüst bir surette halletmesi lâzımgeldiğini, çünkü bu mes'elelerde daima bir tefrika mevcut olduğunu (ihtar etmesine mâni teşkil etmez). Sözlerini şu alaylı tavsiye ile bitir:

(Haydi bakalım, şimdi artık yaşamağa gayret et ve bu hususu iyi düşün; zira dul kadınların miktarı daima dul erkeklerden fazla dır (2). İki ay sonra Cassandraya, vadetmiş olduğu inci gerdanlık yerine, biri elmas ve diğeri yakutla müzeyyen iki yüzük gönderir. Cassandra da teşekkür makamında sekiz gömlek yollar. Mikelanj şu mektubu yazar:

Hepsi güzel, bilhassa keteni, çok hoşuma gitti.. Fakat, bu masrafı yaptığınızdan dolayı size canım sıkıldı. Çünkü hiçbir şeyim eksik değildi. Tarafımdan Cassandraya teşekkür et ve burada Roma eşyası ve

(1) 16 mayıs 1553
(2) Mektuplar, 20 mayıs 1553.

saire her ne bulursam kendisine göndermeğe amade olduğumu söyle. Bu sefer, yalnız ufak bir şey gönderdim. Başka defa hoşuma gidecek bir şey gönderir, daha ziyade memnun ederim. Yalnız bana haber ver(1). Yeni evlilerin çocukları dünyaya gelir. Birincisi Mikelanjın arzusuna binaen Buonorrato tesmiye edilir(2).

İkincisi, doğduğundan pekaz sonra ölen Michelangelo(3) dır. İhtiyar amca, genç karı kocayı 1556 da Romaya kendi yanına davet eder, ailenin meserretlerine kederlerine iştirak eder, fakat onların kendi işlerine karışmalarına hattâ sıhhati ile bile meşgul olmalarına asla müsaade etmez.

***

Mikelanj, aile münasebatı haricinde şöhretşiar ve mümtaz dostlara malik olmaktan asla hâli kalmamıştır.(4) geçimsiz mizacına rağmen onu Beet-

(1) Mektuplar, 1554 ağustos 1553

(2) 1554 de doğmuştur.

(3) 1555 de doğmuştur.

(4) Hayatının devirlerini iyice ayırdetmek lâzımdır. Bu uzun hayatta inzivanın çöllerine tesadüf edildiği gibi, birtakım dostluk devirleri de görülür. 1515 senesine doğru Romada hür yaşamasını bilir. Floransalılardan mürekkep bir mahfil: Domenico Buoninsegni Leonardo Sellajo, Giovani, Spetiale Bartolommo Verazzano, Giovani Gellesi, Cani Giani gibi zevat. Biraz sonra yedinci Clement'nın papalığı zamanında Fracesco Berini Mikelanjın samimî ve fakat tehlikeli dostu olan ve hakkında deveran eden bütün şayiaları kendisine naklederek Raphael taraftarlarına karşı husumetini körükle-

hoven tarzında bir Tuna köylüsü gibi tahayyül etmek ve öyle göstermek hatadır. Yüksek bir harsa sahip bir İtalyan aristokratıdır. San Marco bahçelerinde Laurent le Magnifiquenin yanında geçmiş olan gençliğinden itibaren, İtalyanın büyük senyorlarının, prenslerinin, yüksek sınıftan rahiplerinin(1) muharrirlerinin(2) artistlerinin(3) en necipleri ile dai-

---

yin Fra Sebastiano del Piombonın nükteler saçan meclisleri. Bilhassa Vittoria Colonna zamanında Floransalı bir tacir olup işlerinde kendisine fikir veren ve en samimî dostu olan Luiginin mahfili. Mikelanj, bu mahfili de Donato Giannottiye, musikişinas Archadelte ve güzel Cocchinoya mülâki oluyordu. Hepsininde şiire, musikiye ve nefis san'atlare ve nefis yemeklere karşı müşterek aşkları vardı. Mikelanj kırk sekiz mersiyesini Cocchionın ölümünden dolayı yese düşmüş olan Riccio için yazmıştır; Riccio da her mersiyeye mukabil ona alabalıkları, mantarlar, kavunlar, güvercinler ilâ göndermiştir. (Şiirler, Frey tab'ı LXXIII) Riccionın 1546 da vefatından sonra Mikelanjın artık dostu, ahbabı yoktur. Talebeleri vardır: Vasari Condivi, Daniel de Volterre, Bronzino, Leone Leoni, Benvenut Cellini Mikelanj bu şakirtlerine perestiş derecesinde ihtiraslı bir muhabbet telkin ediyordu. Bilmukabele onlara karşı rikkatli bir muhabbet besliyordu.

(1) Mikelanj, gerek Vaticandaki vazifesi dolayısile ve gerek dinî fikirleri itibarile kilisenin yüksek erkânı ile bilhassa münasebatta bulunmuştur.

(2) Mikelanjın Maghiaveli tanımış olduğunu kaydedelim. Biagio Buonaccorsinin Maghiavele, 6 eylul 1508 de, göndermiş olduğu bir mektupta kendisine Mikelanj vasıtasile bir kadına (ismi mezkûr değildir) ait bir paranın yollandığından bahsedilmektedir.

(3) Şüphesiz, en az san'atkârlardan dostu olmuştur. Tabiî hayatının sonları müstesna; o zaman, etrafını kendisine perestiş eden

ma münasebatını muhafaza etmiştir. Mikelanj, şair Francesco Berini(1) ile nükteperdazlıklar eder, Benedetto Varchi ile muhaberatta bulunur, Luigi del Riccio ve Donato Giannotti ile şiirler teati ederdi. Herkes onun muhaveresini, san'ate dair olan derin mütalealarını ve eserlerini aşkla tetkik etmiş olduğu Dante hakkındaki mülâhazalarını, fikirlerini arar,

---

talebesi çevirmiş idi. Artistlerin ekserisine karşı az temayülü, muhabbeti vardı. Ve bunu gizlemezdi Leonar de Vinci, Perugin, Francia, Signorelli, Raphaél, Bramante, San Gallo ile arası çok bozuk idi.

Jacopo Sansovino, 30 haziran 1517 tarihinde kendisine şöyle yazıyor: (Senin bir kimsenin lehinde bulunduğun güne lanet olsun! (Maamafih bu hal, Mikelanjın bilâhare Sansovinoya 1524 de ve sarilerine hizmet ve muavenet etmesine mâni olmadı. Fakat dehası kendi idalinden başka ideali sevmesine mâni olacak derecede ihtiraslı idi, kendisinde sevmediği şeyi sever gibi görünmiyecek derecede fazla samimî idi. Maamafih Romayı ziyaret ettiği zaman Titiene karşı pek mültefit davrandı. Daima harsı pek okadar kuvvetli olmıyan artistler meclisine, muharrirlerin ve iş adamlarının meclislerini tercih ederdi.

(1) Dostane ve hezel vadisinde manzum mektuplar teati etmişler (şiirler, LVII, CLXXII) Barni, Capitolo a Fra Sebastiano el Pombosında Mikelanj hakkında muhteşem bir methiye yazmıştır. Bunda diyor ki: (Astré, adalet fikirlerinin timsali olduğu gibi Mikelanj da heykeltraşlık ve mimarlık fikrinin bizzat timsali idi; iyilik; hayırhahlığının ve zekânın ta kendisi idi.) Berni, onu ikinci Eflâtun diye yadeder, ve diğer şairlere teveccüh ederek ekseriya istişhat makamında zikredilen şu mükemmel sözü söyler: (Ey ahenkli aletler, size sükût yaraşır! Siz ancak birtakım lâkırdılar söylersiniz, bir şeyler söyleyen yalnız odur.)

(Ei Dice, et Voi Dite Parole.)

isterdi. Romalı bir kadın(1) diyorki: (Mikelanj, istediği zaman, misline Avrupada güç tesadüf olunabilecek derecede ince ve cazip tavırlı centilmen olurdu). Giannotti ile Francois de Hollandanın muhavereleri, ince nezaketini ve kibar aleminin itiyatlarına ne derece de vâkıf olduğunu ispat eder. Bazı prenslere yazmış olduğu mektuplardan(2) anlaşıldığına göre Mikelanj için mükemmel bir nedim olmak dahi güç bir iş değil idi. Kibar âlem, hiçbir zaman ondan kaçmamış belki kendisi bu âlemi uzakta bulundurmuştur. Muzafferane, şeref ve şana mustağrak bir hayat sürmek elinde idi. O, İtalyanın dehasını temsil ediyor ve mesleği hayatının son zamanlarında, büyük Rönessansın berhayat kalmış son yadigârı sıfatile, onu nefsinde canlandırıyor ve tek başına bütün bir asrın şerefini taşıyordu.

Ona fevkalbeşer bir mevcut nazarile bakanlar yalnız artistler değildi(3). Onun san'at sahasındaki hükümranlığı önünde prensler de baş eğiyorlardı.

---

(1) Donna Argentina Malaspna, 1516 da

(2) Bilhassa birinci françdisye mektubu, 26 nisan, 1546

(3) Condivi, Vie de Mikel Ange namındaki eserine şöyle başlar: (Cebanı hakkın inayeti rabbaniyesi ümidin fevkinde olarak beni yeğane ressam ve yeğane heykeltraş Mikelanj Buanorottiyi yalnız görmeğe değil, onun mülâkatlarından, muhabbet ve itimadından mütene'im olmağa lâyık kıldığı saatten beri bu nimetin şükranını eda maksadile ve böyle bir adamın sairlerine misal olması gibi bir faide temin etmek gayesile onun hayatında medih ve takdire lâyık gördüğüm her şeyi cemetmeğe teşebbüs ettim.)

Birinci François, Cathérine de Medicis onu tepçil ediyorlardı(1). Cosme de Medicis kendisini âyan tayin etmek istedi(2) Romaya geldiği zaman(3) ona arkadaş ve hemayar muamelesi yaptı, yanına oturttu, kendisile mahremane görüştü. Cosmenin oğlu Don Francesco de Medicis, onu serpuşu elinde olduğu halde kabul etti. Ve (bu fevkalâde nadir zata karşı hudutsuz bir hürmet gösterdi)(4). Kendisinin yalnız dehası değil aynı zamanda (büyük faziletkârlığı) da tevkir ediliyordu(5). İhtiyarlığında Goethe, Hugo derecesinde etrafında bir zafer ve şeref halesi teşkil etti. Fakat o, başka bir cevherden idi. Kendisinde ne birinin iştihar susuzluğu, ne de ötekinin - fevkalâde serbest fikirli olmasına rağmen - âleme ve müesses nizama karşı beslemekte olduğu burjuva hürmeti yok idi. Mikelanj, şerefi istihkar ediyor, âlemi istihkar ediyor ve papalara hizmet ediyorsa, bunu (kerhen) yapıyordu. Hatta (papaların kendisile görüşerek ve kendisini aratarak bazı defa canını sıkmakta olduklarını gizle-

(1) Birinci François 1546 da; Catherine de Medicis 1550 da Catherine kendisine Blois den yazıyor ve (bütün dünya ile beraber, bu asırda her kime olursa olsun faik olduğunu bildiği için) ikinci Henrinin at üzerinde bir heykelini ve hiç olmazsa bunun bir desenini yapmasını rica ediyordu (14, teşrinisani, 1559).

(2) 1552 de Mikelanj, cevap vermedi: Dokum buna canı sıkıldı. Benvenoto Gellini bunu kendisine hatırlattığı zaman Mikelanj, müstehziyane bir mukabelede bulundu.

(3) 1560 Teşrinisanisinde.

(4) 1561 Teşrinievelinde.

(5) Vasari (Mikelanjın Cosme tarafından kabulü münasebetile.)

miyor ve (onların emirlerine rağmen, keyfi istemediği zaman, yanlarına gitmeği ihmal ediyordu)(1) (Bir insan gerek tabiati ve gerek aldığı tahsil iktizası merasimden nefret eder, müraililği istihkar eyler ise o adamın dediği veçhile, yaşamasına müsaade etmemek manasızdır. Eğer sizden bir şey istemiyor ise, meclisinize talip değil ise, niçin siz onun meclisine, musahabatına talip oluyorsunuz? Onun kendisini âlemden uzak yaşatan inzivasına mugayir olan bu gibi boş ve abes şeylere tenezzül etmesini niçin istiyorsunuz? Kendi dehasının değil de, budalaların hoşuna gitmeği düşünen kimse yüksek bir insan değildir)(2).

Binaenaleyh Mikelanjın kibar âlemle olan münasebatı munhasıran zarurî veya tamamen fikrî olan münasebattan ibaret idi. Bu âleme mensup kimselerin kendi samimiyeti harimine girmesine müsaade etmiyordu; papalar, prensler, edipler ve artistlerhayatında pek az mevki işgal ediyordu. Bunlar arasından haklarında samimî ve ciddî bir muhabbet ve teveccüh beslediği adetleri mahdut kimselerle de devamlı bir dostluk tesis etmesi ender idi. Dostalrını sever, onlara karşı alicenabane hareket ederdi. Lâkin tab'ındaki şiddet, gururu ve şüpheleri kendilerini en ziyade mürüvvete garketmiş olduğu kimselerin düşmanı can kesilmesine sebebiyet veriyordu. Bir gün şu güzel ve acıklı mektubu yazdı:

---

(1) *Françoiz de Hollande: Entretius sur la Pienture*

(2) Keza

(Zavallı nankör, tab'an, o suretle yaradılmıştır ki ıstıraplı bir zamanında imdadına koşacak olsanız kendisine verdiğiniz şeyi evvelce size vermiş olduğunu söyler. Alâkadarlığınızı ispat etmek için kendisine iş verseniz, bu işi kendisine havale etmeğe mecbur olduğunuzu, çünkü bu işten hiçbir şey anlamadığınızı söyler. Nail olduğu bütün nimetlere mukabil, bu nimetlerde bulunan kimsenin buna mecbur olduğunu beyan eder. Eğer alınan nimetler inkâr edilemiyecek derecede bahir ve bedihî ise o zaman nankör, lûtfuna mazhar olduğu kimsenin fahiş bir hataya düşmesine uzun müddet intizar eder. O vakti, onun aleyhinde bulunmak ve her türlü minnet kaydından kurtulmak için eline bir fırsat geçmiş demektir. İşte, bana karşı daima bu suretle hareket edildi. Buna rağmen, bana müracaat eden hiçbir san'atkârı iyilik yapmadan, hem de hulûsu kalp ile, memnun etmeden geri çevirmedim. Böyle olduğu halde benim garip tabiatımı, müptelâ olduğumu iddia ettikleri deliliğimi ki kendimden başka kimseye zararı yoktur ele alarak aleyhimde bulunanlar; bana hakaret ederler. Bu, bütün iyi insanların nasibidir(1).

*
**

Kendi evinde oldukça sadık ve hulûs sahibi fakat vasat derecede kabiliyetli muavinleri vardı. Onları bu suretle vasat kabiliyette intihap etmekten maksadı, muti aletlere malik olmak mesai arkadaşı istememek olduğunu söylüyorlardı; bu muhik te olabilirdi.

(1) Piero Gondiye mektup 26 Kânunusani, 1524

Fakat Condivi, diyor ki:

(Öğretmek istemediği suretinde bazı kimselerin serdetmekte oldukları muahazeler, doğru eğildir. Bilâkis, o, bunu memnuniyetle yapardı. Fakat maatteessüf, ya kabiliyetsiz olan veya kabiliyetli olup da sebatkâr olmıyan ve birkaç ay tedrisatından istifade ettikten sonra kendilerini üstat zanneden kimselere tesadüf etmesi mukadder imiş.)

Muavinlerinden istediği birinci meziyet mutlak bir itaat idi, kendisine karşı serkeşane bir tavır takınanlara nasıl kat'iyyen merhamet etmemiş ise mütevazi ve sadık şakirtlerine de o derecede şefkat ve alicenaplık göstermiştir. (Çalışmak istemiyen)(1) ve çalıştığı zaman yaptığı iş ile *Crhrist de la Minevreyi* tamir kabul etmiyecek surette bozmaktan ibaret olan beceriksiz ve tenbel Urbanonun bir hastalığı esnasında Mikelanj, kedisine babacasına ihtimamlarda bulunmuş idi(2). Urbano, Mikelanjı, (en iyi peder kadar aziz) diye yadederdi. Piero di Gianoto (bir evlât gibi sevildi). Silvio di Giovanni Cepparello, Andre, Dorianın hizmetine girmek için Mikellanjın evinden

(1) Vasari, Mikelanjın muavinlerini şöyle tavsif eder; Pietro Urbano de pistoie, zeki idi. Fakat kendisini zahmete sokmak istemedi. Antonio Mininin hüsnüniyeti vardı; lâkin zeki değildi. Ascanio della Ripa Transone, çok gayret etti amma hiç bir şeye muvaffak olamadı.

(2) Mikelanj onun ufak rahatsızlıklarından endişeye düşer. Urbanonun parmağındaki bir kesik kendisini son derece alâkadar eder. Dinî vazifesini ifa etmesine nezaret eder. (Mektuplar, 29 mart 1518).

çıktığı zaman son derece meyus olur ve tekrar alınması için yalvarır. Antoniomininin rikkatli macerası Mikelanjın muavinlerine karşı göstermiş olduğu uluvvücenabın bir misalidir. Vasariye nazaran (hüsnüniyet sahibi ve fakat zekâdan mahrum) talebelerinden olan Mini, Floransalı bir dul kadının kızını seviyordu. Ebeveyninin arzusu üzerine Mikelanj, onu Floransadan uzaklaştırdı(1). Kendisine şahane bir hediye verid. Lédanın(2) bütün desenlerini, kartonlarını, resmini, onun için gerek balmumundan ve gerek çamurdan yapmış olduğu bütün modelleri ihda etti. Bu servete konan antonio, gitti(3). Fakat Mikelanjın projelerini altüst eden talih, mütevazi dostunun projelerini daha ziyade berbat etti. Mini Ledanın tablosunu göstermek üzere Parise gider. O sırada Birinci François Pariste bulunmaz. Antonio, tabloyu dostlarından İtalyan Giuliano Buonaccorsiye saklamak üzere bırakır ve Lyon'a giderek orada yerleşir. Dört ay sonra Parise döndüğü zaman tablonun yerinde yeller estiğini görür. Çünkü Buonaccorsı, tabloyu kendi hesabına Birinci François'ya satmıştı. Bu hal muvacehesinde çıldırmak derecesine gelen, çaresiz ve kendisini müdafaaya gayrımuktedir bir vaziyette kalan ve yabancı bir şehirde kimsesiz bir

(1) Mikelanj, 1529 da Floransadan kaçtığı vakit Fransaya Antonio Mini ile beraber geçmek istemiş idi.

(2) Muhasara esnasında Duc de Ferrare için yapmış fakat, mumaileyhin sefirinin kendisine karşı hürmetsizlikte bulunmasına binaen, teslim etmekten imtina etmiş olduğu tablodur.

(3) 1531

hale düşen Antonio, 1533 senesi nihayetlerinde kederinden ölür.

Fakat Mikelanja, muavinelri arasında en ziyade sevmiş ve ibzal ettiği muhabbeti kendisine ebedîlik temin etmiş olan şahıs, Urbino de Cagtel Durante ünvanile yadedilen Francesco D'amadoredir.

1532 senesinde Mikelanjın hizmetine girmiş ve onun emri altında ikinci Julesin kabrinin inşasında çalışmıştır. Kendisinden sonra ne olacağı Mikelanjı endişeye düşürüyordu.

(Ona diyordu ki; ben ölürsem, ne yapacaksın?)

(Urbino, şöyle cevap veriyordu: başka birisine hizmet ederim.) (Mikelanj: «betbaht! senin felâkenite çaresiz olmak isterim». Mukabelesinde bulunmuş ve ona bir sandık derununda 2,000 ekü vermiştir ki ancak imperatorların ve papaların verebilecekleri bir hediyedir.(1)

İlk evvelâ ölen Urbino olmuştur.(2)

Vefatının ertesi günü Mikelanj yeğenine şöyle yazıyordu.

(Urbîno, dün akşam saat dörtte öldü. Beni büyük bir acı ve şaşkınlık içinde bıraktı, kendisine olan muhabbetim dolayısile benim ondan evvel ölmem benim için daha tatlı olacak idi. O, buna lâyık

(1) Vasari.

(2) Mikelanjın son biraderi Gismordonun vefatından biraz sonra.

idi. Çünkü vekarlı, müstekim ve sadık bir adamdı. Onun ölümü ile öyle bir hale geldim ki kendimi adeta yaşamıyor zannediyorum ve artık bir daha rahata kavuşmıyacağım). Kederi çok derin idi. Bu keder, üç ay sonra Vasariye göndermiş olduğu bir mektupta daha yakıcı bir şekil alır:

(Aziz dostum Giorgio, ihtimal yazılarım fena olacak! Maamafih mektubunuza cevaben bir kaç kelime yazmalıyım. Biliyorsunuz ki Urbino öldü; bu benim için pek acı bir azap ayni zamanda Cenabı Hakkın bir lûtfudur. Bu lûtuf şundan ilerigeliyor ki o, yaşarken beni yaşattı, ölürken de bana ölmesini hem de istemiyerek değil, ölümü arzu ederek ölmesini öğretti. 20-26 sene yanımda kaldı. Onu daima emin ve sadık gördüm. Onu zengin yapmıştım; şimdi ihtiyar halimde desteğim, zahirim olacağını hesap ederken elimden kaçırdım. Onu cennette görmekten başka hiç bir ümidim kalmadı. Cenabı Hak ona ihsan etmiş olduğu mes'ut ölüm ile, yerinin cennet olduğunu bizlere işaret etti. Onun için ölümden daha ağır olan şey, beni bu yalancı dünyada, bu kadar ıstıraplar arasında zihayat olarak bırakmaktır. Şahsiyetimin en iyi kısmı onunla beraber gitti, bana kalan namütanehi bir sefaletten başka bir şey değildir)(1).

(1) 23 şubat 1556 Mikelanj, şu suretle bitirir0 (Dostluğunuza müracaat ve M. (Cellini) Benvenutodan, kendisine cevap vermediğinden dolayı, namıma özür dilemesini rica ederim. Bu düşünceler beni okadar müteellim ediyor ki yazı yazamıyacak hale geliyorum).

Şaşkınlığı arasında, yeğeninden Romaya gelmesini rica eder. Kederinden endişeye düşen Lionardo ile Gassandra gelir ve kendisini çok zayıflamış bulurlar. Mikelanj Urbinonun, oğullarının vesayetini deruhte etmek için kendisine tahmil etmiş olduğu mecburiyetten yeni bir kuvvet alır. Bu çocuklardan biri kendisinin vaftiz çocuğu idi ve ismini taşıyordu.(1)

Mikelanj'ın başka birtakım garip dostları da vardı. Sağlam insanlarda cemiyetin zorla tahmil ettiği mecburiyetlere, zaruretlere, karşı hâsıl olan aksülâmel ihtiyacı dolayısile Mikelanj fikirleri basit olan, beklenilmeyen nükteperdazlıklar yapan, lâubaliyane tavırlara sahip ve öyle herkese benzemeyen birtakım kimseleri etrafına toplamaktan hoşlanıyordu. Meselâ Carrarede taş yontucu Topolina, bunlardan biri idi. Bu zat (kendisini mümtaz bir heykeltraş zannediyor, ve Romadan mermer bloklar yüklü hiçbir kayığın, kendisinin yapmış olduğu üç veya dört figürü yükleyip götürmedikçe, hareket etmesine müsaade etmiyordu. Mikelanj, bu figürleri gördüğü zaman bayılacak derecede gülerdi.(2) Bunlardan bir diğeri de

(1) Urbinonun karısı Corneliaya iltifatlı, muhabbetli mektuplar yazar, küçük Michelangeloyu yanına almağı, (ona hattâ yeğeni Lionardonun çocuklarına göstermekte olduğu muhabbeten ziyade muhabbet göstermeği, ona Urbinonun öğrenmek arzusunda bulunduğu her şeyi öğretmeği) vadeder. (28 mart 1557) Mikelanj, 1559 da tekrar evlenmiş olan Carolinayi asla affetmemiştir.

(2) Vasari bu hususta kendi eserinde nakletmiş olduğu lâtifeler şakalar müteaddittir.

Valdarno da ressam Menighella idi. Bu da arasıra Mikelanja gelerek kendisinden bir Saint Roch veya bir Saint Antoine çizmesini istiyor ve sonra bu desenleri boyayarak köylülere satıyordu.

Kralların azıcık çalışmasını temine güçlükle muvaffak olabildikleri Mikelanj da Manighellanın tarifatı dairesinde bu desenleri yapmak için bütün işini gücünü bırakıyordu. Bu suretle yapmış olduğu eserler arasında harukulâde bir (Çarmıkte İsa vardır).(1) bunlardan birisi de bir berberdir. Bu adamda ressamlığa burnunu sokuyordu ve Mikelanj onun için bir Saint François aux Stigmates kartonu tersim etmiştir. Diğerleri de İkinci Jules makberesinde çalışan Romalı amelelerden biri idi. Bu da Mikelanj'ın tarifatını emirlerini son derece itaatle takip ederek, farkında olmaksızın, mermerden güzel bir heykel çıkararak şaşırmış ve kendisinin büyük bir heykeltraş olduğu zannına kapılmış idi. Lasca diye maruf olan lâtifeci kuyumcu Piloto; (resim yapmaktan ziyade gevezelik etmesini seven) ve her zaman (zevkalmaksızın mütemadiyen çalışmak, bir hıristiyana yakışmaz) demeği itiyat edinmiş olan tembel Indaco, bu tembel ressam;(2) ve bilhassa Mikelanjın, hakkında bir teveccühü mahsus beslemekte olduğu ziyansız ve maskara Giuliano Bugiaroini büyük san'atkârın bu nevi dostlarındandır.

---

(1) Vanari
(2) Vasari

(Giuliano, tab'an iyi bir adam idi, yaşayışı sade ve kendisi kötülükten ve hasetten azade idi. Bu halleri Mikelanjın çok hoşuna gidiyordu. Onun yalnız bir kusuru vardı; Kendi eserlerini fazla seviyordu. Lâkin Mikelanj, onu bundan dolayı bahtiyar addediyordu; zira hiçbir şeyden tamamen memnun olamıyan kendi şahsını bedbaht buluyordu. Günün birinde Ottaviano de Medicis, Giuliano'dan Mikelanjın bir portresini yapmasını talep etti. Giuliano işe başladı ve Mikelanjı iki saat hiçbir lâkırdı söylemeksizin, oturttuktan sonra onu çağırdı: (Mikelanj, gel, gör.. kalk.. fizyonominin esasını yakaladım). Mikelanj; ayağa kalktı, portreyi görünce gülerek şöyle dedi:

(Ne yaptın.. gözümün birisini şakağıma batırmışsın: biraz dikkatli bak!) Giuliano, bu sözler üzerine hiddetlendi. Bir portreye, bir modeline baktı ve bu bakışlarını birkaç defa tekrar ettikten sonra kemali cür'etle şu sözleri söyledi: Bana hiç te öyle gelmiyor. Maamafih yerine otur da icap ediyorsa tashih edeyim). Mikelanj, tebessüm ederek Giulianonun karşısına oturdu. Giuliano birkaç defa bir ona bir de yaptığı resme baktı ve sonra ayağa kalkarak şöyle dedi: (Göz, benim yaptığım gibidir. Tabiat da onu öyle gösteriyor). Mikelanj, şu mukabelede bulundu (pek âlâ; tabiatın bir hatası. Ne yapalım.. devam et rengi pek esirgeme)(1).

(3) Vasari

Mikelanjın başka insanlara karşı göstermek itiyadında olmadığı ve bu küçük insanlara ibzal eylediği bu derece terahhumun kendilerini büyük birer san'atkâr farzeden ve ihtimal kendi cennetine rücuunu ilham eyleyen bu zavallı mecnunlara karşı duymakta olduğu müşfikane merhametten mümbais olduğu farzolunabildiği kadar insanların gülünç cihetlerinden(1) neşat duyan müstehzi bir lâtifeciliğin tezahüratında bulunduğu da söylenilebilir. Bütün bunlarda lâtife ve ayni zamanda hüzün ile memzuç derin bir istihza vardır.

*
**

İşte Mikelanj, bu suretle kendi mütevazı dostları, muavinleri mecnunları ve daha mütevazı olan diğer dostlarile yâni, munis hayvanları tavukları ve kedileri ile yalnız olarak yaşıyordu(2). Esas itibarile yalnızdı ve gitgide daha ziyade yalnızlaşıyordu. 1548 de yeğenine şöyle yazıyor: (Daima yalnızım kimse ile

(1) Hemen hemen bütün muzlim ruhlar gibi, Mikelanjın da bazan mizacı lâtifeye kaçar idi. Berninin zevkine uygun hezel vadisinde şiirler yazardı. Fakat bütün lâtifeleri, şakaları daima haşin ve facıavî şekle yakın olmuştur. Başın malûliyetlerine ait olan mağmum karikatürü bu cümledendir (Şiirler LXXXI).

Bir aşk manzarası hakkındaki hezyanına bakınız (Şiirler, XXXVII).

(2) 1535 de bir gaybubeti esnasında Angiolini kendisine şöyle yazıyor:
"Tavuklarla horoz efendinin keyifleri yerinde, lâkin, yiyecekleri eksik olmamakla beraer, kediler sizi görmediklerinden dolayı keder içindeler.)

konuşmuyorum.) Mikelanj insanların yalnız meclislerinden değil, hattâ menfaatlerinden, ihtiyaçların, zevklerinden ve düşüncelerinden de ayrılmış, uzaklaşmışdı.

Kendisini zamanının insanlarına rapteden son ihtirası cumhuriyetçilik ateşi de sönmüşdü. Bu ateş, Mikelanj 1544-1546 senelerinde tutulmuş olduğu iki vahim hastalık esnasında dostu Riccio tarafından cumhuriyetçi ve töhmet altında bulunan Strozzililerin nezdine alındığı zaman son bir şule ile parlamıştı. Nekahet halinde bulunan Mikelanj, Lyona iltica etmiş bulunan Robert Strozziden Fransa kıralına vaitlerini hatırlatmasını bilvasıta rica etmişti. Mikelanj bu ricasına şayet Birinci François, Floransanın hürriyetini temin edecek olursa beylik meydanına; masrafı kendisine ait olmak üzere, onu at üzerinde tunçtan bir keykelini rekzedeceği taahhüdünü ilâve etmişti.(1) 1546 senesinde, kendilerinden görmüş olduğu mihmannüvazlığa karşı bir şükran mukabelesi olmak üzere *Deux Captives* heykelini Strozzoya vermiş o da birinci François'ya ihda etmiştir(2). Fakat bu, siyasî hummanın son bir nöbeti idi. Giannoti ile 1545 te cereyan etmiş olan muhaverelerinin bazı fıkralarında mücadelenin faidesizliği ve şerre karşı ademimukavemet hakkında hemen hemen Tolstoyun fikirlerini söyler:

(1) Riccio Ruberto di Filippo Strozziye mektubu (21 temmuz, 1544).

(2) Bu heykeller elyevm (Louvre) müzesindedir.

(Bir adamı öldürmeğe cesaret etmek büyük bir hodbinliktir; çünkü onun ölümünden bir hayır çıkacağı veya yaşamasından bir hayır çıkmıyacağı kat'î surette bilinemez. Şer ile yâni katl ile işe başlanılmayacak olursa hayrın elde edilmiyeceğine kail olan kimselere hiç tahammül edemem. Zaman değişir, yeni birtakım vukuat zuhur eder, arzular tebettül eder, insanlar yorulur.. Ve, nihayette, hiç akla gelmeyen başa gelir). Vaktile gaddarların katli lüzumunu müdafaa etmiş olan ayni Mikelanj, şimdi dünyayı bir hareketle değiştirmeği tahayyül eden ihtilâlcilere karşı feveran ediyordu. Kendisinin onlardan olduğunu pek âlâ biliyordu. Ve bu hareketi acı acı takbih ve muahaze eden de yine kendisi idi. Mikelanj âhır ömründe Hamlet gibi her şeyden, düşüncelerinden, kinlerinden ve inanmış olduğu bütün şeylerden şüpheleniyordu. Filiyata, icraata arkasını çeviriyordu. Bir mektubunda şöyle yazıyor: (Ben devlet adamı değilim, ben namuslu ve hissi selim sahibi bir adamım). Diyen kimse hakikati söylemiştir. Yalnız Romadaki işlerim, devletlerin umuru kadar bana az kaygu verse idi! Artık nefret etmiyordu artık nefret edemiyordu. Çok geç kalmış idi:

Ahime, Lasso chi tropp'aspetta
Ch'i'gionga a suoi coforti tanto tardj!
Ancor, se be ben riguardj,
Un genereso, alter'e nobil core

Perdon'et Porta a chi L'offeno'amore[1] (Uzun bir intizardan yorgun düşmüş olan bana yazık. Arzu ettiği şeye pek geç vasıl olan bana yazık şimdi, şunu bil! Alicenap, vekur ve necip bir ruh, affeder ve kendisini tahkir edene muhabbetle mukabelede bulunur.)

⁂

Mikelanj, *Macel de'corvi de Trajan* furamuna nazır bir mahalde ikamet ediyordu. Orada bir evi ve ufak bir bahçesi vardı. Bu evi bir uşağı[2] bir kadın hizmetçisi ve ehlî hayvanlarile beraber işgal ediyordu. İyi bir; hizmetçiye düştüğü vaki değildi. Vasari, (bu hizmetçilerin hepsi ihmalci ve pisti) diyor. Hizmetçilerini sıksık değiştiriyor ve onlardan acı acı şikâyet ediyordu[3] hizmetçilerile olan nizaları, Beethovenin hizmetçilerile olan nizalarından aşağı değildi, ve mektupları, Beethovenin (muhavere defterleri) gibi, bu nizaların izlerini taşır. 1560 da Girolama

(1) Şiirler, CIX, 64 Mikelanj, bunda bir şairin, bir Floransalı ile muhaveresini tasvir eder. Bu şi'ri Alexandre de Medicisnin 1536 da Lorenzinh tarafından öldürülmesinden sonra yazmış olması muhtemeldir. İlk dafa olarak Giacomo Archadelnin bestesi ile beraber 1543 te intişar etmiştir.

(2) Bu hizmetçiler arasında bir de Fransız vardı. Riccardo Franzeze

(3) Leonardoya şöyle yazıyor (iyi ve temiz bir hizmetçi kadın istiyorum. Fakat, müşkül. Hepsi de pis ve sefih. Ayda iki jul veriyorum, Fakirane yaşıyorum. Fakat hizmetçime iyi para veriyorum. (Mektuplar 16 ağustos 1550).

namındaki kadın hizmetçiyi savdıktan sonra şöyle diyor: (Keşke buraya hiç ayağını basmasa idi §).

Odası, bir makber gibi muzlim idi(1).

(Orada örümcekler, binlerce eser vücude getiriyor, yumaklarını çözüyordu)(2). Merdivenin orta yerine, omuzunda bir tabut taşıyan (Ölüm) ü tersim etmiş idi(3).

Bir fakir gibi yaşıyor ve hemen hiç bir şey yemiyordu(4). Ve uyuyamadığından gece kalkıyor ve kalemini eline alarak çalışıyordu. Kendisine mukavvadan bir miğfer yapmıştı, bu miğferin tepesinde bir

---

(1) *La Mia Scura Tompa...* (Şiirler, LXXXI).

(2) Dov'é Aragn'e Mill'opre et lavoranti
Et Fandi lor filando furaioolo

(3) Tabutun üzerinde şu kitabe vardır:
Lo dico a voi, chal mondo avete dato
L'anima e'l corpo e lo spirto'nisieme:
In questa cassa oscua é'l vostro lato (Şiirler, CXXXVII)

Bunu size, dünyaya ruhu, cismi, fikri ayni zamanda bahsetmiş olan size söylüyorum:

Bu muzlim sandığın içinde hepsi vardır.)

(4) (Pek kanaatkâr idi. Gençliğinde tamamile mesaiye vakfı nefs edebilmek için biraz ekmek ve şarapla iktifa ederdi. İhtiyarlığında (Ruzuceza)yı vücude getirdiği zamandan itibaren biraz içmeği itiyat edindi, fakat yalnız akşamları, o da günün işini bitirdikten sonra ve pek mutedil bir surette. Bir dostunun kendisile beraber yemek yediği hiç vaki değildi veya nadirdi. Kimseden hediye de kabul etmek istemiyordu. Çünkü hediye edene karşı daima minnettar vaziyette kalacağı fikrinde idi. Kanaatkârlığı daima uyanık bulunmasını az uyumasını intaç etmiştir. (Vasari)

mum yanıyor ve bu suretle, eli yorulmaksızın, önündeki iş tenvir edilmiş oluyordu.)(1)

İhtiyarladıkça, daha ziyade inzivaya dalıyordu. Romada herkes uyuduktan sonra gece meşgalesine iltica etmek onun için bir ihtiyaç idi. Sükût, bir nimet; gece, onun nazarında bir dost idi:

(Ey gece! Ey karanlık olmakla beraber tatlı olan ve içinde her cehtin, sükûta kavuştuğu zaman! Kim seni takdir ve sena eder ise iyi görür ve iyi anlar ve kim seni tebcil ederse muhakemesi dürüst ve isabetli olur. Ratıp gölgenin ve istirahatin nüfuz ettiği her türlü düşünceyi makasınla keser, koparırsın, ve hayalen ekseriya beni bu âlemden, yukarıya, gideceğini umduğum âleme götürürsün. Ey ruhun ve kalbin düşmanı olan, her sefaleti durduran ölüm gölgesi, ey muzdariplerin ulvî ilâcı, sen hasta vücudumuza sıhhat verirsin, göz yaşlarımızı kurutursun, yorgunluklarımızı alırsın ve iyileri kin ve nefretten temizlersin.)(2)

---

(1) (Balmumu kullanmayıp keçi yağı kullandığına dikkat eden Vasari, kendisine bundan kırk libre gönderir. Hizmetçi bunu getirir. Fakat M. Ange, kabul etmez. hizmetçi şöyle der: (Bunları taşımaktan kollarım koptu geri götüremem, eğer istemiyorsanız, hepsini evin önündeki kuru çamura döküp yakacağım.) O vakit M. Ange, şöyle cevap verir: (Öyle ise koy bir kenara. Kapının önünde delilikler yapmanı istemem.) (Vasari)

(2) Frey bu şiirin tarihini 1546 yani (ruzuceza) ve *Chapelle Pualine*'nin vücuda getirildiği zaman olarak gösterir. - *Grimm* bu tarihin daha geç olduğunu söyler: 1554.

Vasari, bir gece ıssız evinde faciavî, pietası ve teemmülâtı ile baş başa yalnız kalmış olan ihtiyarı ziyaret eder:

Vasari, kapıyı vurunca M. Ange ayağa kalkar ve elinde bir şamdan olduğu halde kapıya gelir. Vasari, heykeli seyretmek ister. M. Ange, hiç birşey göremezsin diye elindeki mumu yere düşürür söndürür, Ûrbino başka bir mum aramağa gittiği sırada üstat, Vasariye dönerek şöyle der: (O kadar ihtiyarım ki ölüm, bazı defa kendisile beraber gideyim diye ayağımdan çekiyor. Günün birinde vücudum bu meş'ale gibi düşecek ve onun gibi hayatımın şulesi sönecektir.)

Ölüm fikri, günden güne daha muzlim daha çekici bir şekilde onu meşgul ediyordu. Vasariye şöyle diyordu: (Bende hiçbir düşünce yoktur ki o düşünceye ölüm demir kalemle kazılmış olmasın.)

Artık ölüm ona hayatın yeğane saadeti gibi geliyordu: (Mazimi hatırladıkça ki her saat vaki olur. O zaman ırkı beşerin hata ve zelâletini anlarım, ey sahte dünya! Senin müdahenekârlıklarına, vahî zevklerine inananlar ruhlarına acı ıstıraplar hazırlarlar. Tecrübe etmiş olan kimse senin, malik olmadığın ve asla malik olamayacağın, sulh ve hayrı nekadar çok vadettiğini bilir. Bahtı en nasaz olan kimse bu dünyada fazla müddet kalan kimsedir; ve az müddet yaşayan kimse alırete rahatça gider.

(Ey dünya, birçok senelerin son saatine doğru teşyi etmekte olduğu ben, senin zevklerinin ne

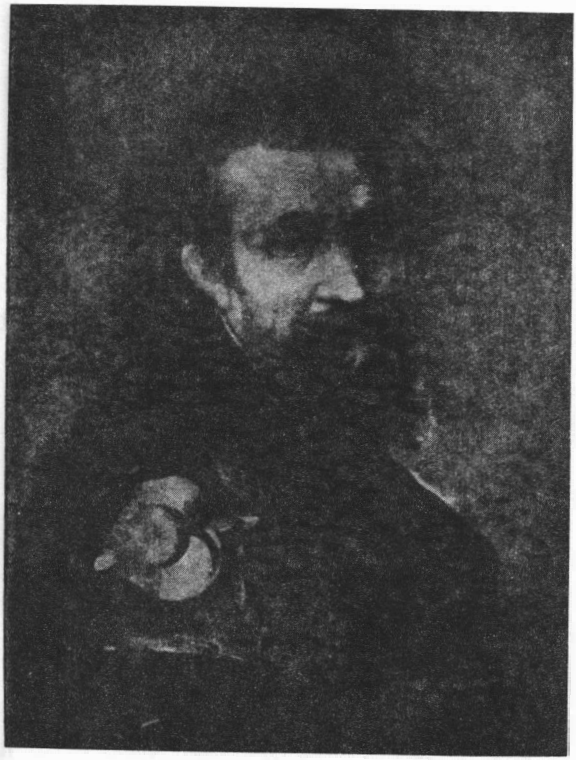
olduğunu pek geç anlıyorum. Malik olmadığın huzur ve sükûnu vadedersin. Doğmadan ölen istirahati vadedersin.. Söylüyorum; buna tecrübe ile vakıfım:

Maamafih gece gündüz daima çalışıyordu. Gayesiz, neş'esiz, adeta alışganlıkla çalışıyordu. Bir gün 1561 senesi Ağustos nihayetinde atelyesinde çalışırken birdenbire kendini kaybetti ve düştü. Birkaç saat sonra talebeleri gelip kendini kaldırdıkları zaman ayılan san'atkâr, otuz saatten beri bilâ fasıla çalışmakta olduğunu söyledi.

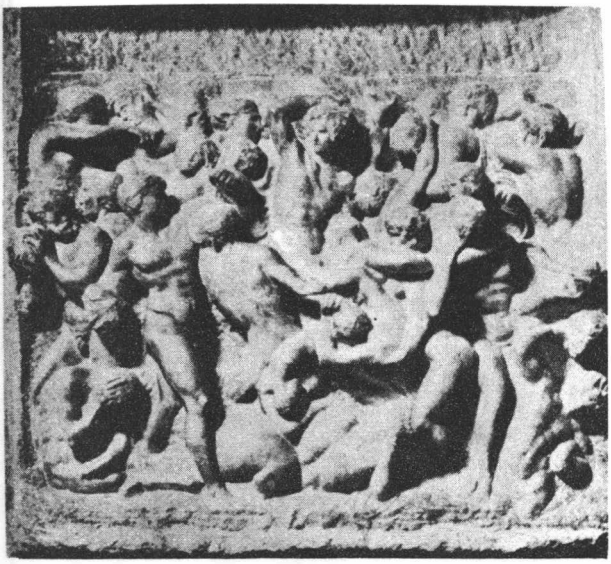
Fakat 1564 senesi baharında artık yakın bir akibetin alâmetleri görülmeğe başladı. Günden güne kuvveti azaldı. Uzun günler ve geceler mütemadiyen titriyor, hiçbir tedbir bu derunî düşünmeye mâni olamıyor. Son günlerde müthiş bir usanç ve iç sıkıntısına müptelâ olan bu doksanlık ihtiyar yatağında yatamıyor ve ölüm halinde elinde çekiç ve kalemi sendeleyerek, ne yaptığını bilmiyerek hezeyan halinde çalışıyordu. Kendisini ancak ölümünden bir kaç saat evvel yatırabildiler. İhtisarı uzun sürmedi son arzularını sordukları zaman (Ruhumu Allaha, vücudumu toprağa ve malımı aileme..) dedi. Ve ölürken muhabbeti kalbinde en büyük yer tutmuş ve istiklâl ve saadeti hayatının en büyük dert ve emelini teşkil etmiş olan sevgili vatanı (Floransada) defnolunmak istediğini söyledi. Öldüğü an 1564 senesi şubatının on yedinci gününün sabahı idi. Mikelanjın son arzusu yerine getirilmedi. Çünkü papa bu büyük adamın

ölüsünün bile Romadan çıkarılmasına razı olmadı. Ve *Saints Apàtres* kilisesi dahiline defnettiler.

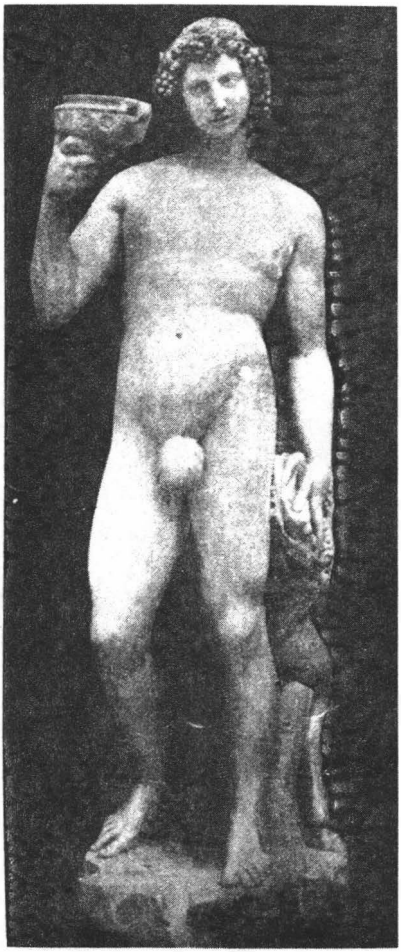
Diğer taraftan Floransa dokası *(Cosme de medicis)* bu büyük vatandaşın vasiyetini papaya rağmen yerine getirmek için tertibat aldı ve bir gece Mikelanjın cesedi gizlice Romadaki kiliseden alınarak bir balye halinde ve emteayi tüççariye gibi Flaronsaya getirildi. Floransa büyük san'atkârına muazzam bir cenaze alayı yaptı. Cenaze üç gün *Dwomo* kilisesinde teşhir edildi. Üç aylık olduğu halde cesette hiçbir tefessüh emaresi yoktu. Yalnız bu kuru cesedin yüzünde aynı istihkar ve nefret işmizazı baki kalmıştı. Cenazeyi Floransa dokası, bütün ekâbir, ecnebi sefirler, prensler, kiliseler ve san'atkârlar heyetleri takip ettiler. Ve halkı sokaklar istiap etmedi.

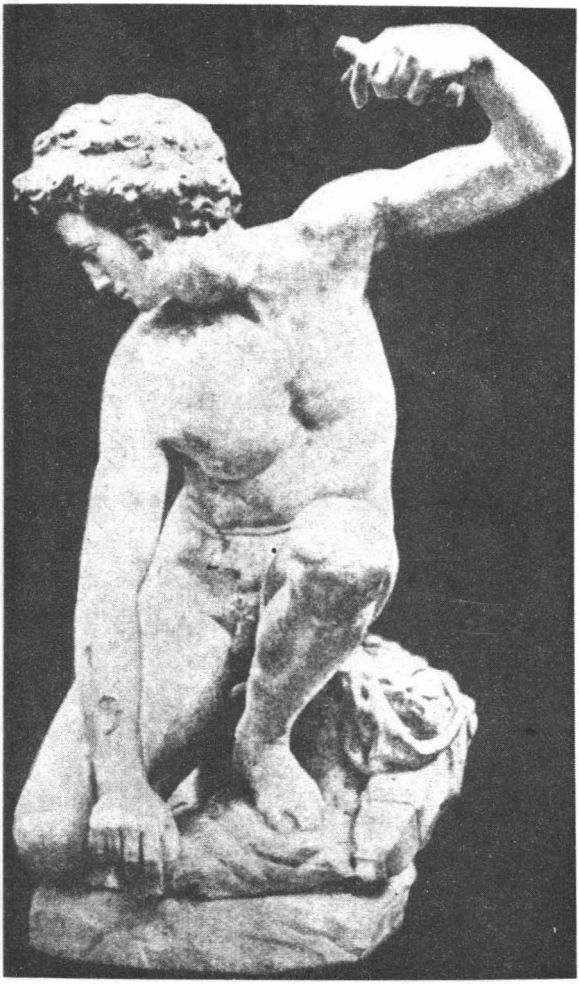
No: 1 MICHEL ANGE
MAROLLO VENUSTİ TARAFINDAN

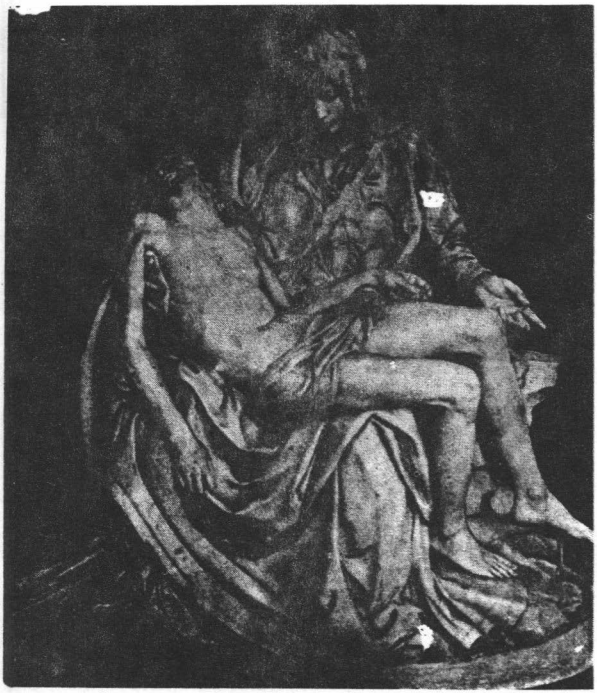
No: 2 SANTORLARIN MÜCADELESİ (79 cm 88cm)

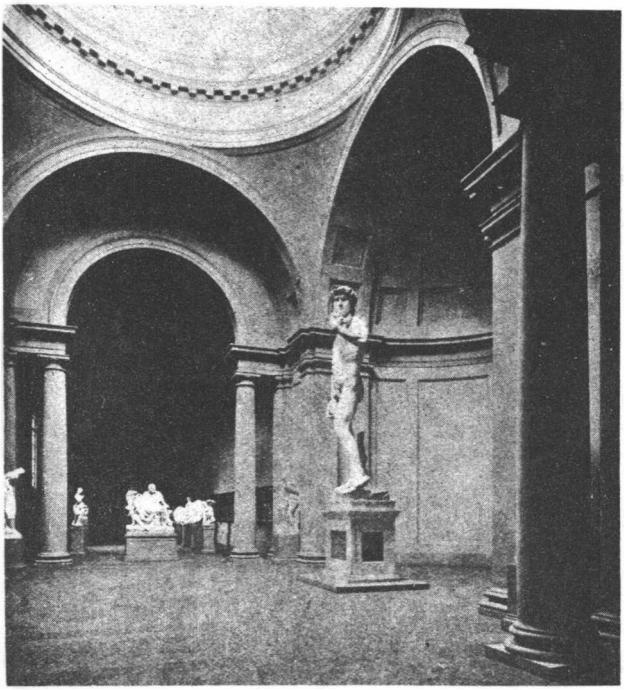
No: 3 BAKUŞ (2 m 08 cm)

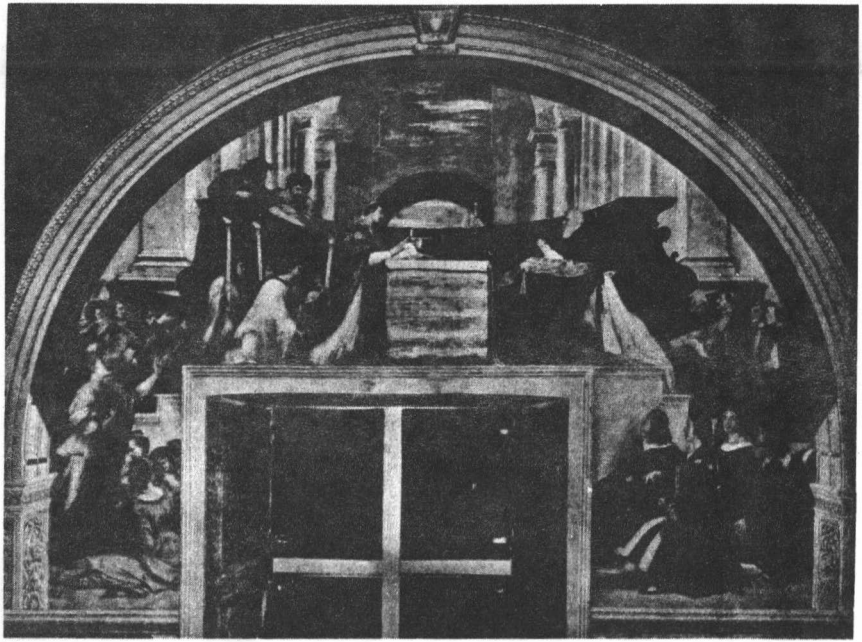
No: 4 KUPIDON (1 m 05)

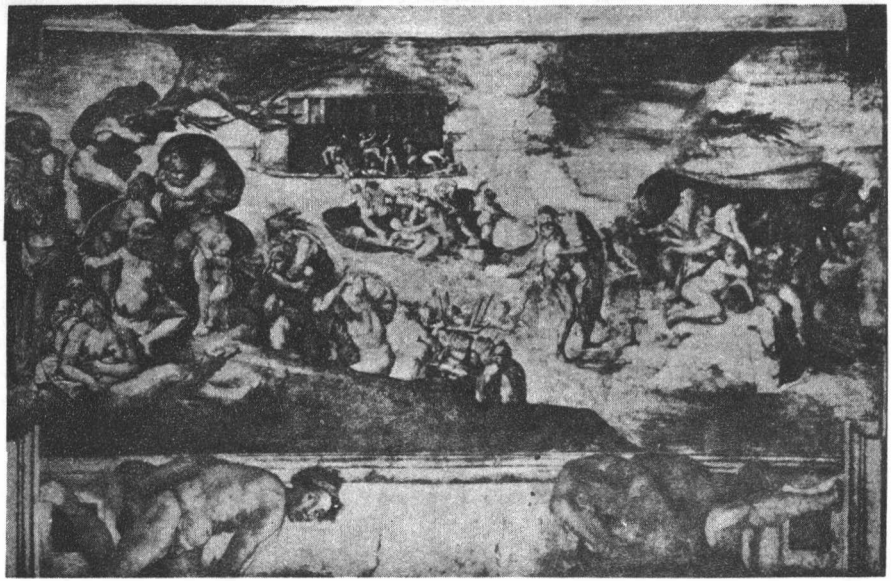
No: 5 PIYETA [1 m 75]

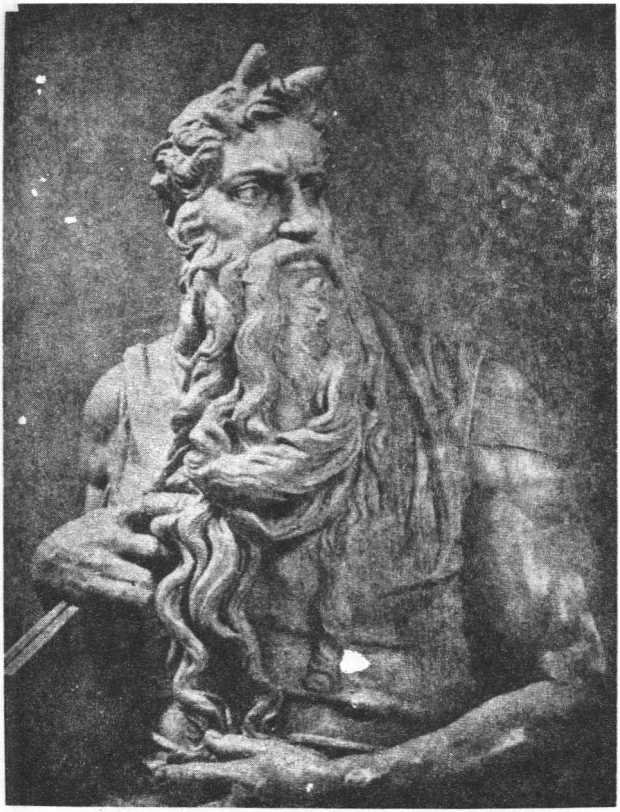
No: 6 DAVID (5 m 5)

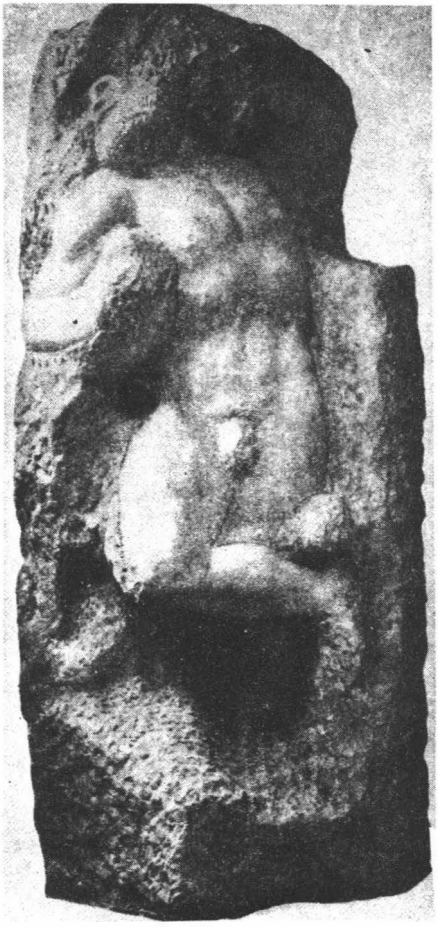
No: 7 RAPHAEL ODASININ BİR FRESKİ

No: 8 TUFAN

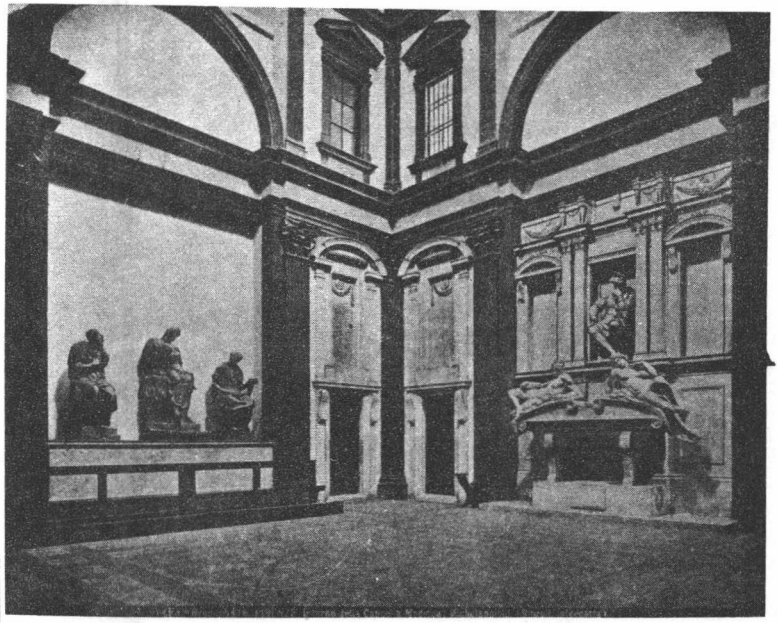
No: 9 MUSA (Teferruat)

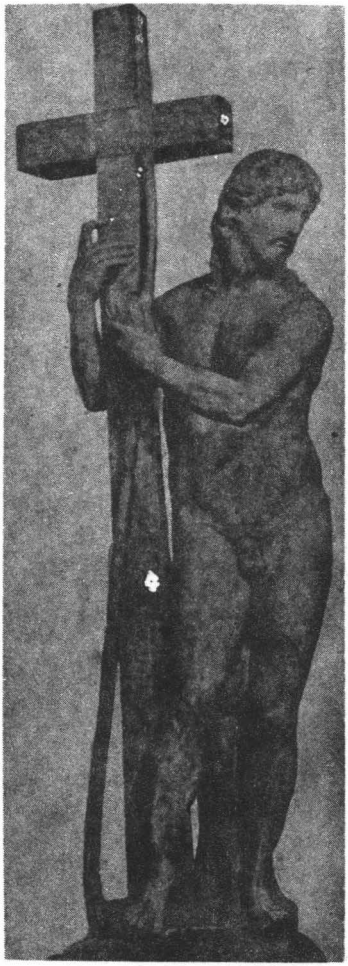
No: 10 BİTMEMİŞ ESERLERDEN BİRİ

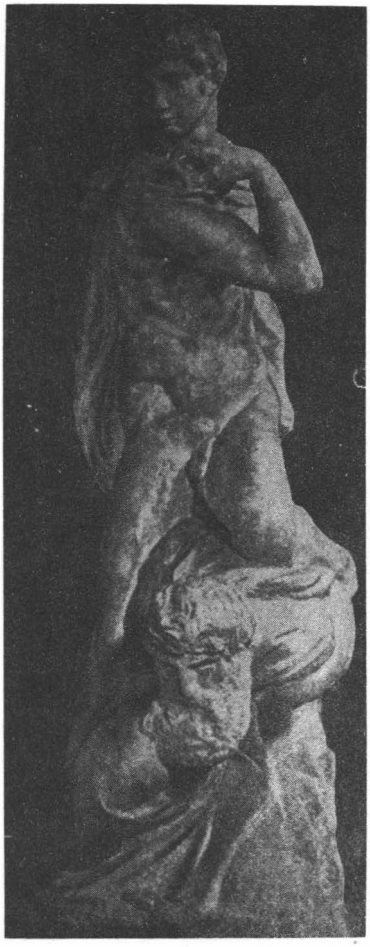
No: 11 St. MARİE DE LA MINERVE İrtifa (2 m, 07 cm) ROMADA St. MİNERVA KİLİSESİNDE BULUNAN BU MERMER HEYKELİN AYAĞI ZİYARETÇİLERİN TEMASINDAN AŞINDIĞINDAN NISFI GÜMÜŞLE İTMAM EİLMİŞTİR.

No: 12 MEDİCİSLERİN KİLİSESİ

No: 13 İSA (2 m 08 cm)

No: 14 MUZAFFER APOLLON (2 m, 08 cm)

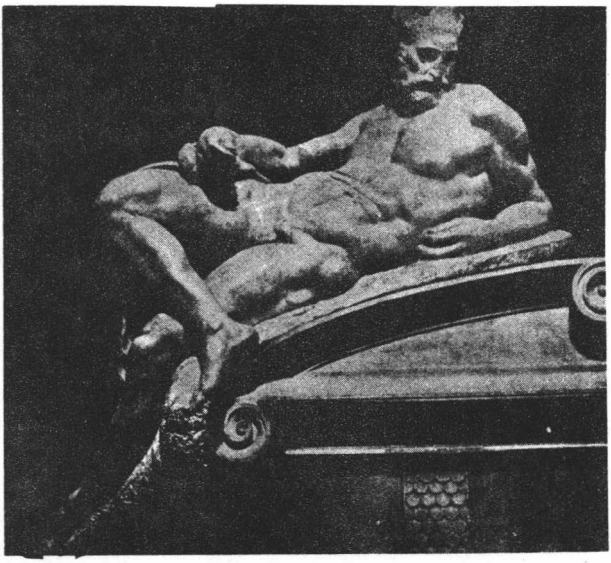
No: 16 JULIEN DE MEDICIS

No: 17 LAURANT DE MEDICIS

No: 18 GÜNDÜZ

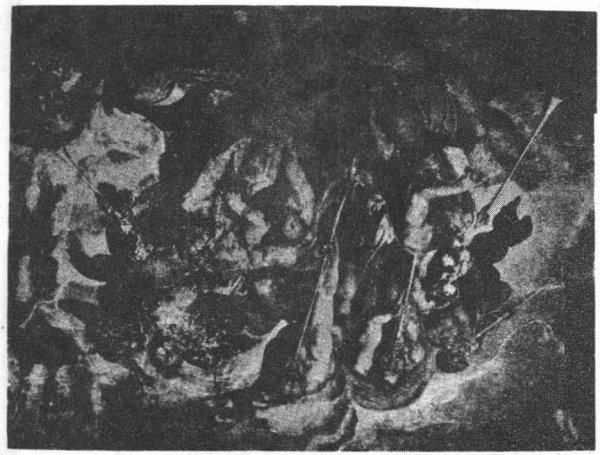
No: 19 GECE

No: 20 RUZI CEZA

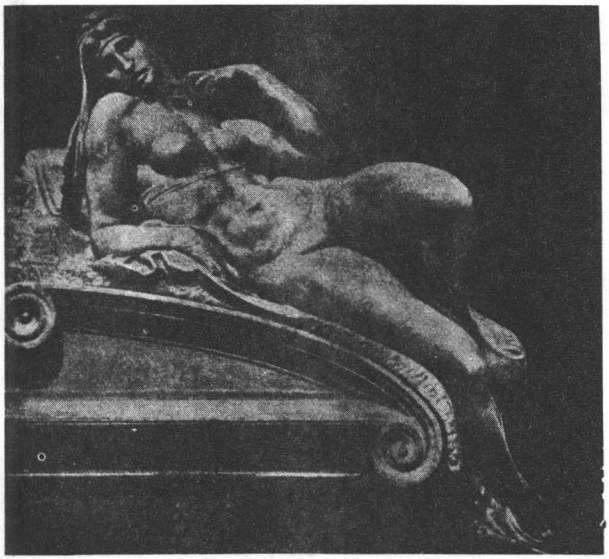
No: 21 **RUZI CEZA (Teferruat)**

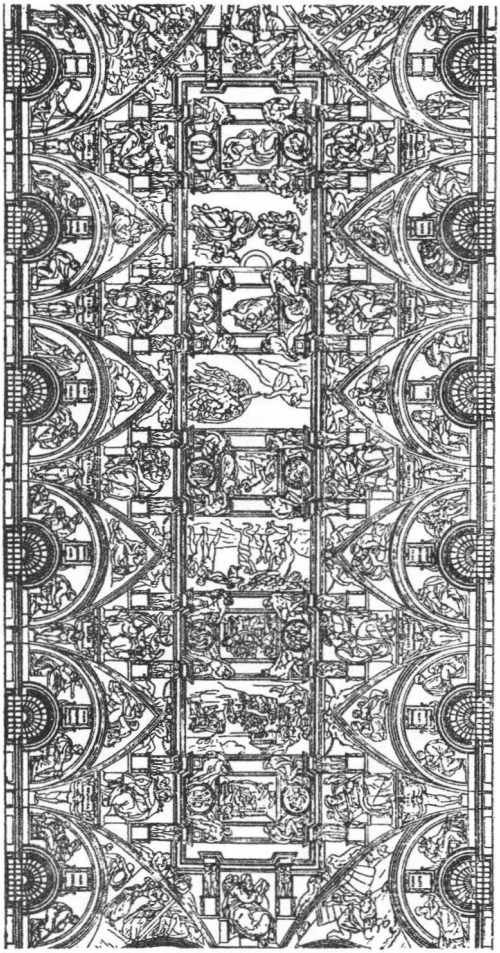
No: 22 RUZI CEZA (Teferruat)

No: 23 RUZİ CEZA (Teferruat)

No: 24

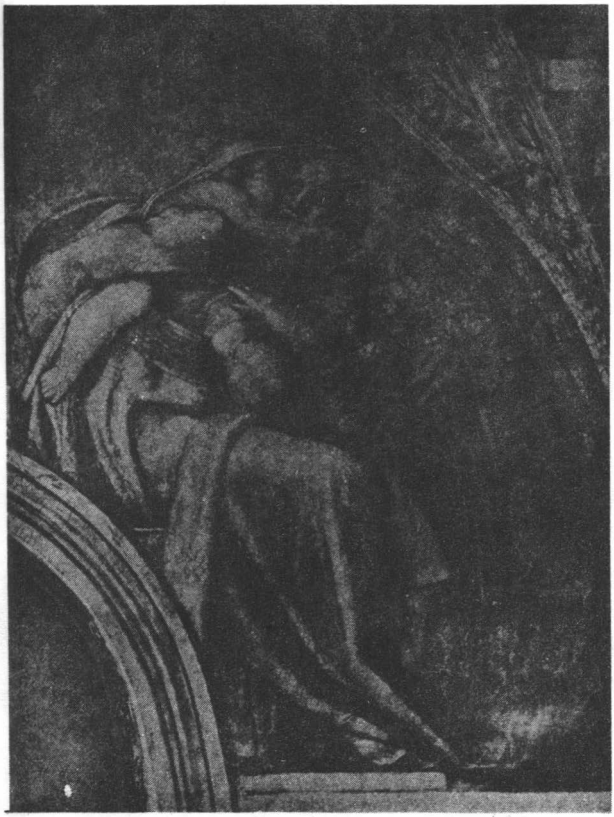
No: 25 TAVANIN UMUMÎ MANZARASI

No: 26

No: 27

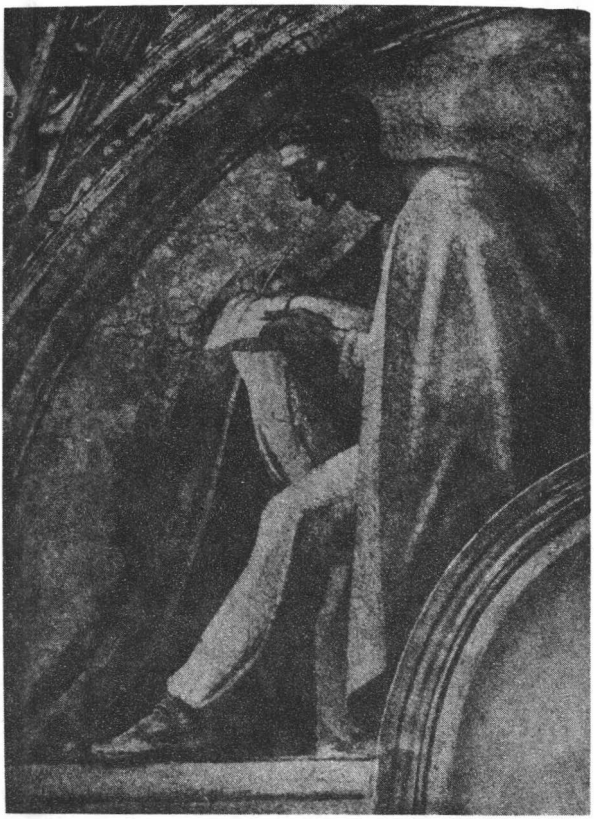
No: 28

No: 29

No: 30

No: 31

No: 32

No: 33

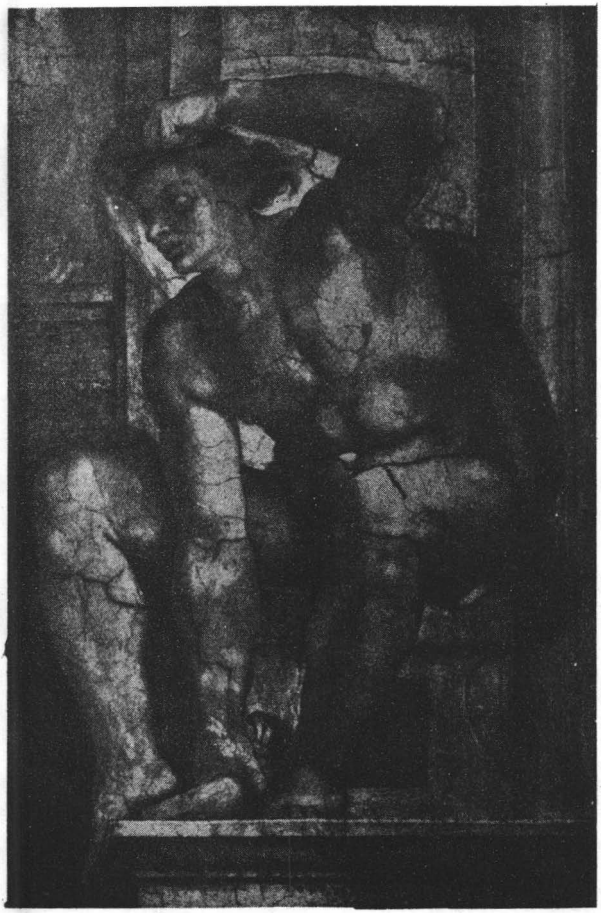
No: 34

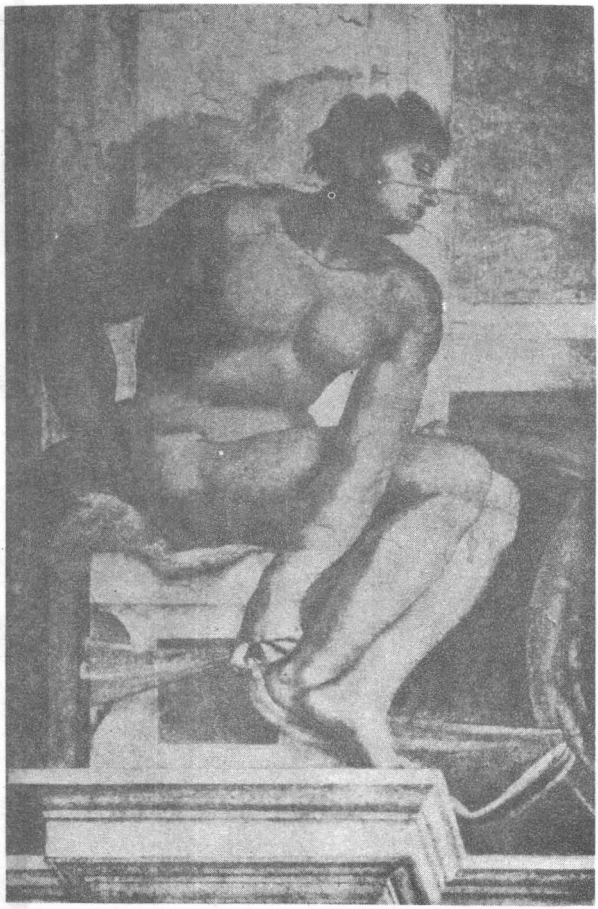
No: 35

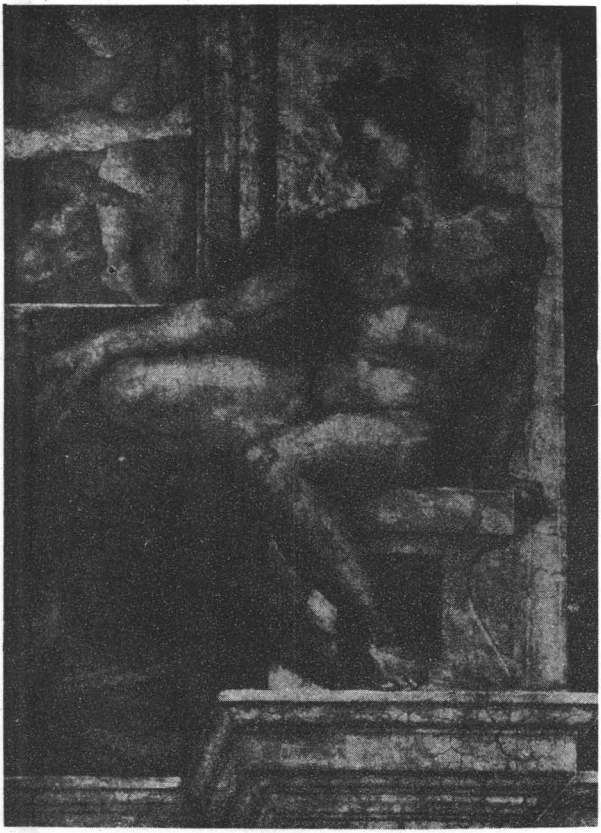
No: 36

No: 37

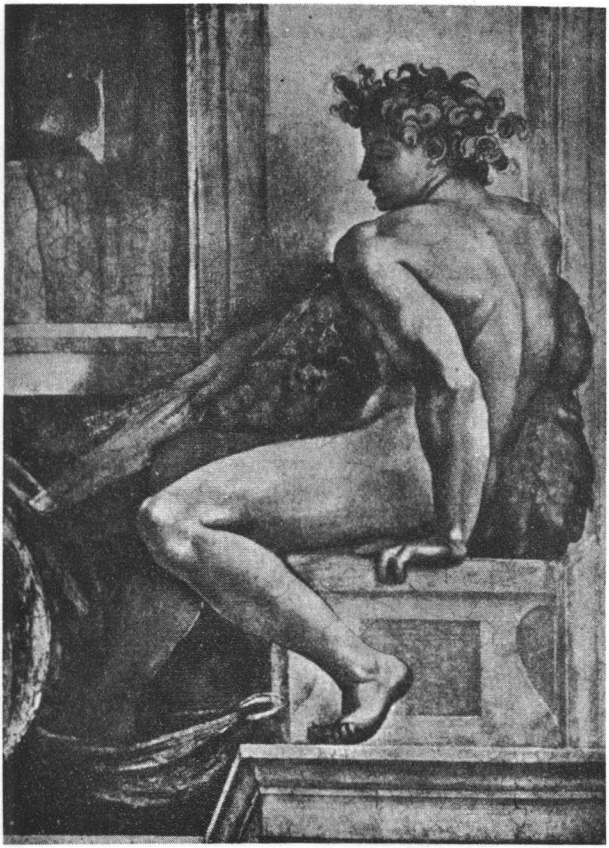
No: 38

No: 39

No: 40

No: 41

No: 42

No: 43

No: 44

No: 45

No: 46

No: 47

No: 48

No: 49

No: 50

No: 51

No: 52

No: 53

No: 54

No: 55

No: 56

No: 57

No: 58

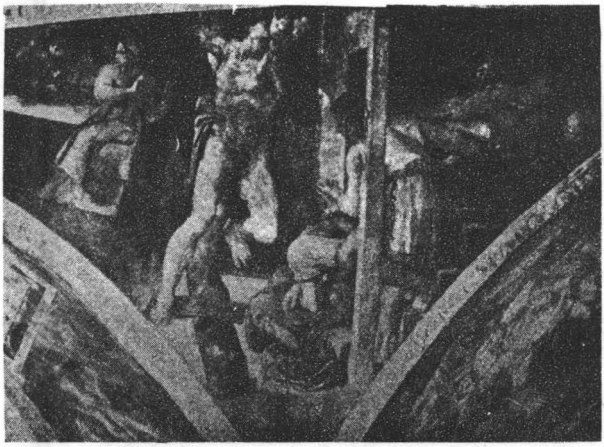
No: 59

No: 60

No: 61

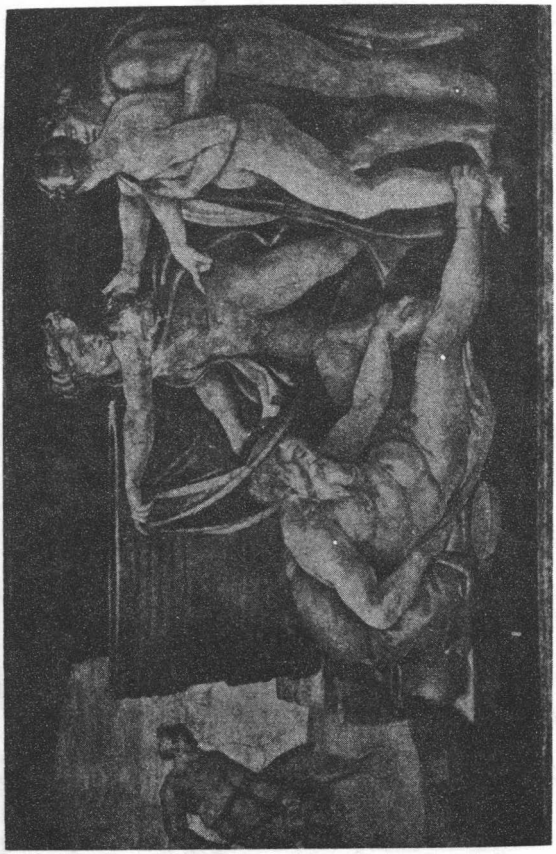
No: 62

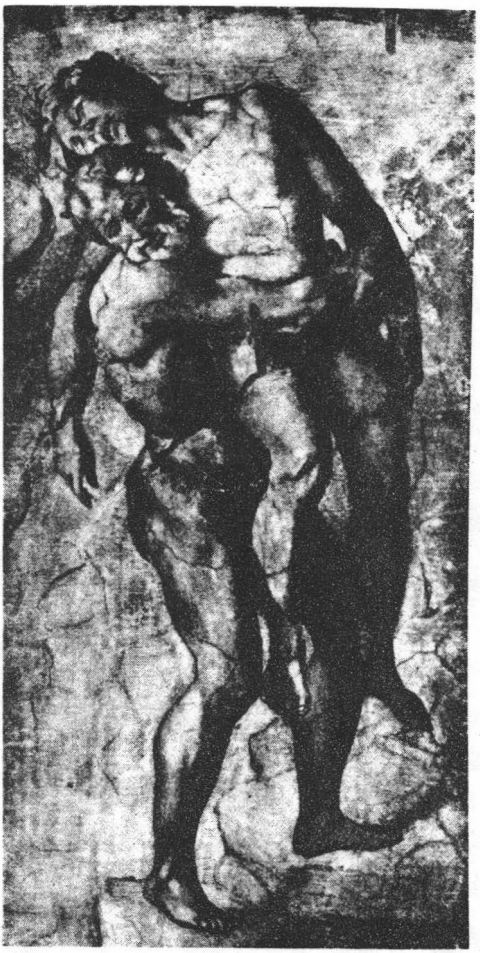
No: 63

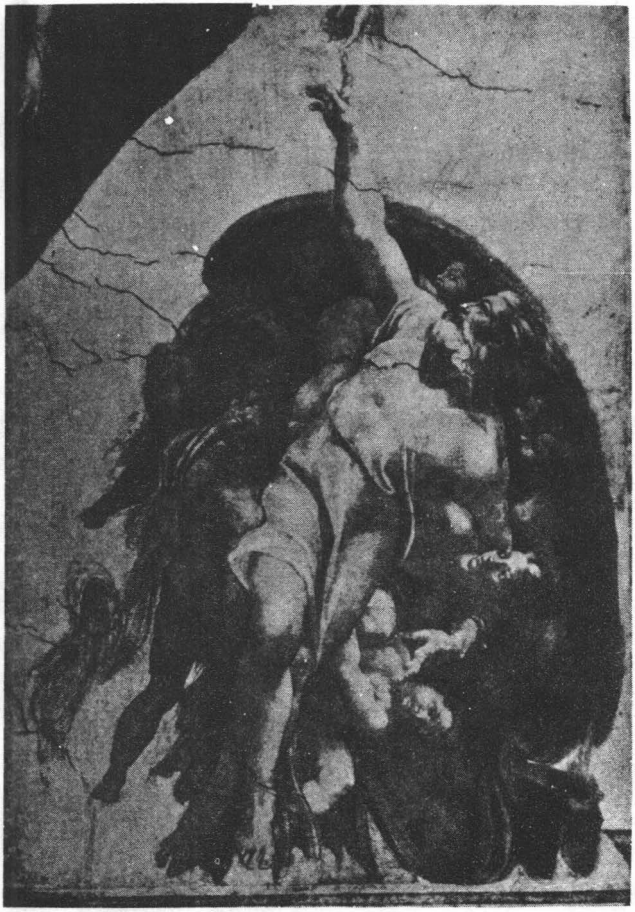
No: 64

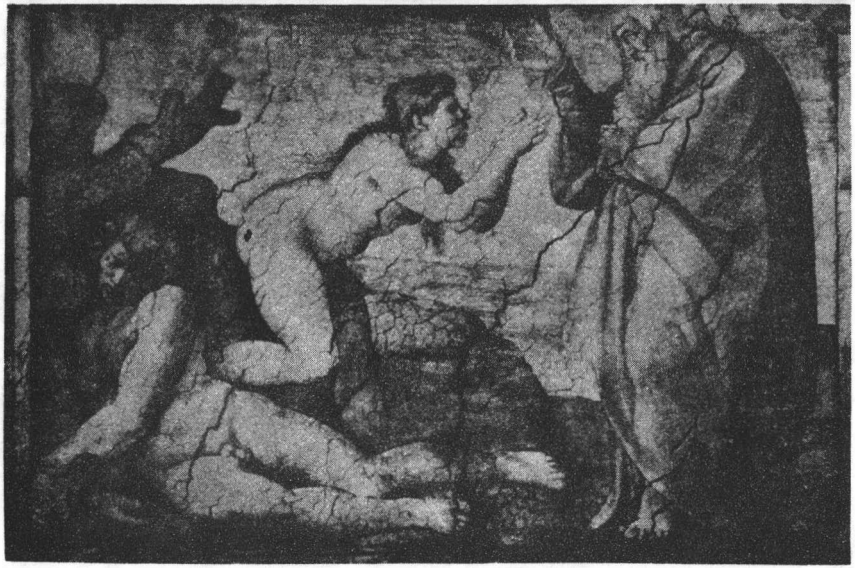
No: 65

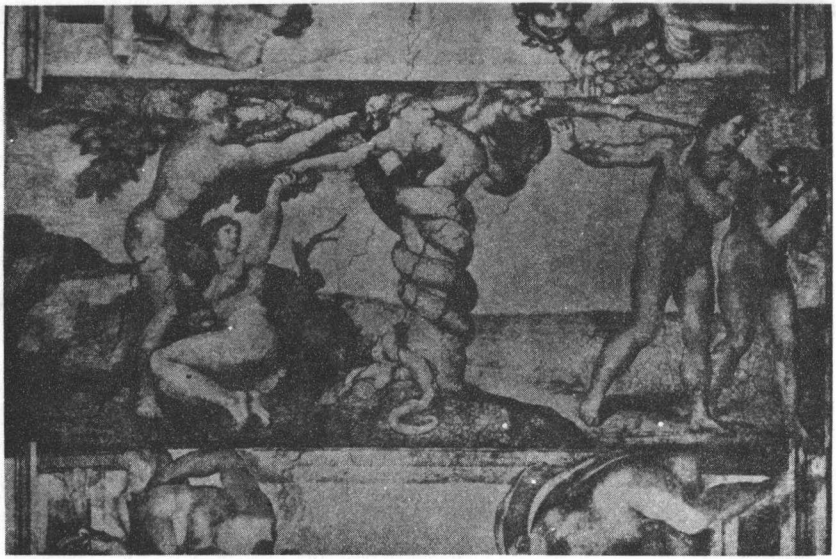
No: 66

No: 67

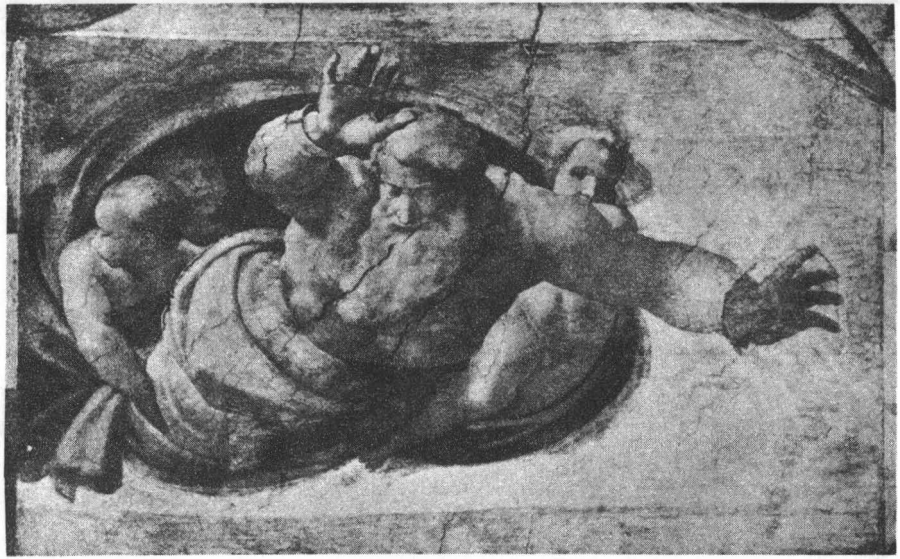
No: 68

No: 69

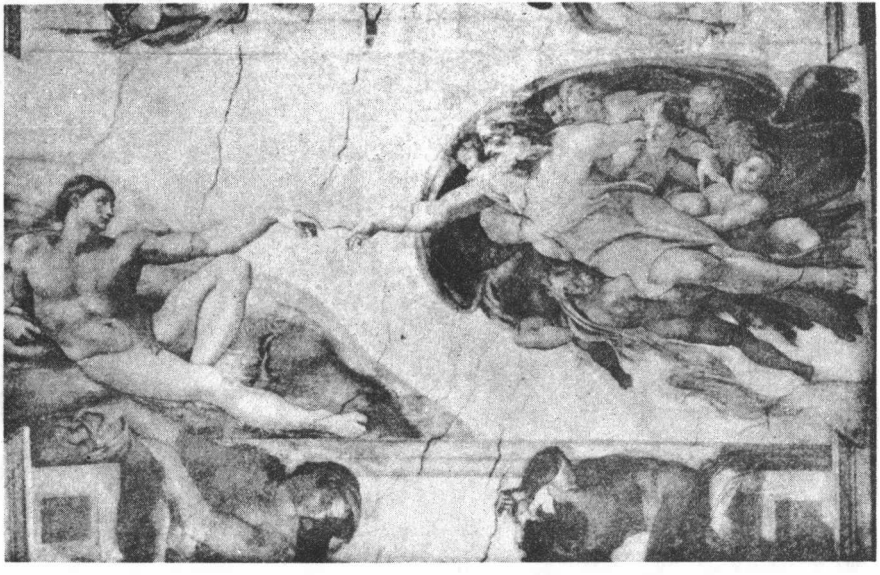

No: 70

No: 71

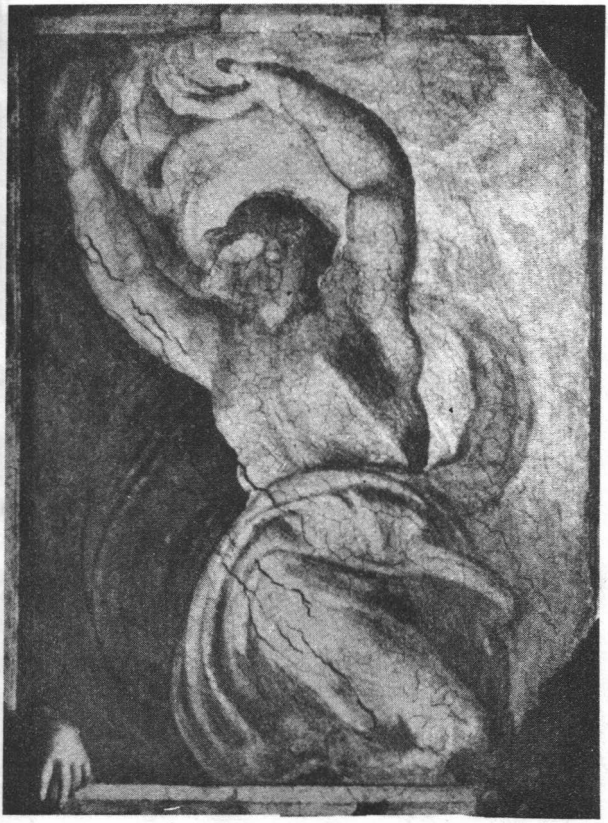
No: 72

No: 73

No: 74

No: 75

No: 76

No: 78 Mikelanjın bir deseni uffizi muzcsi

No: 79 Bir Koki uffizi muzcsi

No: 80 ESİR (İkinci Julun bitmemiş mezarına

No: 81 ESİR

No: 82 ESİR

No: 83 ESİR

No: 84 ESİR

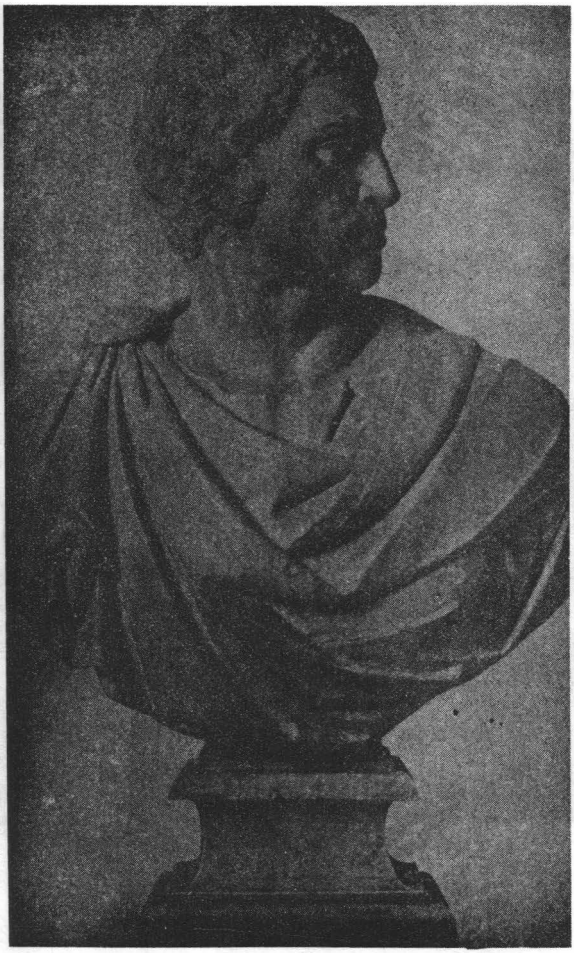
No: 85 ESİR

No: 86 Mattonun başı

No: 87 Mermer bir şamdan (S. Lorenzo, Florance)

No: 88 BRUTUS (0,65 cm)

No: 89 Çocuk etüdü (0,56 cm)

Biyografi

7

No. 10407

TOPTAN SATIŞ
İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum, Trabzon,
Van, Sivas, Burdur ve Zonguldak Bölge Şeflikleri.
PERAKENDE SATIŞ
Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık yayınları satıcısı kitapçılar.

% 8 KDV DAHİL FİYATI: 200000 L
(101852 Lira +8148 [illegible]